

CURSŪ ELEMENTARŪ SI GRAM

DE

GRAMATICA ROMANA

ETIMOLOGIA ŒI COMPOZIȚIUNILE

DE

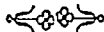
I. MANLIU

profesorŭ de limba română.

Acastă carte este aprobată prin decretŭ domnescŭ de Onor. Ministeriŭ alŭ instrucȚiunii Publice Œi alŭ Cultelor pentru tôte scôlele de amândouă sexele din țară, in urma avisului consiliului permanentŭ cu No. 1148 din 1875 Iulie.

EDIȚIUNEA XIV

Tipărită cu ortografa Academiei.

BUCURESCI

EDITURA LIBRĂRIEI SOCECŪ & COMP.

No. 26, CALEA VICTORIEI, No. 26.

Tip. Academ. române, (Laboratorii români), strada Acad. No. 26.

PREFAȚĂ LA EDIȚIUNEA A XIV.

Despre nici unŭ manualŭ didacticŭ nu s'a scrisŭ și nu s'a vorbitŭ în publicŭ atît, cîtŭ s'a vorbitŭ și scrisŭ, de acéstă gramatică. Diaristică, foî periodice și chiar broșuri scrise pentru acestŭ sfîrșitŭ, suntu o dovadă despre cele dișe. Afară de acésta ea a trecutŭ prin filiera mai multorŭ comisuniî examinatóre.

În tóte ediȚiunile retipărite amŭ Ńiutŭ socotélă de observările întemeete ce mi s'aŭ făcutŭ. Se înțelege, că n'amŭ pututŭ ține socotélă și de criticile pasionate, cãri, despreiundŭ scopulŭ pedagogicŭ ce trebuie să se urmărească în ori-ce manualŭ didacticŭ, priviaŭ lucrulŭ dintr'unŭ punctŭ de vedere cu totulŭ greșitŭ.

Cu acéstă retipărire a ediȚiunei XIV trebuindŭ a întroduce ortografia votată de Academia Română și introdusă în școlă printr'unŭ decretŭ regalŭ ca obligătóre, am făcutŭ vre-o câteva schimbări însemnate, cari privescŭ, cu tóte acestea, mai multŭ forma, de cãtŭ fondulŭ. Așa, amŭ numitŭ tóte temelê de pãnă acum, *deprinderi*. La declinări și la conjugări m'amŭ întinsŭ în acéstă ediȚiane ce-va mai multŭ, de cãtŭ în celel-alte, asupra numărului, genului, casurilorŭ etc., spre a le completa óre-cum, cu tóte că în clasele primare nu este de trebuinȚă a se învêța pré multe amênunȚiri gramaticale. Sperŭ, că cei chemaȚi a se folosi de acestŭ manualŭ vorŭ sci să trecă peste amênunȚirile introduse. Acestea suntu tipărite cu litere mai micî, spre a se putea deosebi de cele neapăratŭ trebuinȚioșe.

Ortografia oficială este intercalată printre regulele gramaticale în totŭ decursulŭ cărȚii, și însoȚită neîntreruptŭ de deprinderile trebuinȚioșe.

Acuma, după experiența, ce amă făcută eu însu-mă, atâtă ca profesoră de acăstă materie, câtă și ca inspectoră ală scóloră primare din capitală în timpă de mai mulți ani, imă permită a atrage atențiunea tuturilor acelora, cari întrebun-țeză acestă manuală, asupra moduluă de predare. Oră câtă de bine s'ară părea că școlariă aă învățată regulele gramaticale, oră câtă de bine ară răspunde chiară la întrebările făcute, dacă ei nu voră lucra în scrisă o mare parte din deprinderi și nu voră analiza atâtă propozițiunii, câtă și bucăți de citire întregi, regulele se voră uita iute și folosulă va fi în comparație cu timpulă și ostenețla dată, fôrte neînsemnată, ba pôte chiar slabă de totă. Număi când școlariă voră fi în stare a analiza cu înlesnire oră-ce bucată de citire simțindu-se stăpăni pe materie, număi atunci se va putea dice că ei cunoscă regulele gramaticale. Apoi se scie de totă lumea că regulele învățate pe din afară fără a fi aplicate, n'au nici o valôre practică.

Fiind însă că scopulă celă mai însemnată ală studiuluă limbei suntă compozițiunile, de aceea rogă pe D-nii Institutótoră și pe Dómnele Institutóre ca, pe lângă lucrările deprinderiloră și a analizei, să facă totă jertfa spre a exercita pe elevi și eleve încetulă cu încetulă la deprinderi și compozițiuni. — Spre a înlesni ôre-cum corectarea caeteloră — ceea ce e peste măsură greă în clasele primare, unde numărulă școlariiloră este fôrte mare — amă întocmită o mare parte din exerciții astfelă, în câtă școlariă singuri să și le pôta corege în clasă prin schimbarea caeteloră sub privegherea DD. Institutótoră și a D-loră Institutóre.

Urmândă cine-va astfelă cu învățarea gramatică și a compozițiuniloră, ostenețla sa va fi încoronată de celă mai îmbucurătoră succesă.

Bucuresci, 1881, Iulie

I. Manliu.

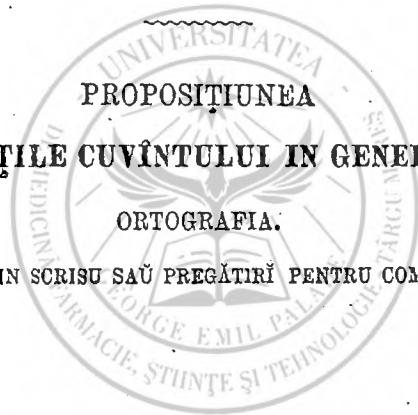
GRADULU I

PROPOZIȚIUNEA

PARTILE CUVÎNTULUI ÎN GENERE.

ORTOGRAFIA.

DEPRINDERI ÎN SCRISU SAU PREGĂTIRI PENTRU COMPOZIȚIUNI.

PARTEA ETIMOLOGICA.

CRADULŪ I.

CAP. I.

PROPOZIȚIUNE — SUBIECTŪ — PREDICATŪ — VORBA —
SILABA — SUNETŪ — LITERĂ — ORTOGRAFIA.

PREGĂTIRI PENTRU COMPOZIȚIUNI,

A. ESPLICARE.

(Vezi edițiunea VIII).

B. DEFINIȚIUNI ȘI DEPRINDERI

- a) Tot ce ne înconjură, se numește **ființă** sau **lucru** (1)
b) Numim **ființă** totu ce este **însufletit** și are **mişcare** de sine, d. e.: *copil*, *găină*. (Plantele, cu toate că n'au mișcare de sine, se pot număra între ființe, fiind-că au viață.)

(1) *Observare.* Deosebirea între vorbă, noțiune și lucrul sau ființa numită prin vorbă; cum se formază cugetarea și ce este ea, se presupune că se cunosc din învățămîntul intuitiv. În casu când n'arū fi așa, se va începe din nou cu învățămîntul intuitiv și se va urma în modu foarte amănunțit — mai alesu dacă elū nu se va fi făcutu de locu cum trebuie — până când școlariū vorū fi în stare a pătrunde micile abstracțiuni cari nu se potū înlătura cu totul.

c) Numimă lucru totă ce nu este însuflețit, adică n'are mișcare de sine ca: *masă, carte, ș. a.*

d) Noi pntemă cugeta ce-va despre o ființă sau despre un lucru și esprima prin vorbe ceea ce amă cugetată.

e) Cugetarea esprimată printr'o unire de vorbe, fie în vorbire, fie în scriere, se numesce propozițiune: d. e. *Scolarulă citește.* (Acésta este o propozițiune, fiind-că e o cugetare esprimată prin vorbe.)

Propozițiunea se începe cu literă mare și la sfârșitul ei se pune un punct; d. e. *Flórea înfioresce.* (Punctul se talocuesce câte odată prin semnele?! d. e. *Infioresce flórea? Ce frumósă e flórea!*)

Deprinderea 1. Să se spună pentru ce următoarele reuniri de vorbe sunt propozițiuni: *Sórele luminéază. Lupulă urlă. Pasérea cântă. Apa curgă. Porumbulă crește. Trandafírulă miróse frumosă. Cerulă e acoperită cu nuor. Luna lúcesce nóptea. Ghiăta se topesce.*

Să se pună predicatul propozițiunilor de mai sus înaintea subiectului și în locul punctului să se pună semnul întrebării; d. e. *luminéază sórele? Urlă lupulă? etc.*

f) Vorba care arată ființa sau lucrul despre care se vorbesce într'o propozițiune, se numesce subiect. (1).

g) Vorba (sau vorbele) cari arată ce se spune despre subiect, se numesce predicat, d. e. în propozițiunea *Copilulă plânge*, vorba «*copilă*» este subiect, fiind-că arată ființa despre care se spune ceva; iar *plânge* este predicat, fiind-că arată ceea ce se spune despre subiect.

Deprinderea 2. Să se copieze propozițiunile din deprinderea I, deosebindu-se, printr'o linie, în subiect și în predicat, și în urmă, să se sublinieze predicatul cu o linie, iar subiectul cu două, d. e. *Sórele luminéază*, ș. a.

(1) În acestă gradă subiectul cu tóte atributele sale se ia împreună; asemenea se ia și predicatul cu tóte complementele sale.

h) Proposițiunea este formată din vorbe. Vorba este o parte a propozițiunii.

Deprinderea 3. Să se însemneze cu cifre din câte vorbe este formată fie-care propozițiune din deprinderea de mai nainte; d. e. *Sórele luminéază. 2.*

i) Vorba saú partea vorbeí, care se spune cu o singură deschidere de gură, se numesce silabă, d. e. Ia, ma-mă.

l) In orí ce vorbă se află una saú mai multe silabe, de unde vorbe de o silabă, de două etc., d. e. eú, mâ-na.

Deprinderea 4. Să se caute în următórea grupă de vorbe și să se scrie în cinci colóne : a) vorbele de o silabă; b) de două silabe; c) de trei silabe; d) de patru silabe; e) de mai multe silabe: apă, carte, eu, drumú, cuseru, părinților, dumbravă, Bucurescilorú, ghindă, papură, asprime, Constantinopole, rege, împărățiile, Plevna, bisericile, bisericuță, Moldova, Bucovina, Transilvania, d. e.

a)	b)	c)	d)	e)
de o silabă	de două	de trei	de patru	de mai multe

Deprinderea 5. Să se însemneze cu cifre, după fie-care vorbă, din propozițiunile deprinderéi întâia, din câte silabe este formată; d. e. Lupulă (2), urlă (2).

m) Fie-care silabă se compune din sunete. Adesea unú singurú sunetú forméază o silabă. d. e. a-pă etc.

n) Semnele sunetelorú pentru scris se numesc litere.

o) Deosebirea între sunetú și literă este, că sunetulú se spune și se aude, iar litera se scrie și se vede.

DESPRE ORTOGRAFIE

Sunetele limbei románesci suntu în numărú de 27.

Pentru a aréta aceste sunete, noi avemú în scrierea románă numai 21 de semne deosebite, numite litere, pe cari le-amú luatú din alfabetulú limbei latine.

Cele 21 de sunete se mai numesc și sunete primitive, și se însemnează prin literile corespunzătoare din alfabetul limbii latine. Cele alte sunete înfățișate în alfabetul cirilic prin Ъ, Ѫ, Ч, Ч, Ъ, III, și pentru cari nu găsim litere corespunzătoare în alfabetul latin, se derivă dintr'unele din cele 21 de sunete primitive, pentru care cuvânt se numesc sunete derivate.

Reunirea tuturilor literilor într'unu șir regulat se numește alfabet.

Alfabetul limbii românești este: a, (ă â) b, c, d, (Ț) e, (ě) f, g, h, i (î) j, l, m, n, o, p, r, s, (ș) t, (ț) u, v, z, (x).

Tote sunetele limbii române se deosebesc în vocale și în conșunante.

Sunetele, ce se aud ușor și singure, se numesc *vocale*; iar cele cari se aud numai cu ajutorul altora, se numesc *conșunante*.

Literile pentru vocale sunt: a, e, i, o, u, derivatele, ă, î (scrise, când cu a, când cu e, etc., după cum se derivă din cele-alte vocale), și é, ó; iar pentru conșunante sunt: b, c, d, Ț, f, g, h, j, l, m, n, p, r, s, ș, t, ț, v, z, și compusul x.

Deprinderea 6. Să se descompună, după cum s'a făcut, în clasa întâia, fie-care din propozițiunile următoare în vorbe, vorbele în silabe, silabele în litere, și literele să se deosebescă în vocale și conșunante. *Casa acésta este a nóstră. Cărțile suntă curate. Creta este albă.* d. es.:

1. Casa	acésta	este	a	nóstră
2. Ca-sa	a-cé-sta	e-ste	a	nó-stră
3. C,a-s,a	a-c,é-s,t,a	e-s,t,e	a	n,ó-s,t,r,ă
4. C,a-s,a	a-c,é-s,t,a	e-s,t,e	a	n,ó-s,t,r,ă

PREGĂTIRI PENTRU COMPOZIȚIUNI

1 MIELULU.

Mielul este un animal frumos. Lana mielului e albă și môle. Mielul suge lapte. El pasce și iarba cea fragedă. Mielul alergă sărind prin livezi. El e un animal sburdalnic. Carnea mielului este gustosă. Vrajmașul cel mai mare al mielului e lupul.

a) Să se copieze bucata de mai sus, însemnându-se cu cifre după fiecare propoziție, din câte vorbe este formată, d. e. *Mielul este un animal frumos* (5). Lana etc.

b) Să se copieze bucata de mai sus, însemnându-se cu cifre după fiecare vorbă, din câte silabe este formată; d. e. *Mielul* (2) este (2).

c) Să se învețe bucata de mai sus pe din afară și, după ce se va fi spus de școlari, când în cor, când de câte unul, se va scrie din gând; corectura ortografică se va face prin schimbarea caietelor.

2. LUPULU, MIELULU, ȘI CERBULU.

O dată mielul pascea într-o liveze verde. Lângă liveze se afla o pădure. Din pădure eși un lup. Acesta se aruncă asupra mielului prinzându-l. Dar tocmai atunci vedu și un cerb mare în tufis. Indată alergă la cerb, lăsându mielul deocamdată. Cerbul însă fugind, scăpă din ghiarele lupului. Atunci lupul se întorse, să mănânce mielul, dar și acesta se făcu nevădută.

Cel ce doarece prea mult, pierde și ce are.

Să se învețe această bucată pe din afară și în urmă să se scrie din gând, corectura ortografică se va face prin schimbarea caietelor.

CAP. II.
PĂRȚILE CUVÎNTULUI
SUBSTANTIVULŪ

A. EȘPLICARE.

(Veți edițiunea VIII).

B. DEFINIȚIUNI ȘI DEPRINDERI.

a) Orî-ce ființă sau lucru are unŭ nume. Acestŭ nume se arată printr'o vorbă.

Deprinderea 7. Să se spună cari din următoarele vorbe arată ființe și cari lucruri, d. e. : 1) In școlă se află : *tablă, masă, condei, pălărie, bancă, scaun, carte, sobă, învățător, cernelă, cretă, etc.*; 2) In oda : *oglină, pat, masă, pahar, candelă, tavă, césornic, etc.*; 3) In grădină : *măr, trandafir, micșunea, zarzăr, liliac, rozetă, grădinar, săpător, etc.*; 4) In pădure : *vulpe, lup, stejar, alună, brad, cerb, vultur, urs, leu, etc.*

b) Vorbele, cari arată ființe sau lucruri, se numesc substantive, d. e. *câine, pom, etc.*

Deprinderea 8. Să se scrie câte 10 substantive, cari se numescă ființele sau lucrurile, ce se află : a) in curte, b) pe stradă, c) pe câmp, d) in apă, e) in aer. D. e. In curte se află : *trăsură, câine ș. a.*

Deprinderea 9. Să se formeze câte o propozițiune cu substantivele din deprinderea 7; d. e. *Tabla este neagră.*

f) Substantivele primesc adese-orî la sfîrșitul lorŭ adaosele : **lu, le și a** cu cari formeză o singură vorbă. Aceste adaose determină substantivulŭ, cu care s'a unitŭ, deosebindŭ ființa sau lucrulŭ numitŭ de altele de felulŭ sĕu. Ele se numesc in gramatică *Articli*; iar substantivele, cu cari s'au unitŭ a-cești articli, se numesc substantive articulate.

Deprinderea 10. Să se analizeze următoarele propozițiuni, spunându-se cari dintre vorbe sunt substantive și din care silabă e formată fie-care vorbă. *Privighetórea cântă. Sórele luminéză. Pomulú este verde. Lupulú urlă. Césorniculú bate, Calulú fuge.*

Modelú de analiză.

Privighetórea, este substantivú, fiind-că arată o ființă, este de 4 silabe.
Sórele, este substantivú, fiind-că arată unú lucru, este formată din trei silabe etc.

PREGĂTIRI PENTRU COMPOZIȚIUNI

3. PALARIA

Eú aveamú o pălărie frumósă. Acea pălărie avea o față deschisă. Mărginile sale erau înguste. O cordea négră era cusută împrejurulú pălării. Eri a bătutú vântulú fórté tare. Elú imi ardică pălăria în aerú. Ea cădu într'unú lacú adâncú. Măine imi va cumpăra tata alta nouă.

Să se copieze bucata de citire de mai susú, subliniindu-se tóte substantivele; d. e. Eú aveamú o pălărie frumósă.

Să se scrie bucata de mai susú din gândú, ca și cum ar fi fostú doui copii; d. e. Noi aveamú câte o pălărie ș. c. a.

CAP. III.

A D J E C T I V U L Ú

A. E S P L I C A R E

(Veđi edițiunea VIII)

B. D E F I N I Ţ I U N I Ş I D E P R I N D E R I

a) La ființă saú lucru deosebimú diferite însuşiri. În-suşirile ființelorú saú lucrurilorú se arată prin vorbe, d. e. însuşirile calulú se potú arăta prin vorbele următóre: (Calulú este) *albú, grasú, iute*, etc. (Elú mai póte fi) *micú, slabú, negru, surú, roşiu, brézú, pintenogú*, etc.

b) **Vorbele, cari arată însușirile ființelor sau lucrurilor, se numesc adjective.**

Deprinderea 11. Să se spună pentru ce următoarele vorbe se numesc *adjective* : (Odaia este sau poate fi) *luminosă, întunecată, curată, murdară, vopsită, spoită, mare, mică, îngustă, pătrată, etc.* (Orașul este sau poate fi) *mare, mic, frumos, urit, măturat, etc.*

Deprinderea 12. Să se scrie însușirile ființelor și ale lucrurilor numite în deprinderea 1; d. e. *Lupul este mare, mic, flămând, rău, etc.*

Deprinderea 13. Să se analizeze următoarele propoziții, spunându-se, cari dintre vorbe, se numesc substantive și cari adjective : *Cerbul are corne mari. In pădurea cea întunecată sunt mulți cerbi. Ei pasc pe înverzite livezi, bea apă din limpedele izvoru, se odihnesc sub stufoșii arbori.*

Modelu de analiză

Cerbul este substantiv, fiind-că arată o ființă.

Corne este substantiv, fiind-că arată mai multe lucruri. (1)

Mari, este adjectiv, fiind-că arată însușirea Cornelor.

CONSUNANTELE

După organele cu ajutorul cărora se pronunța mai mult, ele iaș numire de : consunante guturale, consunante dentale și consunante labiale.

a) Consunantele, cari se pronunța mai mult din gât, se numesc guturale și sunt : c, g, h,

b) Consunantele, cari se pronunța cu ajutorul dinților, se numesc dentale și sunt : d, ț, t, ț, z, s, ș, j.

c) Consunantele, cari se pronunța cu ajutorul buzelor, se numesc buzale sau labiale (de la latinesce *labia*) și sunt : b, p, m, f, v.

d) L. n, r, cari nu intră în acésta împărțire, se numesc

(1) Invățătorul va arăta deosebirea într'unu lucru și între mai multe lucruri sau ființe.

palatale, fiind-că se pronunță cu ajutorul palatului (Cerului) gurei. (Ele se mai dică, după pronunțare, și licide).

Deprinderea 15. Să se scrie 10 vorbe, cari să începă cu o guturală. 10 cari să începă cu o dintală, 10 cari să începă cu o buzală și 10 cari să începă cu o palatală; în urmă 5 cari să începă cu o guturală urmată de o palatală; d. e. glasū. (Totū ast-felū se pôte urma cu alte combinațiuni de consonante).

DEPRINDERI PENTRU COMPOZIȚIUNI

4. ÎN LUNA LUI MAIU

Acrulū este plăcutū. Cerulū e seninū. Livețile suntū inverdite. Grădinile suntū frumoșe. Trandafirii suntū îmbobociți. Liliaculū e înfloritū. Mărgăritărelulū este mirositorū. Grăulū e mare. Codrulū e înfrunđitū. Mielușeii suntū mulțumiți. Ieđiț suntū sburdalnicī. Paserile suntū vesele. Copiīi suntū voioși. Natura e încântătoare.

Să se scrie bucata de mai susū din gândū, cu ortografia sa, și în urmă să se sublinieze tôte adjectivele, ér corectura ortografică se va face prin schimbarea caietelorū.

Să se formeze cu substantivele de mai josū câte două propozițiuni, cari se răspundă la întrebările: Ce este? și cum este? *Bârladū, cânele, militarulū, calulū, Oltulū, d. e. Bêrladulū este unū orașū în Moldova. Elū este mare, frumosū și populatū.*

CAP. VI

VERBUL Ū

A. EXPLICARE

(Veđi edițiunea VIII)

B. DEFINIȚIUNI ȘI DEPRINDERI

a) Noi observămū că o **flință** (chiar și un lucru) pôte face ceva. Aceea ce pôte face o **flință**, (sau unū lucru)

se arată prin vorbe. Vorbele cari arată ce p \acute{o} te face un \acute{u} cal \acute{u} sunt \acute{u} : fugi, lovi, trage, necheza, b \acute{e} , m \acute{a} nca, etc.

b) Vorbele, cari ne arată ce face cine-va, se numesc \acute{u} v e r b e.

Deprinderea 16. S \acute{a} se spun \acute{a} , cari din urm \acute{a} t \acute{o} rele vorbe se numesc \acute{u} verbe \acute{s} i cari substantive: *Ț \acute{a} ranul \acute{u} sap \acute{a} via, ar \acute{a} locul \acute{u} , secer \acute{a} gr \acute{a} ul \acute{u} , car \acute{a} f \acute{e} nul \acute{u} , plivesce neghina, etc. Cismarul \acute{u} c \acute{o} se cisme, taie pele, bate cuie, etc. Apa curge lin \acute{u} , murmur \acute{a} pl \acute{a} cut \acute{u} , rupe podul \acute{u} , stric \acute{a} malul \acute{u} etc. Boul \acute{u} mugesce tare, umbl \acute{a} incet \acute{u} , trage carul \acute{u} , pasce iarb \acute{a} , fuge iute etc.*

Deprinderea 17. S \acute{a} se scrie m \acute{a} i multe vorbe cari s \acute{a} arate ce p \acute{o} te face: a) copilul \acute{u} , b) c \acute{a} nele, c) pomul \acute{u} , d) v \acute{e} ntul \acute{u} , e) militarul \acute{u} , d. e. Copilul \acute{u} p \acute{o} te : vorbi, umbla, pl \acute{a} nge, etc.; pomul \acute{u} crește, inverdește, etc.

Deprinderea 18. S \acute{a} se analizeze propozițiunile urm \acute{a} t \acute{o} re, spun \acute{e} ndu-se, cari dintre vorbe sunt \acute{u} substantive, cari adjective, \acute{s} i cari verbe: *Pas \acute{e} rea c \acute{a} nt \acute{a} în pomul \acute{u} cel \acute{u} mare. Casa n \acute{o} str \acute{a} este înalt \acute{a} . C \acute{a} mele cel \acute{u} negru a l \acute{a} trat \acute{u} t \acute{o} t \acute{a} n \acute{o} ptea. Copilul \acute{u} pl \acute{a} nge.*

Model \acute{u} de analiz \acute{a} .

Pas \acute{e} rea, este substantiv \acute{u} , fiind-c \acute{a} arat \acute{a} o ființ \acute{a} .
c \acute{a} nt \acute{a} , este verb \acute{u} , fiind-c \acute{a} arat \acute{a} ce face pas \acute{e} rea.

PREGATIRI PENTRU COMPOZIȚIUNI.

5. PRIMĂVARA

Z \acute{a} pada se topesce. Diua se m \acute{a} resce. S \acute{o} rele inc \acute{a} ldesce. Ghioc \acute{e} i înfloresc \acute{u} . Iarba inverdește. Florile se deștept \acute{a} . Cimbrul \acute{u} mir \acute{o} se. Trandafir \acute{u} îmbobocesc \acute{u} Crinul \acute{u} crește. Pom \acute{u} înfloresc \acute{u} . Paserile c \acute{a} nt \acute{a} . Cioc \acute{a} rlia se înalt \acute{a} . Albinele sb \acute{e} rn \acute{e} . Vrabia ciripesce. Barza t \acute{o} c \acute{a} Ghion \acute{o} ia cioc \acute{a} nesce. Br \acute{o} scele or \acute{a} c \acute{a} esc \acute{u} . Ț \acute{a} ranul \acute{u} ar \acute{a} \acute{s} i s \acute{e} m \acute{a} nd \acute{a} . V \acute{e} ntul \acute{u} adie. Copil \acute{u} se j \acute{o} c \acute{a} . P \acute{a} rinț \acute{u} se înveselesc \acute{u} .

a) S \acute{a} se scrie din g \acute{a} nd \acute{u} bucata Prim \acute{a} vara, subliniindu-se t \acute{o} te verbele. Corectura se va face tot prin schimbarea de caiete.

b) Să se formeze câte trei propozițiuni cu fie-care 'din ființele numite în deprinderea 16, spunându-se : 1) ce sunt? 2) cum sunt? și 3) ce fac? d. e. *Țăranul este un lucrător de pământ. El este tot d'auna sănătos și prea muncitor. Țăranul sapă, ară, etc.*

CAP. V.

PRONUMELE.

A. EXPLICARE

(Vezi edițiunea VIII.)

B. DEFINIȚIUNI ȘI DEPRINDERI

a) Adesea ori în vorbire sau în scriere, în locul unui nume de ființă sau de lucru, se pune o altă vorbă.

b) Vorba, ce se pune în locul unui nume, se numește pronume; d. e. *Ion scrie (El scrie).*

c) În vorbire se deosebesc trei persoane, persoana vorbitoare, sau persoana I, persoana către care se vorbește sau persoana a II, și persoana despre care se vorbește sau persoana a III.

Persoana vorbitoare sau I, se arată prin pronumele eu, noi, — persoana către care se vorbește sau a II, se arată prin pronumele: tu, voi, — persoana despre care se vorbește sau a III, se arată prin pronumele el, ea, ei, ele.

Persoana a III, se mai poate arăta și prin pronumele: acesta, acela, cine, cineva, ceva, etc.

Deprinderea 19. Să se sublinieze pronumele din propozițiunile următoare: *El lucrează totă ziua. Tu scrii. El doarme. Ea cântă. Noi lucrăm. Voi ședeți. Ei privesc. Ele se plimbă. Acesta este silitor. Cine vorbește? Nimenea nu vorbește. A cădută ce-va.*

Deprinderea 20. Să se înlocuiască printr'un pronume subiectele din propozițiunile bucații de citire «Primăvara» d. e.

Ea se topește, ș. c.

Deprinderea 21. Să se analizeze vorbele cunoscute din deprinderea 19.

Modelu de analiză.

Elu, pronume, fiind-că este pusu în loculü unuî nume de persóna a III, fiind-că arată persóna, despre care se vorbesce.
lucrúză, verbü, fiindcă arată o lucrare.

VOCALELE

După pronunțare ne încredințămü că unele vocale se audü de obiceiü întregü, iar altele, ca *i* și *u* se audü, când întregü, când înjumătățite, și acestea după pozițiunea ce ele ocupă în vorbă, d. ex.: ursulü, ursü, ține, cărți etc. Asemenea *e* împreunat cu *a* într'o silabă se aude de cele mai multe ori pe jumătate d. ex. vulpea.

Când *u* și *i* se află la sfârșitulü unei vorbe și se audü numai pe jumătate sau și mai puținü, atunci le însemnämü în scrisü cu semnulü scurtării pusü d'asupra lorü d. ex. omü, pomü etc.

Observare. Vocala *e*, se aude, la începutul vorbelor romänesci ca și cum arü fi precedată de un *i*; d. e. ieri, ieü etc. În scriere însă nu ne vomü folosi de acestü *i*. Vomü scrie dar eü, erü, eram etc., iar nu ieü, ieram etc.

Deprinderea 22. Să se scrie 15 vorbe începëndü sau isprăvindu-se cu o vocală, care să se audă întregă; 15 cari să începă cu *i* întregü și 15 cari să aibă la sfârșitü *u* sau *i* scurtü d. e. Argintü.

Deprinderea 23. Să se copieze din bucățile de citire de mai nainte toate vorbele ce se termină în *u* sau în *i* scurtü.

PREGATIRI PENTRU COMPOZIȚIUNI.

6. Constantine, (Mario)

Eü doriämü de multü să călătorescü cu drumulü de ferü. În săptămána trecută tată-meü imi îndeplini această dorință.

Mă sculai dar dis-de dimineță și plecai dimpreună cu dânsul la gară (1). Când am văzut trenul cum vine huriind, mi s'a făcută frică. Indată însă îmi venii în fire și mă urcai cu tata într'un vagon. Nu trecu mult și noi sburam ca vântul peste câmpiile cele întinse. Eu stam în picioare lângă ferăstră. Casele și pomii păreau că fugă pe lângă noi. O mică dumbravă, ce zăreamă părea că joacă înaintea noastră. În sfârșit un fluierat tare se auzi. Ne apropiasem de București. Ce plăcere aș fi avut să călătoresc mai departe. Dar ușa se deschise și eu trebui să mă dau jos dimpreună cu tată-meu. Ne suirăm într'o trăsură, ce era la gară, și ne duserăm la unchiul meu, unde mă aflu și acum.

Al tei amic (A ta amică)

Tudorelă Marișora.

a) Să se facă din afară epistola de mai sus, pe urmă să se copieze din gând înțeles după cum este în carte, cu aceeași ortografie și punctuație.

b) Să se copieze epistola de mai sus închipuindu-se că eu Tudorelă a mai fost și fratele meu Ion. D. e. Noi doriaș de mult să călătorim cu drumul ș. a. m.

c) Să se copieze epistola de mai sus, închipuindu-se, că Tudorelă s'a informat că vară-sa a călătorit dimpreună cu mama ei, cu drumul de feră; d. e. Mi s'a spus că tu doriaș de mult ș. a. m.

d) Să se copieze . . . că Tudorelă s'a informat că verele sale au călătorit cu drumul de feră; d. e. Mi s'a spus că voi doriaș ș. a. m.

e) Să se copieze . . . că Tudorelă scrie unui amic că fratele meu a călătorit cu drumul de feră; d. e. El (fratele meu) doriaș să călătorască ș. a. m.

f) Să se copieze . . . că Tudorelă scrie amicului meu, că frații mei au călătorit cu drumul de feră; d. e. Ei (frații mei) doriaș de mult să ș. a. m.

(La toate copierile se vor scrie sublinia pronumele).

(1) Să se explice cuvintele : Gara, vagon, tren.

CAP. VI.

NUMERALUL Ț

A. ESPLICARE

(Veđi edițiunea VIII)

B. DEFINIȚIUNI ȘI DEPRINDERI

a) Vorbele, cari arată numărul ființelor său ală Incuriloră, se numescă numerale, d. e. *Ună* copilă.— *Două* condee, ș. a.

Deprinderea 24. Să se pună câte ună substantivă după fie-care din numeralele următore: *Ună...* — *dece....* — *Patru-deci....* — *Cinci-spre-dece....* — *Două deci....* — *O sută...* — *Trei miă....*

DIFTONGII ȘI TRIFTONGII

O vocala întrégă împreunată cu una înjumătătită într'o silabă se numesce diftongă, d. e.: *ai*, *aă*; împreunată cu două vocale înjumătățite, se numesce trifdngă, d. e. *aiă*, *oiă*, etc.

Deprinderea 25. Să se spună care din următorele uniri de vocale suntă diftongi și cari trifdngi: *saiă*, *daă*, *iaă*, *steaua*, *vulpea*, *adunaă*, *ochiă*, *straiă*, *điseiă*, *leă*, *beaă*, *lulea*, *măsea*, *ai*, *aă*, *eă*, *oi*, *oiă*, *ie*, *ia*, *iă*, *io*, *oa*, *ea*, *ua*, *aiă*, *oiă*, *eiă*; în urmă să se scrie 5 vorbe în cari să se afle câte ună diftongă și 5 în cari să se afle câte ună trifdngă.

Deprinderea 26. Să se copieze din bucățile de mai nainte vorbele cari să aibă ună diftongă sau ună trifdngă.

PREGĂTIRI PENTRU COMPOZIȚIUNI

7. ANULU

1. Trei sute șese-deci și cinci de đile (sau 52 de săptă-măni) facă ună ană. Anulă se împarte în două-spre-dece

lună (sau patru trimestre); luna în patru săptămâni, săptămâna în șapte zile, ziua în douăzeci și patru de césuri, césul în șesezeci de minute, minutul în șesezeci de secunde. Trimestrele se mai numesc și timpurile anului. Numele lor este *primăvara, vara, toamna și érna*.

2. *Primăvara* începe la 9 (21) *martie* și ține până la 10 (22) *iunie*. *Vara* începe la 10 (22) *iunie* și ține până la 11 (23) *septembre*. *Toamna* începe la 11 (23) *septembre* și ține până la 10 (22) *decembre*. *Érna* începe la 10 (22) *decembre* și ține până la 8 (20) *martie*.

Să se învețe pe din afară bucata de mai sus, în două lecțiuni deosebite, în urmă să se scrie din gând, observându-se bine ortografia și subliniindu-se toate numeralele.

Să se răspundă în scris cu câte o propozițiune la fie-care din următoarele întrebări: 1) ce lucruri se pot face din feră? 2) ce din lemn? 3) ce din pãtră? 4) ce din pământ? 5) ce din piele? 6) ce din pânză? 7) ce din postav? etc.; d. e. *Din feră se pôte face cheiă, lacătă, sapă*, etc.

CAP. VII

A D V E R B U L U

A. EȘPLICARE

(Veđi adițiunea VIII)

B. DEFINIȚIUNI ȘI DEPRINDERI

a) **Vorbele, cari se pună pe lângă ună verbă spre a arăta locul, timpul, modul și alte însușiri ale lucrării, se numescă adverbe și răspundă la întrebările: Unde? cândă? cum? d. e. Elă scrie bine.**

Adverbulă se mai pune și pe lângă ună adjectivă, sau altă adverbă spre a-lă modifica, d. e. *Privighetórea cântă fórte frumosă și privighetórea este fórte frumosă. Trândafirulă mirósă frumosă (și este frumosă).*

Deprinderea 27. Să se sublinieze, din următoarele propozițiuni, toate vorbele, cari arată locul, timpul și modulă.

Tata plecă acum. Școlarul scrie curat. Acest neguțător vînde scumpă marfa. Aci zace cenușa străbunilor mei. Aci ne vom odihni. Mai târziu vom veni la Grădina. Astăzi ne-am plimbat. Vîntul suflă rece. Rîul curge iute, Clopotul sună tare. Privighetorea cîntă frumos. Ei vin încet. Când sosiți aici?

Deprinderea 28. Să se formeze mai multe propozițiuni, alu căroru verbu să fie însoțit de vre unclu din următoarele, adverbe : *bine, acum, aici, reu, acolo, cu înfclă, iute, tare, ieri, mai târziu, încet, îndată, mâine, curat, ș. a.; d. e. Elu scrie bine.*

Deprinderea 29. Să se analizeze în scrisu, tôte părțile de cuvîntu din deprinderea de mai susu, învățate până acum.

Modelu de analiză.

Tata,	substantiv, fiind-că ș. a.
pleacă,	verb, fiind-că arată o lucrare.
acum,	adverb, fiind-că arată timpul, cându se întimplă lucrarea.
Școlarul	substantiv, fiind-că etc.
scrie,	verb, fiind-că etc.
curat,	adverb, fiind-că arată cum se face lucrarea.

PREGĂTIRI PENTRU COMPOZIȚIUNI

8. O DI DE ȘCOALA

La 15 Augustu s'a început școla. Atunci m'am sculat foarte de dimineață. La 8 cesuri am plecat iute la școlă. Aci am întâlnit o grămadă de conșcolari din anul trecut. Toți erau prea voioși. După rugăciunile obicnute d-lu învățătoru ne-a hotărit locurile, unde să ședem fie-care. Loculu meu este drept în fața catedrei. În dreapta mea șade N. și în stînga M. După amiază ne-a povestit o istorie frumoașă. Toți ascultam cu cea mai mare băgare de seamă. Spre seară am plecat la tătă-meu, care luca la câmpu. În amurgulu serei ne-am întors acasă împreună.

a) Să se scrie din gându, bucata de mai susu, subliniindu-se adverbele. Corecturile ortografice se vor face prin schimbarea caietelor.

b) Să se copieze bucata de mai susu, ca și cum ar trebui să se

trimită la un prieten în alt sat sau oraș (adică să se formeze o epistolă) d. e.

Iubite Alexandre,

La 15 August s'a început școala. Atunci etc.

Inchee. Scrie-mi, când și cum s'a început școala la voi.

Să se răspundă în scris cu câte o propoziție, la fiecare din întrebările următoare : 1) Ce unelte (instrumente) întrebuințează țaranul la lucru ? 2) Ce dulgherul ? 3) Ce ferarul ? 4) Ce tâmplarul ? 5) Ce zidarul. etc.; d. e. *Țaranul întrebuințează plugul, sapă, cósă etc.*

CAP. VIII

PREPOZIȚIUNEA

A. ESPLICARE

(Vezi edițiunea VIII)

B. DEFINIȚIUNI ȘI DEPRINDERI

a) **Vorbele, cari se pun înaintea unui substantiv (sau și a altor vorbe) spre a arăta relațiunea dintre acest substantiv și un verb, se numesc prepozițiuni.**

Deprinderea 30. Să se sublinieze toate prepozițiunile din propozițiunile următoare : *Leul trăsce în pădure. Țaranul lucră pe câmp. Pescele trăsce în apă. Turcii năvăliră în țera Românescă. Elu vine de la Craiova. Elu a plecatu la Iași.*

Deprinderea 31. Să se formeze de ce propozițiuni, în cari să se afle câte o prepoziție; d. e. *Elu sapă în grădină.*

Deprinderea 32. Să se analizeze în scris propozițiunile din deprinderea 30.

Modelu de analiză

Leul, substantiv, fiind-că etc.

trăsce, verb, fiind-că, etc.

în prepoziție, fiind-că este pus înaintea unui nume spre a arăta o relațiune.

pădure substantiv, fiind-că, etc.

DESPĂRȚIREA SILABELORŪ

În scrisă se întâmplă adese-orî să despărțim silabele punând între dînsese o liniórá ; d. e. : a-pă. Acesta se face mai alesă, cândă o vorbă de mai multe silabe nu încapă întregă la sfârșitulă unuî rîndu, așa că suntem siliți a trece restulă la începutulă rînduluî următoru ; d. e. părinte-le.

Numai vorbele de mai multe silabe se potă despărți, cele de o silabă nu se despartă nici odată ; d. e. voiă, eu, tu etc.

Spre a putea despărți bine silabele trebuie să ne ținemă de următoarele sfatură :

a) Cândă se află o consonantă între două vocale, la despărțirea în silabe, această consonantă trece la silaba următoare ; d. e. : a-pă, ma-mă.

b) Cândă se află două consonante între două vocale, la despărțire, de cele mai multe orî, întâia consonantă ține de prima silabă, cea-laltă de cea următoare ; d. e. : car-te, pór-tă, băr-batū, vir-tute etc. ; dacă însă între aceste consonante, cea din urmă este *l* sau *r*, atunci trecă amândouă la silaba următoare ; d. e. : ta-bla, so-cru, ca-pră etc.

Deprinderea 33. Să se spună, dacă silabele din următoarele vorbe suntă bine despărțite : ca-să, mor-mînt-a-re, trăsnetū, do-vleacū, căr-paciū, vul-pe, va-dră, stră-i-nulū, o-mul, lap-te, vor-be-sce, cu-no-scu-te, nă-scutū, pier-de, în-tă-ia, car-te, des-nodū, co-do-bă-tu-ră, bot-grosū.

Observare. Verbele compuse se descompună în părțile din cariă au fostă compuse ; d. e. : fiind-că des-părțire etc.

Deprinderea 34. Să se despartă bucățile de citire de mai nainte în propozițiuni, propozițiunile în vorbe, vorbele în silabe ; silabele în consonante și vocale.

PREGĂTIRI PENTRU COMPOZIȚIUNI

9. PESCISORULU

Unū (*omă*) ședea lângă o (*gărlă*). Elū ținea în mână (*o muiă lungă*). De vîrfulū (*nuclei*) atârna (*o sfîră*). Aprópe

de capătul sferei era legată (*o plută*); iar în căpătui (o *undită*), în (*undită*) trăsese (*o rimă*). O grămadă de pescișori înnota în împrejurul (*rimel*). De odată băgară de seamă că se află în (*primejdie*), Din (*corpul rimel*) se zăria virful celui ascuțit alui (*unditei*). Ei se feriră cu groză de a se mai apropia de (*rimă*). Numai unul dintre dinșii fu nebăgător de seamă. El se apropie de (*rimă*) și o înghiți.

Dar vai, (*undita*), ce se afla virful în (*corpul rimel*) îi străpunse gura. Bietul pescișor se svîrcoli din toate puterile, dar în deșert. El nu putu scăpa. Ceii alții pesci, cari îl priveau cu milă, nu îi putură ajuta.

a) Să se copieze bucata de mai sus, înlocuindu-se substantivele din parentesă cu următoarele : pescari, pod, baston lung, ață, ac *încovoiat*, bucătică de carne, cursă; d. e. Un pescar șede lângă un pod etc.

b) Să se învețe pe din afară bucata de mai sus; pe urmă să se copieze din gând, sublinindu-se propozițiile.

Să se răspundă în scris, cu câte o propoziție, la întrebările următoare: 1) Cu ce se nutrește omul? 2) Cu ce câinele? 3) Cu ce calul? 4) Cu ce găina? 5) Cu ce pescii? 6) Cu ce ursul? etc. d. e. *Omul se nutrește cu pâine, carne, etc.*

CAP. IX.

CONJUNCȚIUNEA

A. ESPLICARE

(Vezi edițiunea VIII)

B. DEFINIȚIUNI ȘI DEPRINDERI

a) Vorbele, cari legă două propoziții sau două părți de propoziție, se numesc **conjunții** sau vorbe legătoare, d. e. *Petru și Ioan sunt școlari.*

Deprinderea 35. Să se sublinieze toate conjuncțiunile din propozițiile următoare: *Lupul și ursul sunt animale*

selbatice. Rața și găscă înnotă. Noi scriem, iar ei învață. Elu nu învață, fiind-că e leneșu. Măine vomă veni, la voi, dacă timpulă va fi frumosu.

Deprinderea 36. Să se formeze 5 propozițiuni, în cari să fie și câte o conjuncțiune.

b) Când omul simte, o bucurie sau o durere etc., atunci el scote nisce exclamări, cari nu sta în nici un raport cu alte vorbe. Aceste exclamări se numesc *interjecțiuni*.

c) Prin urmare părțile de cuvânt sunt:

- 1) Substantivul
- 2) Articulul,
- 3) Adjectivul,
- 4) Verbul,
- 5) Pronumele,
- 6) Numeralul,
- 7) Adverbul,
- 8) Prepozițiunea,
- 9) Conjuncțiunea și
- 10) Interjecțiunea.

Deprinderea 37. Să se analizeze toate verbele din bucata de mai jos.

Modelu de analiză

In	prepozițiune, fiind-că este pusă 'naintea unui nume (substantiv) ca să arate relațiunile dintre substantiv și verb.
grădina,	substantiv, fiind-că arată un lucru, numărul singular, fiind-că arată numai un lucru.
părinților,	substantiv, fiind-că arată ființe; numărul plural, fiind-că arată mai multe ființe.
mei,	pronume, fiind-că este pus în locul unui (nume) substantiv.
este,	verb, fiind-că arată o fire.
un,	numeral, fiind-că arată numărul.
puț,	substantiv, fiind-că arată un lucru; singular, fiind-că arată numai un lucru.
adânc,	adjectiv, fiind-că arată cum e puțul, adică arată însușirea puțului.

PREGĂTIRI PENTRU COMPOZIȚIUNI.

10. ÎN GRADINA

In grădina părinților mei este un puț adânc. Apa acestui puț este limpede și rece. Imprejurul lui cresc multe flori albe și galbene. Ramurile a trei tei înalți și groși formeză deasupra lui un acoperiș frumos. Sub unul, dintre aceștia făcu tata o prispă de braște (iarbă). Pe acesta ședeam eu adesea și citeam lecțiunile mele, sau priviam apa, florile, pomii, și paserile, cari sbura și cântau printre pomi.

a) Să se copieze din gând bucată de mai sus.

b) Să se copieze bucată de mai sus în formă epistolară, închipuindu-s, că sunt doi frați, cari scriu acesta, d. e. *Iubite M....*

In grădina părinților noștri s. c. l.

Totă ast-fel se va urma și cu celelalte persoane, după modelul de la pag. 15.

RECAPITULAȚIUNEA I.

Ce numim ființă? — Ce numim lucru? — Ce numim propoziție? — Cu ce fel de literă se începe propoziția? — Ce semn se pune după o propoziție? — Cari sunt părțile propoziției? — Ce este vorba? —

Câte părți de cuvânt ați învățat până acum? — Care vorbă se numește substantiv? — Spuneți-mi fie-care câte un substantiv. — Care vorbă se numește adjectiv? — Ce vorbă se numește verb? — Spuneți-mi fie-care câte un verb? Formați câte o propoziție cu fie care verb. — Ce vorbă se numește pronume? — Spuneți-mi un pronume. — De ce persoană este acest pronume? — Spuneți-mi un pronume de persoană I. ș. a. — Ce vorbă se numește numeral? — Spuneți-mi fie care câte un numeral. — Ce vorbă se numește adverb? — Spuneți-mi o propoziție. în care să se afle un adverb la întrebarea unde? — Ce vorbă se numește prepoziție? — Spuneți-mi o prepoziție. — Ce vorbă se numește conjuncție?

Câte părți de cuvânt cunoșteți? — *dece*. — Numiți: (Substantivul, articolul, adjectivul, verbul, pronumele, numeralul, adverbul, prepoziția și interjecția).

Cari sunt părțile vorbeii? — Ce este silaba? — Spuneți-mi o vorbă de două silabe. — Una de trei. — Cari sunt părțile silabelor? — Ce numim sunet? — Ce deosebire este între literă și sunet? — Câte sunete deosebim noi în limba română? — Câte semne avem noi spre a înfățișa aceste sunete? — Ce facem cu cele șapte sunete pentru cari n'avem litere corespunzătoare în alfabetul?

limbei latine? — Cum se numesc cele șapte sunete împrumutate de la cele 21 de litere? (derivate) — Cum se numesc rennirea tuturilor literilor? — Care este alfabetul limbii române? — Cum se împart literile alfabetului? (în vocale și în consoanante) — Ce sunete se numesc vocale și ce consoanante? — Cări sînt literile pentru vocale și cări pentru consoanante? —

Cum se împart consoanantele, după organele cu ajutorul cărora se pronunță mai mult? — Cări sînt guturalele? — Cări dintalele? — Cări labialele? — Cări palatalele?

Cări sînt vocalele, ce se audă mai tot-d'una întregi? și cări, ce se audă, cîndu întregi, cînd înjumătățite? — Cum se însemneză *u* și *î* cînd se audă în jumătățite? — Ce scimă despre *e* cînd stă la începutul unei vorbe românești?

Ce numim diftongii și ce triftongii? (exemple).

Cînd avemă mai cu sēmă trebuință de deosebirea silabelor? — Cări vorbe se pot despărți în silabe și cări nu? — Cum se despart silabele, cînd între două vocale se află o consoanantă, și cum, cîndu se află două consoanante.

PREGĂTIRI PENTRU COMPOZIȚIUNI

Să se spună pe din afară bucată de citire «*Mielulul*», întâiu în singular, apoi în plural. — Să se copieze o bucată de citire, care apoi să se corecteze prin schimbarea caietelor. — Bucată de citire, «*Pălăria*» să se spună pe din afară. Să se repete deprinderile orale despre luna lui Mai și despre primăvară. Cum e luna lui Mai? — Ce se observă primăvară? — Să se formeze câte 3 propoziții despre flințele și lucrările ce se află: a) în curte, b) în grădină, c) pe câmp, d) în pădure, e) în apă, etc., cări să răspundă la întrebările: *ce este? cum este? și ce face?*

Să se trecă epistola de la pag. 14 prin toate formele arătate acolo. Să se spună «*anulul*» pe din afară. — Ce lucruri se pôte face din lemn etc. etc. — Să se schimbe în formă epistolară «*o fi de scōlă*» — Să se spună ce unelte întrebunțeză țeranul la lucru? — Ce dulgherii etc. — Să se spună pe din afară «*Pescisorulul*» întâiu în singular, apoi în plural. — Să se spună cu ce se hrănesce omul? cu ce căinele? etc. etc. — Să se schimbe în formă epistolară bucată de citit «*în grădină*».

GRADULU II.

PROPOZIȚIUNEA SIMPLA ȘI DESVOLTATA
SUBIMPARTIREA PARTILORŪ DE CUVÎNTŪ
ORTOGRAFIA
ANALISA ETIMOLOGICĂ.
MICI COMPOZIȚIUNI. — (TRANSFORMĂRI. — DESCRIERI. —
NARAȚIUNI. — ERISTOLE ETC.)

GRADULŪ II.

CAP. I.

A. EXPLICARE.

(Veđi edițiunea VIII).

PROPOZIȚIUNEA SIMPLĂ ȘI DESVOLTATĂ

B. DEFINIȚIUNI ȘI DEPRINDERI

a) Cugetarea exprimată prin vorbe sau prin scriere, se numește *propozițiune*, d. e. *Pasărea cântă.*

b) Cugetarea pôte fi exprimată prin vorbe mai puține sau mai multe, după cum cine-va voșce să o exprime, într'unu modu mai re-trânsu sau mai desvoltatū, d. e. *Cârnela latră. — Cârnela nostru latră tótă nôptea.*

c) Propozițiunea, care e formată numai din subiect și din predicatū, se numește *propozițiune simplă*, d. e. *Cârnela latră.*

Subiectul și predicatul se numesc pârți principale, fiind-că fără dênsele nu pôte exista o propozițiune. Orice altă parte a propozițiunii (atributū sau complementū) se numește parte secundară, fiind-că propozițiunea pôte exista și fără dinsa.

d) Propozițiunea, în care, afară de subiectū și de predicatū, se mai află și alte pârți secundare, se numește *propozițiune desvoltată*. Ea se formeză prin adăogarea la subiectū și la predicatū a uneia sau a mai

multorū părți secundare, d. e. *Câinele nostru latră totă noptea.*

Deprinderea 38. Să se sublinieze părțile secundare din propozițiunile următoare : *Ciocârlia sboră spre ceră., Oile pască pre câmpă. Érna este frigă. Călătorul ostenită dórme. Primăvara înflorească florile. Sórele luminează pământulă. Soba din clasă s'a stricată. Nori celi negri aducă plăce. Casa cea roșie este a noastră. Acum cerulă e senină. Fructele se cocă până tòmna.*

Să se despartă în silabe vorbele din propozițiunile de mai susă.

Deprinderea 39. Să se unescă vorbele următoare ast-felă, în câtă să se formeze câte o propozițiune : *Apă . . . a curge. — Vântă . . . a bate. — Flóre . . . a înflori. — Rosă . . . a frumósă. — Boă . . . a mugi. — Pesce . . . a înmota. — Pusăre . . . a sbura. — Șolară . . . a scrie. — Calulă . . . a fugi. — Grăpă . . . adâncă. — D. e. Apa curge, ș. c. l.*

Deprinderea 40. Să se desvolte propozițiunile simple din deprinderea de mai nainte. d. e. *Apa curge încetă.*

Deprinderea 41. Să se desvolte următoarele propozițiuni : *Ionă scrie. Mama còse. Privighetòrea cântă. Pomulă înflorește. Apa curge. Vântulă suflă. Cerulă e senină. Câinele e rău. Foculă arde. d. e. Ionă scrie frumosă.*

c) Partea secundară a propozițiunii, care determină înțelesul subiectului (substantivului), se numescă a t r i b u t ũ.

Atributulă răspunde la întrebările : **care, ? ce felă ?**
d. e. *Câinele nostru latră.*

f) Partea secundară a propozițiunii, care complinesc înțelesul predicatului (verbulă) se numescă c o m p l e m e n t ũ.

Complementulă răspunde la întrebările : **Pe cine ? ce ? cui ? la cine ? de la cine ? unde ? cândă ? cum ?** d. e. :
Câinele nostru latră totă noptea. etc.

Deprinderea 42. Să se spună cari sunt atributele și cari complementele în propozițiunile următoare : *Noi suntem în școală. Vierul nostru sapă via. Ghiața se topește de căldură. Cerul e acoperit cu nori. Dă lui Petru acestă condei. Apa cea adâncă curge încet. Scaunul din odaia cea mică e stricat. Unchiul meu are o grădină mare. În Bucuresci sunt mai multe zidiri însemnate. Argeșul se varsă în Dunăre. El scrie cu cretă. El ședează adesea la umbra acestui pom. Dunărea curge lin. Cerbul fugă înte.*

Să se despartă în silabe vorbele din propozițiunile de mai sus.

Deprinderea 43. Să se caute și să se copieze din narațiunea : *Cuibul :* a) atributele, b) complementele.

DESPARTIREA SILABELORŪ (continuare)

Când între două vocale se află trei consunante, la despărțire o consunantă rămâne la întâia silabă, iar celelalte două trec la cea-laltă; d. e. pen-tru, cen-tru, etc.

Dacă însă cu aceste consunante se poate începe o vorbă românească, atunci toate consunantele trec la silaba următoare; d. e. : a-spru fe-ré-stră. (Consunantele s, p, r, au trecut la silaba următoare, fiind-că putem dice sprincénă, sprintenú etc.

Deprinderea 44. Să se scrie dece vorbe, în cari să se afle câte trei consunante ce trec la silaba următoare, în urmă să se caute în bucățile de citire mai multe vorbe de felul acesta.

PREGĂTIRI PENTRU COMPOZIȚIUNI

Iubite Constantine,

Știi că de trei zile lipsesc de la școală. Nisce friguri mă opriră acasă. Acum sunt mai bine. Măine poți veni la școală. Te rog scrie-mi, ce lecțiuni avem pentru mâine. Responsul mi-l poți trimite prin aducătorul acestui bilet.

Négu.

Alexandrino,

Duminecă este ziua mea. Mama mi-a dat voie, să poftesc la noi vre-o câte-va prietene. Te rog dară, vino negreșit și tu. Ad'o cu tine și pe Elena, surioara ta. Am poftit și pe E. și pe M. verele mele, cu cari știu, că îți place să te joci. Cu toate vom petrece de minune.

A ta amică.

Sofia.

- a) Amândouă epistolele de mai sus se vor copia punându-se în plural d. e. Șii că de trei zile lipsim de la școală și c. l. Duminecă este ziua surorii noastre. Mama ne-a dat voie să poftim etc.
b) Să se formeze altă epistolă după modelul de mai sus.

Descrierea lucrurilor

1. Ce este ușa? (lucrul)	1. Ușa este o parte a odăii.
2. Cum este ușa?	2. Ușa este în patru colțuri și de colóre cenușie.
3. Ce părți are ușa?	3. Ușa are o brâsca, o clanță și două balamale.
4. De ce este ușa? (din ce e făcută?)	4. Ușa este de lemn, iar brâsca, clanța și balamalele sunt de fer.
5. De cine e făcută ușa?	5. Ușa este făcută de tâmplar, iar brâsca, clanța și balamalele sunt făcute de ferar.
6. La ce ne folosesc ușa?	6. De ușă ne folosim spre a închide și deschide odaia.

UȘA

1. Ușa este o parte a odăii (sau este un lucru), 2. Ea este în patru colțuri și de colóre cenușie. 3. Ușa are o brâsca, o clanță și două balamale. 4. Ea este de lemn, iar brâsca, clanța și balamalele sunt de fer. 5. Ușa este făcută de tâmplar, iar brâsca, clanța și balamalele sunt făcute de ferar, 6. De ușă ne folosim spre a închide odaia.

(*Totul ăst-felū se vorū descri : masa, scaunulū, ferēstra, tabla, trāsura, și ori-ce altū lucru făcutū de omū.*)

Să se formeze câte 6 propozițiuni după cele 6 întrebări de mai sus : — a) despre *masă*, b) despre *scaunū*, c) despre *carū* (*trāsura*) etc.

CAP. II.

SUBIMPARTIREA PARTILORŪ CUVÎNTULUI

S U B S T A N T I V U L U

A. ESPLICARE

(Veđi edițiunea VIII),

B. DEFINIȚIUNI ȘI DEPRINDERI

I. Vorbele, cari arată ființe sau lucruri, se numesc **s u b s t a n t i v e**.

La substantive se deosebesc două numere : *singularū* și *plurarū*.

Substantivul se vede în singularū, când arată o singură ființă sau lucru, d. e. *școlarū*. Substantivul este la pluralū, când arată mai multe ființe sau lucruri, d. e. *Școlari, condeie*.

II. După înțelesū, substantivul se numește concretū, când arată o ființă sau unū lucru ce stă în natură, adică se pōte vedea sau pipăi, d. e. *Pomū, copilū* ș. a.

b) Substantivul, se numește abstractū, când arată unū ce care nu stă de sine în natură, ci numai în mintea noastră, adică nu se pōte vedea nici pipăi, d. e. *Virtute, bunătate* ș. a.

Deprinderea 45. Să se spună cari din următoarele substantive sunt concrete și cari abstracte, și pentru ce : *Cerbū, sciință, fumū, vespe, șopârlă, ursū, odae, riū, dorință,*

Argeșu, câmpie, frumusețe, noimă, ciomă, sufletu, minune, grădind.

Obs. Substantivele abstracte numesc, în realitate, însușirea, starea sau lucrarea unei ființe sau lucru, luate deosebitu de ființa sau lucrul de care țin, d. e.

Numiri de însușiri: tinerețe, bătrânețe, mărime, frumusețe, etc.

Numiri de lucrări: fugă, sborū, vorbire, etc.

Numiri de stări: bucurie, mulțumire, etc. Aci se mai potū numera și numirea unor părți ale timpului ca: ȃi, nopte, sēră, diminețā, anū etc., cu tōte cā acestea ținū mai multū de natura substantive-
lorū concrete.

Deprinderea 46. Să se scrie 10 substantive concrete și 10 abstracte; în urmă să se caute și să se copieze dintr'o bucată de citire tōte substantivele concrete și abstracte.

Să se formeze cāte o propozițiune dezvoltatā cu substantivele din deprinderea de mai nainte, d. e. *Cerbulū fuge iute.*

III: Substantivulū se mai subîmparte în: a) propriū, b) comunū, c) colectivū.

a) Substantivulū se chiamă propriū, când se dă la o singurā ființā sau lucru, (Cāte o datā și la mai multe) d. e. *Ionū, Bucurescū* ș. a.

Obs. Substantivele proprii se scriū totū-d'auna cu literā mare.

b) Substantivulū se chiamă comunū, când se dă la tōte ființele sau lucrurile de acelașū felū, d. e. *Cuțitū, condeiū, pomū, copii,* ș. a.

c) Substantivulū se chiamă colectivū, când aratā o adunare, o colectivitate de ființe sau de lucruri, d. e. *Poporū, pddure,* ș. a.

SUBSTANTIVE

CONCRETE

ABSTRACTE

PROPRII, COMUNE, COLECTIVE

Deprinderea 47. Să se scrie 35 de substantive proprii, dintre cari cinci să fie nume de persōne, cinci de animale,

cinci de plante, cinci nume de sărbători, cinci nume de orașe, cinci nume de țări, cinci nume de vânturi ș. a.; 10 subst. comune, și 10 colective, d. e. *Substantive proprii*: Ploesci, Ștefanu ș. a.

Deprinderea 48. Să se scrie 10 substantive, cari să fie nume de băieți, 10, cari să fie nume de fete, 10, cari să fie nume de meseriași, 10, cari să fie nume de districte, d. e. Nume de lăcți: Alexandru, Teodoru, Pascu, și a. m.

Deprinderea 49. Să se caute în bucata de citire X și să se copieze în trei colone: a) substantivele proprii, b) comune, c) colective.

La substantive deosebim două numere, singularu și pluralu.

Substantivulu este în numărulu singularu cându arată o singură ființă sau unu singuru lucru, d. e. găină, pomu etc.; elu este în pluralu, când arată mai multe ființe sau lucruri, d. e. găini, pomi etc.

Afară de numere mai deosebim și trei genuri: *masculină*, *femenină*, și *neutru*. Subst. este de genulu masculinū când îi putem pune înainte vorba *unū* la singularu și *doi* la pluralu; este de genū fem. când îi putem pune *una* la sing. și *două* la plur.; este de genulu neutru când îi putem pune *unu* la singularu și *doi* la pluralu.

Deprinderea 50. Să se spună ce felu de substantive suntă cele din deprinderea, 45. și din câte silabe este formatu fie-care.

Modelu de analiză.

Ceibū e *substantivū*, fiind-că arată o ființă; *concretū*, fiind-că arată o ființă, ce stă în natură; *comunū*, fiind-că acestu nume se dă la toate ființele de acelașu felu: *singularū*, fiind-că numesce numai o ființă, masculinū, fiind-că îi se pōte pune *unu* la singularu și *doi* la pluralu; este de o singurū silabă.

PREGATIRI PENTRU COMPOZIȚIUNI

10. C U I B U L U (Narațiune.)

La marginea unui satū se vede o casă frumoasă, zidită din piatră și cărămidă. Unu pomū stufosu crescuse în grădinița

de lângă această casă. Printre crăcile pomului sbura din când în când o păsărică drăgălașă. Viersul ei încânta și pe tineri și pe bătrâni. Constantin, un băiat rău-năvălit, zări cuibul păsăreii prin frunzele pomului. Se urcă numai de cât în pom și voi să prindă păsărica. Dar ea sburase din cuib, mai înainte de a ajunge Constantin la densa. Șese oușore se află pe fundul cuibului. Nemilostivul Constantin, luă unul câte unul și le aruncă jos pe petrișul de sub pom, stricându în urmă și cuibul. Atunci păsărica se întristă foarte tare și plecă din aceste locuri, fără a se mai întorce. Grădinița rămase mută și tristă, fiind-că acum păsărica nu mai desmerda pe locuitorii cu cântecul sale. — Tămna pomul nu mai era încărcat cu røde, de ôrece omidile stricase rødele, de pe când se află în flóre. Tutulorü le părea rău de plecarea păsăreii. Insuși Constantin se căi mult de fapta sa cea rea.

a) Să se copieze tôte substantivele din bucata de mai sus, spunându-se ce fel de substantive sunt.

b) Să se copieze bucata de mai sus, închipuindu-se în loc de un pom, doi pomi, și că cu Constantin, a mai fost un băiat, d. e. La marginea unui sat se vedea o casă frumoasă, zidită din piatră și cărămidă. Doi pomi ș. c. l.

c) Să se dicteze a patra parte din bucata de mai sus (Corecturile se vor face după carte).

Să se răspundă, cu câte o propozițiune, la fie-care din întrebările următoare: 1) Care sunt părțile corpului omenesc? 2) Care sunt părțile capului? (Crescetul, fruntea, céfa, ș. a.) 3) Ce părți deosebim la mâini? 4) Ce părți la picioare? 5) Ce facem cu capul? 6) Ce cu urechile? 7) Ce cu ochii? 8) Ce cu nasul? Ce cu mâinile și ce cu picioarele? *D. e. Părțile corpului omenesc sunt: capul, trunchiul, mâinile și picioarele. (1)*

(1) Spre a face pe școlarii să deosebiască bine cele 5 simțuri, li s'ar mai putea cere să răspundă în scris la următoarele întrebări: 1) Ce cunoștem noi prin vedere? 2) Ce prin auzire? 3) Ce prin mirosire? 4) Ce prin gustare? 5) Ce prin pipăire?

CAP. III.

ARTICOLULU

A. ESPLICARE

(Veđi edițiunea VIII)

B. DEFINIȚIUNI ȘI DEPRINDERI.

a) Articiii sunt nise micē vorbe, cari se punū în urma substantivelorū (saū adjectivelorū) spre a le hotāri saū lega cu alte vorbe, d. e. *Flōrea este frumōsā. Flōrea cea frumōsā mirōse bine. Acēstā flōre este a surorē mele. Florile suntū frumōse.*

b) Articiī, care formēzā o singurā vorbā cu substantivulū saū cu adjectivulū, la care se adaugā, se numescū articii proprii.

Aceștia suntū : lū, le, a, plural, i și le.

Spre a înțelege unirea articolulū propriū cu substantivulū sēu, trebue să cunōscemū mai întâiū terminațiunea substantivulū, adică litera cu care elū se isprăvesce.

Tōte substantivele limbei romāne se terminā la singularū cu una din vocalele *ă, u, e*; d. ex. mamā, pomū, verme; iar la pluralū în *e, i, i, urī*, d. ex. mame, pomī, vermī, drumurī.

Deprinderea 51. Sā se caute și să se copieze din bucāțile de citire de mai nainte 10 subst. terminate în *ă*, 10 în *u*, și 10 în *e*.

UNIREA ARTICLULUI

Unirea articolulū propriū cu substantivulū se face în modulū următorū :

a) Substantivele masculine și neutre terminate în *u*, priimescū d'ă dreptulū articl. *lu*; d. e. socru, socrulū, pomū, pomulū. (Inaintea articolulū *u* scurtū se lungesce).

b) Substantivele masculine terminate în *e*, priimescū articlulū *le*; d. e. părete, păretele.

c) Substantivele feminine (și vre-o câte-va masculine) terminate în *ă* și *e*, primesc art. *a*. Cele terminate în *e* îl primesc d'adrechtul, formându cu terminațiunea unŭ diftongŭ, d. e. vulpe-vulpea etc.; iar cele terminate în *ă*, eludŭ saŭ scotŭ terminațiunea înaintea articolului, d. e. vacă-vaca, etc. Acéstă elisinne nu se însemnăză cu apostrofulŭ, de ôre-ce articolulŭ se contopescă cu substantivulŭ într'unŭ singurŭ cuvintŭ, d. e. casă—casă-a = casa, nu cas'a.

d) Substantivele feminine și adjectivele terminate în *ie*, lăpădă pe *e* înaintea articolulŭ; d. e. nație, art. nația; cutie, art. cutia, etc.

e) Substantivele terminate în *ea* saŭ *a* intonatŭ, și vorba *ăi*, primesc între terminațiunea și art. unŭ *u* eufônieu; d. e. stea=stea-u-a.

Deprinderea 52. Să se articuleze mai multe substantive după regulile de mai susŭ, și în urmă să se caute în buccățile de mai înainte 10 substantive articulate cu articolulŭ *lu*, 10 cu *le* și 10 cu *a* și să se spună pentru ce s'a pusŭ aceste articule.

c) Articii care nu formăză o singură vorbă cu substantivulŭ saŭ cu adjectivulŭ, la care se adaugă, se numescŭ articii improprii.

Aceștia suntŭ: alŭ, a, celŭ, cea, pl. ai, ale, cei cele (1).

Deprinderea 53. Să se sublinieze articii de la substantivele următoare și să se spună după care regulă s'aŭ unitŭ cu substantivele: *cutitulŭ, cutitele, școlarulŭ, școlariŭ, cartea, cărțile, vulpea, vulpile, urșii, băiatulŭ, fetele, ușa, vermele, câinii, ceasornicele, râurile, postulŭ, rótele, casa, turnurile, merele, prunele.*

Deprinderea 54. Să se spună cari sunt articii proprii și cari improprii în următoarele propozițiuni, și cum suntŭ uniți:

Pasărele cele frumoșe aŭ sburatŭ. Sórele luminéză. Luna e palidă. Calulŭ celŭ bréză este alŭ nostru. Nópcea cea întunecósă mă înspăimântă. Cărțile cele curate suntŭ ale mele. Copiirŭ unchiulŭ învață bine. Aceste cărți sunt ale

(1) Afară de art. propriu și impropriu arătatŭ mai înainte (numitŭ și art. definitŭ) mai avem unŭ art. nedefinitŭ, care este unŭ pentru masculin și o pentru femeniă.

Lui Petru. Cărnii aceștia suntă ai noștri, iar pisicile suntă ale vecinului. Pomii cei înalți ai suferitū de frigū.

Observare. *Lu, le și a* se mai pot numi articli substantivali, fiind-că se unescū mai tot-deauna cu unū subst. sau altă vorbă luată ca substantivū ; iar *celū, cea, alū, a,* se mai pot numi articli adjectivali, fiind-că se punū mai tot-deauna înaintea unui adjectiv sau unei alte vorbe luată ca atributū, d. e. Lumina cea frumoasă a lunei, etc. — *Celū* și *cea* esprimă o singură idee dimpreună cu adjectivulū înaintea căruia se pune.

Notă. Substantivele proprii de genulū masculinū primescū articolulū propriū înaintea, d. e. *Dă acéstă carte lui Petru.*

TRĂSURA-DE UNIRE

Spre a despărți în scrisū silabele unei vorbe, noi ne folosimū, după cum s'a văditū, de o liniuță ce o punemū între silabe în modū orizontalū. Acéstă liniuță se mai numesce trăsura de unire și se mai întrebuințeză spre a împreuna două sau mai multe vorbe sau particule. Ex. *Mi-a vorbitū, aducându-vē aminte. Eū însu-mi, tu însu-ti, rogu-te, du-te.*

Deprinderea 55. Să se copieze din bucățile de citire de mai înainte mai multe vorbe, cari să fie unite între sine printr'o trăsura-de-unire.

PREGĂTIRI PENTRU COMPOZIȚIUNI.

11. FURTUNA [*Descrițiune*]

Cerū — a se acoperi. Nori — a amenința. Vântū — a sufla. Paseri — a sbura. Ōmeni — a alerga. Fulgerū — a despica (nori negri). Tunetū — a bubui. Ferestre — a zăngăni. Casă — a arde. Plōie — a cădea. Piraie — a clocoti. Riu — a se umfla. Furtuna — a trece. Curcubeu — a se arăta. Nori — a se sparge. Sōre — a lumina.

a) Să se unescū substantivele de mai susū cu vorbele de lângă dēsele ast-felū, în cātū să formeze câte o propozițiune, (Articlii adăo-

gați se voru sublinia), d. e. Cerul se acopere iute. Norii amenință.
Vântul suflă cu turbare, ș. a. m.

b) Să se desvolte propozițiunile formate, și în urmă învățându-se pe din afară, se voru scrie din gându, d. e. Cerul se acopere iute. Norii cei negrii ne amenință. etc.

Vere (L. și D.)

Astă nópte a ninsu pe la noi. Când m'amă sculatú ađi de dimineță și m'amă uítatú pe feréstră, amú vedutú afară o schimbare fórté mare. Curtea, pomi și casele de prin prejurulú nostru erau acoperite cu zăpadă. La școlă de abia m'amú pututú duce din pricina zăpedei. Dar pe la amiađi eșindú sórele din nori, zăpada s'a topitú. Acum curtea și drumulú suntú pline de apă și de noroiú. Scrie-mi dacă și pe la voi a ninsu.

Alú téeu vėrú

Ión

c) Să se scrie din gând epistola de mai susú, închipuindu-se că erau doi frați, cari aú scris acéstă epistolă.

Să se respndă cu câte o propoziune, la întrebările următóre
1. Cum potú fi lucrurile după formă? 2. Cum după culóre? 3. Cum după gustú? ș. a. — *Lucrurile potú fi după formă rotunde, pătrate, lungi, după culóre, roșii, galbene, verđi ș. a. m.*

CAP. IV.

A D J E C T I V U L Ú

A. ESPLICARE

(Vedí edițiunea VIII)

B. DEFINIȚIUNI ȘI DEPRINDERI

a) Vorbele, cari arată însușirile unei ființe sau lucrú, se numescú adjective, d. e. *albú, negru, pătrate.*

b) Adese-ori adjectivul ū se ia ca substantivŭ, d. e. *scumpulŭ* multŭ perde, *leneşulŭ* multŭ alérgă.

Deprinderea 56. Să se scrie tóte însuşirile, ce se bagă de sémă: a) la o casă, b) la o odaie, c) la unŭ rîu, d) la unŭ drumŭ, e) la o haină, f) la unŭ boŭ, g) la unŭ ţéranŭ, h) la unŭ şcolarŭ, d. e. Casa este mare, albă, etc.

Deprinderea 57. Să se adauge câte unŭ substantivŭ potrivitŭ la fie-care din următóarele adjective: *verde, roşu, galbenŭ, grosŭ, negru, înaltŭ, uscatŭ, cinstitŭ, dulce, acru, plăcutŭ, frumosŭ, silitorŭ, românescŭ, viu, supuşŭ, umedŭ, adâncŭ*, d. e. *Pomŭ verde, sânge roşu*, etc.

Deprinderea 58. Să se copieze din bucata de citire X tóte adjectivele.

APOSTROFULŪ

Când unŭ cuvântŭ se isprăvesce cu o vocală, iar altulŭ începe totŭ cu o vocală, atunci se întâmplă adese-ori ca întâia vocală să nu se mai scrie şi loculŭ ei să se însemneze prin semnul ('). Lăsarea afară a acestei vocale se numesce elisiune, iar semnul (') care arată lipsa vocalei se numesce apostrofŭ; d. ex.: *n'am, s'a dusŭ*, în locŭ de: *nu amŭ, se a dusŭ*.

Elisiunea nu se însemneză, când doué cuvinte se contopescŭ într'unulŭ, precum se întâmplă cu vocala *a* dinaintea articolului femininŭ *a*, de ex.: *apa, masa* (în locŭ de *ap'a, mas'a*).

Deprinderea 59. Să se copieze din bucăţile de citire de până acuma tóte vorbele în cari se va afla vr'unŭ apostrofŭ, în urmă să se formeze mai multe propoziţiuni în cari să se afle câte o vorbă cu apostrofŭ.

Observarea 1. Afară de vorbele, cari arată însuşiri, mai suntŭ unele, cari arată cantitatea saŭ cari determină fiinţa saŭ lucrulŭ, numitŭ prin substantivŭ. Pe cele d'întâiŭ le numescŭ unŭ gramaticŭ *adiective cantitative s'aŭ numerale*, pe cele de alŭ doilea le numescŭ *adiective*

determinative. Noi vom trata pe unele la numerală, iar pe altele la pronome, fiind-că țină mai mult de natura acestora.

Observarea 2. Când nu se află în limba noastră un adiectiv pentru a exprima ideea adiectivală, atunci vom întrebuința un substantiv cu o prepozițiune, d. e. om cu minte (mintos) pat de feră etc.

PREGATIRI PENTRU COMPOZIȚIUNI.

12. LA VÂNĂTOARE (*Descrițiune*)

Délurile și câmpiile erau acoperite cu zăpadă sclipicioasă. Aurora rumenise norii de la răsărit. Când vedu trei vânători, cari steteau sub un stejar înalt. Crăcile cele mari ale stejarului se încovoiau sub greutatea zăpedei, iar ramurile stău acoperite cu chiciură. Hainele vânătorilor erau cenușii și împodobite cu nise nasturi bombați. La picioarele lor zăcea mort un cerb frumos. Sângele lui înroșise zăpada. Patru câini negri stăteau cu limba scosă împrejurul cerbului.

a) Să se învețe pe din afară bucata de mai sus, pe urmă să se scrie din gând întocmai cu ortografia din carte, sublinindu-se toate adjectivele; corectura ortografică se va face prin schimbarea caietelor.

Descrierea animalelor.

1. Ce este câinele? (animalul)	1. Felul.
2. Unde trăește?	2. Locul unde trăește.
3. Cum este în genere?	3. Năravul și însușirile.
4. Ce părți deosebim la el?	4. Părțile corpului.
5. Cu ce trăește?	5. Hrana.
6. Ce folosul său pagubă aduce?	6. Folosul său paguba.

Descrierea câinelui

1. Câinele este un animal de casă. 2. Acesta trăește în apropierea omului. 3. El este credincios, cu minte, de diferite culori și mărimi. 4. Câinele are un cap, care este la unii lungăreț, la alții mai turtit, un corp mlădios, o codă și patru picioare. 5. El se nutrește cu carne, pâine ș. a.

6. Câinele păzește curtea, turma și însoțesce pe stăpânul său și în locurile cele mai primejdioase.

Totul astfel se va urma și cu alte animale.

CAP. V.

VERBUL Ț

A. ESPLICARE

(Vezi edițiunea VIII)

B. DEFINIȚIUNI ȘI DEPRINDERI.

I. Vorbele, cari arată lucrarea, starea sau firea unei ființe sau a unui lucru, se numesc verbe (1); d. e. *Arendașulă adună grăulă. Copilul dărmă.*

II. După însemnare, verbele se împart în verbe predicative și ajutătoare.

a) Verbele predicative se numesc acelea, cari pot forma singure predicatul, d. e. *Păsărea cântă, Tu ascultă.*

b) Verbe nepredicative sau ajutătoare se numesc acelea, cari nu pot forma singure predicatul,

(1) În orice verb, afară de verbul «a fi» deosebim două părți esențiale: I, o parte materială, adică atributul adjectival, ce ni se prezintă prin descompunerea în gerundiu, d. e.: *Elă citește, în loc de Elă este citindă,* și II o parte formală, adică acel element de unire prin mijlocul căruia se unesc cu subiectul partea adjectivală a verbului predicativ. Verbele predicative o arată acesta prin terminațiune. (Vezi verbul în gradul III). Pe câtă sunt de adevărate acestea, pe atâtă sunt, după noi, de nepotrivite pentru copii. Este una dintre acele subtilități, ce-și pot avea locul numai în clasele superioare.

ci numai în unire cu alte vorbe, d. e. *Privighetorea este o pasere. Ea poate cânta.*

Verbele ajutătoare înlesnesc formarea predicatului, arătându legătura dintre subiectul și predicatul. Afară de ajutătoarele de predicat, mai avem și ajutătoare de conjugări. Acestea sunt : *a avea* și *a voi*. Verbul *a fi* este ajutător și de predicat și de conjugări. Toate verbele ajutătoare se pot întrebuința și ca predicative, d. ex. : *amă bană voiu pâine* etc.

Deprinderea 60. Să se spună, cari din verbele propozițiilor următoare sunt predicative și cari ajutătoare? *Vierulă sapă via. Vântulă suflă. Posesorulă acestor moșii este avulă. Cerulă e acoperit de nori. Elă cântă. Tu stai urmită. Vânătorulă vână urși. Ună tunetă se aude. Casa vecinului s'a aprinsă. Oameni alergă pe strade. Pompierii ajungă și stingă. Ei se țină bine pe căi. Eă voiu veni la voi. Frate-meă nu poate veni. Apele clocotesc în stânci. Stânci și pomi se rostogolesc în prăpastie. Râurile se umflă și esă din albiele lor. Intinsele câmpă înnotă în apă. Este o privelise înspăimântătoare.*

III. Verbul predicativ se subîmparte în verb intransitiv și verb transitive.

a) Verbul, care arată o lucrare, ce nu trece asupra unei ființe sau lucru, se numește verb intransitiv, d. e. *Elă dorme. Tu mergi. Ea fuge.*

b) Verbul, care arată o lucrare, ce trece asupra unei ființe sau lucru, se numește verb transitive, d. e. *Copilulă scrie tema. Grădinarulă sapă via.*

Deprinderea 61. Să se formeze zece propoziții, în cari predicatul să fie exprimat printr'un verb intransitiv, iar opt, în cari predicatul să fie exprimat printr'un verb transitive, d. e. *Băcanulă vinde marfă. Porumbelulă sboră.*

Unele verbe se pot întrebuința atât ca transitive cât și ca intransitive, d. ex. *ridă, plângă, etc.; te ride lumea, te plângă, amă dormit un somn adânc, amă visat un vis frumos.*

Deprinderea 62. Să se caute în bucata de citire X. a) toate verbele transitive, b) toate verbele intransitive.

IV. După felul subiectului, verbele se mai împart în verbe: active, pasive și reflexive.

a) Verbul este **a c t i v ă**, când subiectul face lucrarea arătată prin verb; d. e. *Mama c0se. E0 scrie.*

b) Verbul este neactiv sau neutru, când arată numai starea subiectului, d. ex: *stă, șe, dorm.* (1)

c) Verbul este **p a s i v ă**, când subiectul suferă lucrarea arătată prin verb, d. e. *Pomul uscat se taie și în foc s'aruncă.*

Cum se face pâinea?

Pământul se ară. Sămînța se s0mănă. Buruiana se plivesce. Holdele se seceră. Snopii se l0gă. Clăile se fac. Grăul se treeră. B0bele se macină. Făina se frământă. Coca se dospesc și se c0ce.

Toate verbele de mai sus să se trecă în formă activă, d. e. *Ț0ranul ară pământul.*

c) Verbul este **r e f l e x i v ă**, când subiectul face și primește totu-d'auna lucrarea arătată prin verb, d. e. *Copilul se îmbracă. El se bucură.*

Deprinderea 63. Să se spună, cari din verbele din deprinderea 60, sunt active, cari pasive și cari reflexive.

Deprinderea 64. Să se trecă următoarele verbe transitive prin cele trei forme de mai sus: *Spală, taie, îmbracă, desbracă, înveselesce, tunde*, d. e. *Spălătorésa spală rufe. Rufe sunt spalate (se spală) de spalătorésă. Spălătorésa se spală ș. a. l.*

Verbele, cari se pot uni cu subiectul, după număr și persoană ca toate cele tratate până aici, se numesc *verbe personale*; iar verbele, cari nu se pot uni cu subiectul, de cât în persoană a treia, se numesc *verbe nepersonale*, d. e. *Tună, fulgeră, plouă, se întunecă ș. a. l.*

(1) Verbele intransitive păstrează totu-d'auna *forma activă*.

La verbă deosebim două numere și trei persoane. Verbul se țice de numărul sing. când arată lucrarea sau starea unei singure ființe sau lucru, și de numărul plural, când arată lucrarea mai multor ființe sau lucruri.

Verbul se țice de persoana I, când arată lucrarea sau starea persoanei, care vorbește; se țice de persoana II când arată lucrarea sau starea persoanei, cu care se vorbește; se țice de persoana III, când arată lucrarea sau starea persoanei, despre care se vorbește d. e. *Scriti, citesci, plânge, ș. c. l.*

Deprinderea 65. Să se copieze din bucata de citire X: a) verbele intransitive, b) verbele transitive, c) verbele reflexive, d) verbele nepersonale.

VI. *Orice lucrare sau stare, arătată prin verb, se poate întâmpla în trei timpuri.*

- 1) In timpul de față, d. e. *Eu citesc* (acum).
- 2) » trecut, d. e. *Eu am citit* (eri).
- 3) » viitor, d. e. *Eu voi citi* (măine).

Aceste trei timpuri se numesc timpuri absolute (sau principale) fiind-că nu atârnă de alte timpuri.

Deprinderea 66. Să se spună în ce timp se întâmplă lucrarea sau starea arătată prin verbele din propozițiunile: *Noi am scris două cărți. Voi învățați acum. Când vă pleca la țară? L. Călugăreni Români se luptară cu multă vitejie. Vântul sufla și ploaia cădea în torente când ojunsei acasă.*

Deprinderea 67. Să se analizeze în scris propozițiunile din deprinderea 60, spunându-se din ce fel de vorbe sunt formate.

Model de analiză.

Vierul este substantiv, fiind-că arată o ființă; concret, fiind-că arată o ființă ce stă în natură; comun, fiind-că acest nume de vier se dă la toate ființele de același fel, numărul singular, fiind-că arată numai o ființă, e de genul masculin, fiind-că îi putem pune un la singular, și doi la plural.

sapă, este *verbu*, fiind-că arată o lucrare; *predicativu*, fiind-că pôte forma singurū predicatulu; *transitivu* fiind-că arată o lucrare ce trece asupra unū lucru, *activu*, fiind-că arată o lucrare făcută de subiectu; de numărulū sing. fiind-că arată lucrarea unei singure ființe; persóna a treia, fiind-că arată lucrarea persónei despre care se vorbesce; *timpulū de față*, fiind-că arată o lucrare de față.

SUNETELE C ȘI S

Sunete, *c* și *s*, împreunându-se, forméză o consunantă compusă *x*. Cu acéstă consunantă compusă vom scrie numai vorbele noui (neologisme) și numele proprii, d. ex.: *exametru*, *lexiconu*, *Alexandru*, *Xerxe*, *Xenocratū*, etc.

Obs. Se pôte scrie însă: *expeditiune* cu *x* și *espeditiune* cu *s*; *expositiune* și *espositiune*; *exemplu* și *esemplu*.

Deprinderea 68. Să se caute în mai multe bucăți de citire vorbe cari să fie scrise cu *x*.

PREGATIRI PENTRU COMPOZIȚIUNI

13. S E R A (Descrițiune)

Sórele a asfințitū. Lucrătorii s'aū întorsū de la câmpū acasă. Turmele aū intratū în satū. Cele din urmă rađe ale sórelei aū atinsū vârfulū delurilorū și norii. Pe érbă a cădută rouă. Unele flori, s'aū închisū. În pădure și pre câmpie lînisecea s'a întinsū. Tótă făptura a intratū în repausū. Mama și surorile mele s'aū rugatū lui Dumneđeū, apoi s'aū culcatū.

Să se copieze bucata de citire de mai susū, trecându-se verbele din timpulū trecutū, a) în timpulū viitorū, b) în timpulū presinte: d. e.

VIITORUL

Sórele va asfinți. Lucrătorii se vorū întorce ș. c. l.

PRESINTELE

Sórele sfinșesce. Lucrătorii se întorcū ș. c. l.

b) Totū ast-felū se va urma și cu bucata de citire: «Primăvara», din gradulū I, pag. 12 (și alte bucăți) d. e.

PREFECTULU

Zăpada s'a topitū. Dina s'a măritū, ș. c. l.

VIITORULU

Zăpada se va topi. Dina se va mări, ș. c. l.

Observare. Din cauza stilului s'arū putea esplica și imperfectulū, dându-se vorbelorū forma acestui timpū, d. e. Sórele asfințea, ș. c. l. (Primăvara). Zăpada se topia. Dina se măria, ș. c. l. (In luna lui Maiu). Aerulū era plăcutū. Cerulū era seninū ș. a.

CAP. VI

PRONUMELE

A. ESPLICARE

(Veđi edițiunea VIII.)

B. DEFINIȚIUNI ȘI DEPRINDERI

I. Vorbele, cari se punū în loculū unui nume (substantivū), se numescū pronume, d. e. *Eu scriū*. Acesta vorbesce.

II. După întrebuintare, pronumele se împartū în pronume substantivale și pronume adjectivale.

Pronumele ce se întrebuinteză singure (neafirmate) ca și substantivele, se numescū pronume substantive, iar acelea, cari se întrebuinteză atâtū singure câtū și în unire cu unū substantivū (afirmate) ca și adjectivile, se numescū pronume adjectivale; d. e. *Eū vorbescū și acesta scrie.*

Deprinderea 69. Să se sublinieze tóte pronumele din propozițiunile următóre; (pronumele substantivale cu o linie; iar pronumele adjectivale cu două linii): *Eū scriū o epistolă. Elū vorbesce franțuzesce. Acestū școlarū este silitorū. Cine vorbesce așa tare? A căđutū ceva în apă. Nimenī nu este atâtū*

de fericitū, în câtu să nu doréscă nimicū. Acela este amiculū meū. Care românū nu'și iubescé patria? Acești șmenē au fostū jerttā nesocotintei lorū.

III. După înțelesū pronumele se împartū :

a)	în pronume personale,
b)	> posesive,
c)	> demonstrative,
d)	> interogative,
e)	> relative,
f)	> nehotărîte.

a) Pronumele personale suntū acelea, cari arată, dacă flința saū lucrulū numitū este persóna vorbitóre, saū persóna cu care se vorbesce, saū persóna despre care se vorbesce, d. e. *Eu scriū. Tu ascultī. Elū saū ea scrie.*

Pronumele pentru persóna întâia suntă: *Eu (mie, me, mine)*, noi (*nouē, ni, ne*); pentru a doua: *tu (ție, ți, tine, te)*, voi (*vouē, vi ve*); pentru a treia: *elū, ea, (lui, ei, ilū, îi, ea, o)*, ei, ele, *ii, (lorū)* dēnsulū, dēnsa, ș.c.l. (1)

Pronumele personalū se întrebuinteză adesea și ca reflexivū, când subiectulū propozițiunei este totū deauna și complementū. Pentru persóna a treia se întrebuinteză unū pronume deosebibilū: *sie, își, se, sine*, d. e. *Eū mă imbracū. Tu te speli. Elū se perie.* Ea își peptenă părulū.

Deprinderea 70. Să se formeze 15 propozițiuni, în cari subiectulū să fie exprimatū printr'unū pronume personalū, d. e. *Ei au lucratū tótă ziua.*

b) Pronumele posesive suntū acelea, cari înlocuescū

(1) Pronumele: dēnsulū, a, eu însu-mi, ș. a. suntū pronume compuse. De persóna a treia se mai ținū tóte cele-l-alte pronume (afară de posesive), și chiar substantivele, d. e. *Scolarulū scrie, (acesta scrie, în locū de elū).* Substantivulū în casulū vocativū este de persóna II.

un^u substantiv^u, ce arată o ființă sau un^u lucru ca posesor^u, și respund^u la întrebările : *al^u a, (ar ale) cui?* d. e. Pălăria cea neagră este a mea.

Pronumele posesive se întrebuintează, când neatârnat^u ca un^u substantiv^u, când atârnat^u ca un^u adjectiv^u. (Ele se unesc^u cu substantivul^u ca și un^u adjectiv^u în număr^u, gen^u și cas^u).

Pronumele posesive arată tot-de-odată, dacă ființa sau lucrul^u arătat^u prin substantivul^u înlocuit^u, este de persóna întâia, sau de a doua, sau de a treia, d. e. :

	PERSOANA		
	I	II	III
1. Un ^u posesor ^u și o posesiune, d. e.	(Căinele) <i>meu</i> (Cartea) <i>mea</i>	<i>tău</i> <i>ta</i>	<i>său</i> <i>sa</i>
2. Un ^u posesor ^u și mai multe posesiuni, d. e.	(Căinii) <i>mei</i> (Cărțile) <i>mele</i>	<i>tăi</i> <i>tale</i>	<i>săi</i> <i>sale</i>
3. Mai mulți posesori și o posesiune, d. e.	(Căinele) <i>nostru</i> (Cartea) <i>noastră</i>	<i>vostru</i> <i>voastră</i>	(<i>lor^u</i>) (<i>lor^u</i>)
4. Mai mulți posesori și mai multe posesiuni, d. e.	(Căinii) <i>noștri</i> (Cărțile) <i>noștre</i>	<i>voștri</i> <i>voștre</i>	(<i>lor^u</i>) (<i>lor^u</i>)

Deprinderea 71. Să se formeze 15 propozițiuni în cari să se afle câte un^u pronume posesiv^u, d. e. Condeiul *său* este rău.

c) Pronumele demonstrativ^u este acelea, care înlocuesc pe substantiv^u, deosebind^u ființa sau lucrul^u numit^u de alte ființe sau lucruri de acelaș fel^u, arătându-le. El^u se întrebuintează, când ca substantiv^u, când ca adjectiv^u, d. e. *Acesta scrie, și acest^u școlari^u scrie.*

Pronumele demonstrative sunt^u : *est^u, el^u, asta, aea.*

cestu, acesta, cela, ceia, acestu, acésta, acela, aceia, acelaşu, aceeaşu, ş. a.

Deprinderea 72. Să se formeze 10 propoziţiuni, în cari subiectul să fie exprimat printr'unu pronume demonstrativu, d. e. *Acela* este amicul meu.

d) **Pronumele interogative** sunt acelea, cu cari întrebăm de o fiinţă sau de unu lucru, şi sunt: **care? ce? cine?** Ele se întrebuinţază, când ca substantive, când ca adjective, afară de «cine» care se întrebuinţază totdeauna ca substantiv; d. e.: Care vorbesce aici? (Care omă) Cine a sosit?

Deprinderea 73. Să se formeze 10 propoziţiuni, în cari să se afle câte unu pronume interogativu; d. e. Cine este acela?

e) **Pronumele relative** sunt acelea, cari stau în locul unui substantiv de mai nainte, pe care îl determină printr'o propoziţiune, şi sunt: **care** şi **ce**; d. e. Copilul, care nu învaţă, va fi pedepsit.

f) **Pronumele nehotărîte** (1) sunt acelea, cari se pun în locul unui substantiv, fără a-lu hotări; d. e. Să ésa cine-va afară. Fie-care (şcolar) e datoru a învăţa.

Pronumele nehotărîte, se întrebuinţază, când ca substantive, când ca adjective; iar unele numai ca substantive. Acestea sunt:

a) *Cine-va, veru-cine, fie-cine, oru-cine, nimeni*, cari se întrebuinţază numai ca substantivele; d. e. *Cine-va* mi-a spusu acestu lucru.

b) *Ce-va, veru-ce, fie-ce, oru-ce, fie-care, oru-care, veru-*

(1) În privinţa înţelesului este de observat că unele din pronumele nehotărîte, se apropie foarte multu de numeralul nehotărît.

care, cutare, nisce, cari se întrebunțază, când ca substantive, când ca adjective; d. e. Se aude *ce-va. Ce-va* bani. *Orî-ce* omî se informăză de acêsta. *Fie-care* învață.

Deprinderea 74. Să se deosebescă în 6 colone pronumele din propozițiunile următoare, despărțindu-se în silabe: *Țara noastră e plină de darurile naturii. Ea este brădată de o mulțime de riuri. Noi suntem descendinții Romanilor. Voi sunteți scolarî. Orî-ce Românî trebuie să-și iubescă patria. Omulî care nu-și iubescă familia, nu va fi nici odată unî bunî cetățenî. Fie-care simte plăcere la sosirea primăverii. Acela este demnî de laudă, care respectă averea publică mai multî de câtî pe a sa. Unde este omulî căruia i s'a încredințată destinele patriei? Fie-care avea cu sine câte deuce galbenî. Cine a sositî? Omulî despre care amî vorbitî mai înainte. Cunoscî tu țara unde crescî portocalele? Unde suntî cărțile? Pe ale mele le-amî trâmisiș a casă; iar pe ale tale le-amî datî fratelui tău, d. e.*

PRONUME

a)	b)	c)	d)	e)	f)
personale	posesive	demonstr.	interog.	relative	nehotărîte
<i>Ea</i>	<i>noastră</i>	»	»	»	»

Deprinderea 75. Să se copieze, după modelul de mai sus, din bucata de citire X toate pronumele.

Deprinderea 76. Să se analizeze în scris toate părțile cuvîntului din propozițiunile deprinderii 74, în urmă să se scrie 10 vorbe în cari să se afle litera x.

Modelu de analiză.

Țara este substantiv, fiind-că, etc. etc. etc.
noastră este pronume, fiind-că se pune în locul unui nume; este pronume adjectival, fiind-că se întrebunțază ca un adjectiv; posesiv, fiind-că arată o ființă ca posesoră, ș. c. l.

PREGATIRI PENTRU COMPOZIȚIUNI.

13. COTEȚIULU MEU DE PORUMBEI (*Descrițiune*)

Curtea părinților mei este în patru colțuri. În unul dintr'aceste colțuri se află cotețul meu de porumbei. Aci este cel mai plăcut loc al meu de petrecere. Porumbeii cunosc din depărtare glasul meu. Indată-ce mă apropii de dînșii, sboră toți împrejurul meu, așteptându să le dau de mâncare. Unul dintre dînșii se pune pe umerii mei și mă desmărdă. El nu se depărtează, până nu-i dau să mănânce grăunțe din mână. Când îi vedu așa de veseli, îmi saltă inima de bucurie.

Să se copieze (de 5 ori) bucata de mai sus, închipuindu-se, că cotețul de porumbei este: a) al meu și al fratelui meu; b) al vărului meu; c) al verilor mei; d) al amicului meu M...; e) al amicilor mei R. și M. (Pronumele posesive se vor sublinia). d. e.

- Curtea părinților noștri este în patru colțuri ș.c.l.
- Am vădit, că curtea părinților tăi este în patru colțuri ș.c.l.
- Am vădit că curtea părinților voștri este în patru colțuri ș.c.l.
- Am vădit că curtea părinților mei este în patru colțuri, ș.c.l.
- Am vădit, că curtea părinților lor este în patru colțuri, ș.c.l.

DESCRIEREA PLANTELOR.

1. Ce este mărul? (planta)	1. Felul (Specia)
2. Unde crește?	2. Locul și pământul, în care crește.
3. Ce părți are?	3. Părțile plantei.
4. Când înflorește și când se coc fructele?	4. Timpul înfloririi și al cocerii fructelor.
5. Cum se înmulțesc?	5. Chipul de înmulțire.
6. La ce ne folosesc?	6. Folosul și întrebuințarea.

DESCRIEREA MĂRULUI

1. Mărul este un pom. 2. El crește în grădini, în vii și chiar pe lângă drumuri. 3. Mărul are rădăcini împrăștiate adânc în pământ, un trunchi gros și mai multe

crăci întinse în aer. 4. Elă înfloresce în luna lui aprilie, iar fructele unora se cocă vara și ale altora toamna. 5. Mărul se înmulțese prin semințe, rădăcină saă prin altoire și plantare. 6. Elă ne aduce folosă prin fructele, pe cari le mănăcămă, când suntă cöpte, saă din cari se facă mustă, oțetă, ș. a., și chiar prin lemnulă săă, din care se facă di-ferite lucruri saă se întrebuintăză ca lemnă de focă.

(*Totă ast-felă se va urma și cu altele*).

CAP. VII

NUMERALULŪ

A. EȘPLICARE

(Veđi edițiunea VIII)

B. DEFINIȚIUNI, ȘI DEPRINDERI

I. Vorbele, cari arată numărulă saă cantitatea ființeloră, se numescă numerale saă adjective numerale; d. e. *Cinci-spre-dece* soldați. *Patru* nucă.

Numeralele nu arată ființe saă lucruri, ci numai numărulă și cantitatea ființeloră saă a lucruriloră, și se întrebuintăză saă pe lângă substantive ca adjective, saă numai singure ca substantive.

II. Ele se subîmpartă : a) în numerale hotărîtoare și b) în numerale nehotărîtoare.

a) Numeralele, cari arată ună anumită numără de ființe saă de lucruri de acelașă felă se numescă numerale hotărîtoare; d. e. *Cinci* simțuri. *Două* cărți. *Trei* ani.

b) Numeralele, cari arată ună numără nehotărîtă de ființe saă lucruri de acelașă felă, saă o cantitate nehotărîtă de materie, se numescă numerale nehotărîtoare.

Acestea suntă: *cătă, atătă, altulă, multă, totă, puțină,*

singurii, unii, nici-unii, ș. a.. D. e. Câți-va școlari. Unele animale.

Deprinderea 77. Să se spună cari numerale, din propozițiile următoare, sunt hotărâtoare și cari nehotărâtoare; d. e. *Ionii este alii treilea în clasă. În Dunăre suntii mulți pesci. Eii amii cumpăratii trei pepeni. Trăsura are patru roți. În anulii acesta suntii puține fructe. Amii vedutii astă-dii atâția soldați. Unii omenii trăsescii numai pentru bani. Mai suntii câte-va zile. În lupta de erii cădurii patru-șecii de soldați. Eii amii fostii celii d'intăii. România produce multii grâu. Dă-mii puținicică apă. În anulii acesta mai toate grânele s'au pălitii.*

III. Numeralele hotărâtoare se subîmpartii în a) Cardinale, b) Ordinale, c) Distributive.

a) Numeralele cardinale arată în ce număr se află ființele sau lucrurile (însemnându totdeauna mai multe ființe, afară de unul) și răspundii la întrebările : Câți? Câte? d. e. *Doi școlari și optii cărți.*

b) Numeralele ordinale arată, pe lângă număr, locul și ordinea, pe care o ocupă ființele sau lucrurile; ele răspundii la întrebările : alii câtelea? a câtea? d. e. *Alii doilea, a doua, alii patrilea, a patra, etc.*

La acestea s'arü mai putea adăoga numeralele multiplicative, cari se iaü mai multii ca adverbe numerale; d. e. *Amii fostii de două orii, de trei orii, etc.*

c) Numeralele distributive arată o împărțire a ființelor într'unii număr asemenea, și răspundii la întrebările cate-cății? câte-câte? d. e. *Câte doi școlari esii din școlă.* Distributivele se formeză prin punerea lui «câte» înaintea cardinalelor, d. e. *Câte unii școlari, Câte șeci miii.*

Deprinderea 78. Să se spună cari din numeralele propozițiilor următoare sunt cardinale, cari ordinale și cari distributive. *Ionii este alii treilea. Amiculii meii este alii cincilea în clasă. Câții școlari aveții în clasă? În clasă*

suntă cinc-đecă de școlari. Să ăsă câte două școlari. Ună ană are cinc-đecă și două de săptămâni, o săptămână are șapte ăile și o ăi are două-đecă și patru de ore. A treia lună a anului se numește martie. Eă m'amă născută la anulă 1864. Elă ne-a dată câte ăece mere.

Să se copieze tóte numeralele din bucata de citire X, în urmă să se scrie 5 vorbe în cari să fie câte ună apostrofă.

Deprinderea 78. Să se analizeze în modă obiciniuită, tóte vorbele propozițiunile deprinderii de mai nainte.

Modelă de analiză

Iónă	este substantivă, fiind-ăă, etc.
este	e verbă ajutătoră ș. c. l.
ală trei-lea	este numerală, fiind-că arată ună numără; hotăritoră, fiind-că arată ună numără hotărítă; ordinală, fiind-că arată șirulă (ordinea) în care se află ființa.

PREGĂTIRI PENTRU COMPOZIȚIUNI

a) Să se schimbe loculă unoră vorbe din propozițiunile bucății de citire **Cuăbulă** (pag. 33), fără ca propozițiunile să'ăi schimbe înțelesulă; d. e. *La marginea unur sată se afla o casă frumósă, zidită din pėtră și din cărămidă etc.*
 = *O casă frumósă, zidită din pėtră și din cărămidă, se află la marginea unur sată. În grădinița de lângă acéstă casă crescuse ună pomă stufoasă, ș.c.l.*

b) Să se înlocuiască unele dintre vorbele bucății de citire **Cuăbulă** prin altele, cari să aibă cam acelașă înțelesă; d. e. *La capătulă unei comune se zărea o locuință încântătoare, clădită din pėtră și din cărămidă.* (Aceste două feluri de deprinderi se potă face cu mai multe bucăți, pe cari le va alege învėțătorulă din cartea de citire).

Să se descrie, după modelele de mai nainte, trei lucruri, trei animale și trei plante.

Iubite Teodore,

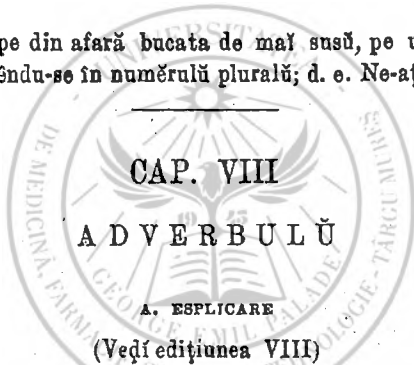
Mi-ăi scrisă, că în Dumineca viitoare mă vei cerceta. Ită

mulțumesc pentru acesta. Mă grăbesc dar a'ți scrie, cum ai putea găsi casa noastră, ca să nu întreb mult. După ce vei intra în sat pe ulița cea mare, vei merge până la biserică. Pe urmă, lăsându biserica la stânga, vei da peste o ulicioră, ce apucă la dreapta. În această ulicioră, care este foarte scurtă, ne vei găsi cu înlesnire casa. Unu përu mare se află dinaintea casei. Prispa este boită cu roșu și cu floricele albe. Credū, că ne vei găsi, fără să mai întreb pe cine-va. Te așteptū cu multă plăcere.

Alū tēu amicū,

Iónū.

Să se învețe pe din afară bucata de mai sus, pe urmă să se scrie din gândū, trecēndu-se în numărul pluralū; d. e. Ne-ațiscrisū... ș.c.l.

CAP. VIII

A D V E R B U L Ū

A. ESPLICARE

(Veđi edițiunea VIII)

B. DEFINIȚIUNI ȘI DEPRINDERI

Vorbele cari determină mai de aproape înțelesul unui verbū (unui adjectivū sau alū unui altū adverbū), se numesc **adverbe**, și răspundū la întrebările: **unde? când? cum?** d. e. Elū scrie frumosū.

Când determinarea verbului nu se pōte arăta printr'unū adverbū, atunci întrebūntămū unū substantivū cu o prepozițiune (sau alte vorbe) spre a exprima această determinare, d. e. în locū de *aici* putemū dice în *școlă*. — Vorbele, cari se întrebūntēză spre a arăta o determinare, se numescū adverbiale sau expresiuni adverbiale; d. e. În locū do: Calulū fuge *iute*, (se mai dice): calulū fuge cu *iutețelă*. Rîulū curge repede. Rîulū curge cu *repediciune*.

După înțelesu, adverbele se împartă :

- a. In adverbe de locu,
- b. > > > timpu,
- c. > > > modu

La acestea se mai adaugă :

- a. Adverbele de cantitate.
- b. > > afirmare,
- c. > > negare.
- d. > > îndoială.
- e. > > interbare.

1. Adverbele de locu determină locul, unde se întâmplă cele exprimate prin verbu, și răspundă la întrebările: a) unde? b) de unde? c) pe unde? d) până unde? d. e.

a) *Aici, acolo, ică, aiurea, unde-va, ver-unde, pretutindenea, departe, aproape, înainte, îndărătii, înapoi, afară, josu, susu. D. e. Eă voiă lucra aici.*

b) *De acolo, de ică, de departe, de ver-unde, de aproape, ș. a. D. e. Elă venia de acolo.*

c) *Pe aici, pe coala, pe susu, pe josu, ș. a. D. e. Elă vine pe aici.*

Adverbiale sau expresiunile adverbiale de locu suntă : *a casă, de a drepta, de a stanga, în frunte, în față, în pieptu, în codă, în grădină, din grădină, prin grădină, ș. a.*

Deprinderea 80. Să se formeze 15 propozițiuni, în cari predicatulă să fie determinatū printr'unū adverbū sau adverbialū de locu. D. e. Elă este *pretutindenea*.

Deprinderea 81. Să se caute și să se copieze din bucata de citire X.: a) tôte adverbele de locu, b) tôte adverbialele de locu; în urmă să se scrie mai multe vorbe în cari să fie o trăsură de unire.

2. Adverbele de timpu determină timpul, în care se întâmplă cele exprimate prin verbu și răspundă

la întrebările: a) Când? b) de când? c) câtă timp?
d) până când? ș. a. D. e.

a) *Acum, atunci, mâine, ieri, când-va, ieri-când, curând, târziu, odinioară, totu-d'auna*, ș. a. D. e. Elu a sositu acum.

b) *De acum, de atunci, de aci, de ieri, de curandă, de odinioară*, ș. c. l.

Adverbialele sau expresiunile adverbiale de timp sunt: *de vreme, de timpuriu, de locu, de una zi, din zi in zi, a sera, de sera*; asemenea și urmatoarele substantive, fara a fi precedate de prepozitii: *vara, ziua, noptea, dimineata, toamna, primavara, anu, unu anu, trei luni, duminica, luni, marți* ș. a. se potu considera ca adverbiale de timp.

Deprinderea 82. Sa se formeze cate o propozitie cu fie-care din adverbele și adverbialele de mai sus; d. e. Elu a sositu acum.

Deprinderea 83. Sa se caute și sa se copieze dintr'o bucată de citire, aleasa pentru acestu sfarsitu: a) tote adverbele de timp, b) tote adverbele de locu.

3. Adverbele de modu sau de calitate determina, cum se intampla lucrarea și raspundu la intrebarea: Cum? d. e. *bine, incet, romanesce, omenește, lesne, furiosu, fãșușu, crucișu*, etc.

Ca adverb se potu intrebuinta și unele adjective, și anume adjectivele, cari, dupa intrebuintare, se potu lua, când ca adverb, când ca adjective; d. e. *frumosu, uritu, curatu, reu, iute, tare, placutu*, ș. c. l.

Adverbialele sau expresiunile adverbiale de modu sunt: *cu placere, cu iutela, pe nesimtite, pe din afara, a lene, a vnu, a puciosu, pe negandite, pe neasteptate* etc. Verbele in gerundiu: *cantandu, dormindu, zarindu*, ș. a.

Notă. Adverbele suntu parte primitive, ca *ieri, mâine susu, etc.* — parte derivate ca: *bine, parinteste*, etc. Unele adverb se nascu prin compunere, d. e. *astazi* (din *asta zi*) *anțerț, de acolo* ș. a.

(Adverbialele se mai numesc și *locuțiuni adverbiale*).

Deprinderea 82. Să se formeze câte o propozițiune cu fie-care din adverbele de mai nainte; d. e. Copilul scrie bine.

Deprinderea 83. Să se spună, când se iaū adverbele, din propozițiunile de mai josū. ca adverbe și când ca adjective? d. e. Școlarul scrie curatū. Școlarul este curatū. Trandafirul este frumos. Trandafirul mirōse frumosū. Calul fuge iute. Calul este iute. Clopotul acela sună uritū. Clopotul este uritū. Ionū vorbește tare. Ionū este tare. Privighetōrea cāntă plācutū. Privighetōrea este plācutū. Acestū copilū, se pōrtă modestū. Acestū copilū este modestū.

Afară de acestea, mai suntū adverbe cari arată :

a. Cantitatea și răspundū la întrebarea : câtū? d. e. Multū, puținū, destulū, fōrte, peste măsură, ș.a.

b. Afirmare, d. e. Așa, da, tocmai, negreșitū, fără îndoială, de bună sēmă, într'adevērū, ș.a.

* c. Negarea; d. e. Nu, ne, nici de cum, încă nu, ba nu, etc.

d. Îndoială; d. e. Pōte, pe semne, în deșertū, cu puțință, mai alesū, parcă, dōră, barimū, orecum, precum, cam așa, etc.

e. Întrebarea; d. e. Când? cum? de ce? oare? nu cumva? etc. Aceste din urmă se iaū când ca adverbe, când ca conjuncțiuni; d. e. Nu se scie ora, când va sosi tata. — Când a sositū? ș.a.

Observare. Unele adverbe devinū în frașă conjuncțiuni sau prepozițiuni; d. e. Ai fostū unde te-amū trimisū, ș.c.

Deprinderea 84. Să se copieze în diferite colōne tōte adverbele și adverbialele din următōrele propozițiuni : Acum suntemū în școlă. Vēntulū nu mă bate. Acum trebuie să plecămū. Plōia va înceta pōte. Aici aerulū pōte să nu fie sândtosū. Când ați sositū voi? Timpulū era câtū se pōte de frumosū. Elū vine încetinelū. Tu ai sositū fōrte târđiū. Pe aici ne place a merge. Soldații vinū dintr'acolo. Trāsura a plecatū spre Ploesci. Din ȕi în ȕi mă tristă, sārmană Romānie. Pōte să vină, pōte să nu vină. Când ai venitū? Unde locuesce fericirea? Elū va veni de bună sēmă. Noi amū lucratū astă-ȕi destulū.

Deprinderea 85. Să se caute și să se copieze din bucata

de citire X : a) adverbele și adverbialele de loc, b) adverbele și adverbialele de timp, c) adverbele și adverbialele de mod, și în urmă cele-lalte adverbe.

Deprinderea 86. Să se analizeze propozițiunile din deprinderea 84.

Modelu de analiză.

Acum este *adverb*, fiind-că determină un verb; este *adverb* de *timp*, fiind-că arată timpul.
 suntem este *verb*; fiind-că arată firea (subiectului).
 în este o *prepozițiune*; fiind-că este pusă înaintea unui *substantiv*.
 școlă este *substantiv*; fiind-că ș.c.l.

PREGĂTIRI PENTRU COMPOZIȚIUNI

(Descrieri mai dezvoltate după întrebări).

Ș c ó l a

Cum se numește casa, în care suntem noi acum? (Casa în care suntem acum se numește școlă). Ce este și cum este școlă noastră? (Școlă noastră este o zidire mare și frumoasă). Unde se află școlă noastră? (Școlă noastră se află în mijlocul satului, lângă primărie). Câte camere are școlă? Școlă are două camere și o intrare (tindă). Cine locuiește aceste camere? (Într'una din aceste camere locuiește învățătorul, iar în cea-l-altă sunt școlarii în timpul dăilei). A cui este școlă? (Este a comunei). Pentru ce s'a făcut școlă? (S'a făcut pentru ca copiii să învețe carte într'insa).

D. e. Casa, în care suntem acum, se numește școlă. Școlă noastră este o zidire mare și frumoasă ș.c.l.

(Totă astă-felă : biserică, primăria, grădina, ș.a.)

R a ț a

Ce fel de pasăre este rața? (Rața este o pasăre înnotătoare). De ce mărime este rața? (Rața este de mărimea unei găini). Cum e rața? (Rața e foarte mâncăcioasă, frumoasă sau grasă etc.) Cum este ciocul și cum gâtul? (Ciocul este

lată, iar gâtul lung). Cum sunt picioarele raței? (Picioarele raței sunt scurte). Ce se află printre degetele picioarelor? (O peliță subțire). La ce ajută această peliță? (Această peliță o ajută la înotat). Pe unde îi place raței, să trăiască mai mult? (Raței îi place să trăiască mai mult pe bălți, gârle și pe ori-ce loc apăsos). Cu ce se hrănesc rața? (Rața se hrănesc cu rîme, pesci, brósce etc.) Prin ce aduce ea folosul omului? (Prin ouăle, carnea și penele sale); d. e.

Rața este o pasere înotătoare. Ea este de mărimea găinei etc.

(Totă astă-felă : găina, gâsca, curca, pormbelulă, câinele, vaca).

CAP. IX.

A. ESPLICARE.

(Vezi edițiunea VIII).

B. DEFINIȚIUNI ȘI DEPRINDERI.

Vorbele, cari se pun înaintea substantivelor sau pronumelor, spre a arăta relațiunea dintre dăsele în privința lucrării, sau a stării, se numesc **prepozițiuni**; d. e. Puțul *din* curte este adânc. Mama se duce *la* biserică.

1. Prepozițiunea arată în genere locul, unde se face *ce-va* sau o direcțiune; d. e.

Pasărea sbóră.	<table border="0" style="border-left: 1px solid black; border-right: 1px solid black; padding: 0 10px;"> <tr><td><i>în</i></td></tr> <tr><td><i>din</i></td></tr> <tr><td><i>prin</i></td></tr> <tr><td><i>la</i></td></tr> <tr><td><i>până la</i></td></tr> <tr><td><i>lângă</i></td></tr> <tr><td><i>pe lângă</i></td></tr> <tr><td><i>de lângă</i></td></tr> </table>	<i>în</i>	<i>din</i>	<i>prin</i>	<i>la</i>	<i>până la</i>	<i>lângă</i>	<i>pe lângă</i>	<i>de lângă</i>	} colivie.
<i>în</i>										
<i>din</i>										
<i>prin</i>										
<i>la</i>										
<i>până la</i>										
<i>lângă</i>										
<i>pe lângă</i>										
<i>de lângă</i>										

Pasărea sbóră	<table border="0"> <tr> <td style="font-size: 3em; vertical-align: middle;">}</td> <td style="vertical-align: middle;"> <i>sub</i> <i>pe sub</i> <i>peste</i> <i>împrejurul</i> coliviei. ș. c. l. </td> </tr> </table>	}	<i>sub</i> <i>pe sub</i> <i>peste</i> <i>împrejurul</i> coliviei. ș. c. l.	colivie.
}	<i>sub</i> <i>pe sub</i> <i>peste</i> <i>împrejurul</i> coliviei. ș. c. l.			

2. Afară de relațiunile de loc și de direcțiune, prepozițiunile mai pot arăta : a) timpul, b) modul și c) cauza.

Substantivele unite cu prepozițiunii, ca să arate locul, timpul, modul și cauza, se numesc adverbiale sau locuțiunii adverbiale, (după cum s'a văzut la adverbă).

Deosebirea dintre prepozițiune și adverbă mai constă într'aceea, că adverbul poate forma de sine o parte a propozițiunii, pe câtă timp prepoziția nu poate forma de sine o parte a propozițiunii.

Deprinderea 89. Să se spună, cari sunt prepozițiunile din propozițiunile de mai jos : *La munte aerul este curat. Rîurile curg cu un mare șgomot. Ne îndreptăm spre vârful muntelui. Cerul era acoperit cu nori. Vîntul bătea într'un mod îngrozitor. Nori peste nori se grămădia. Eram coprinși de o spaimă nespusă. Ne adăpostirăm la trunchiul unui stejar. Acestă vijelie ținu până la prânză. Pe la două ore ne scoboram de pe munte. Tremuram de frig. Tote locurile erau pline de apă.*

Prepozițiunile se mai împart în simple și compuse :

a) Cele mai principale prepozițiuni simple sunt : *a, la, până, în, lângă, pe, spre, sub* (sau *subt*), *către, de, între, întru, fără, după, pentru* ș. a.

Nota I. Adevărata întrebunțare a prepozițiunilor, fiind una dintre cele mai delicate chestiuni, învățătorul va căuta ca școlarii să se deprindă a le întrebunța, după cum cere geniul limbei române. În partea a treia ne vom ocupa mai cu deamănuntul de întrebunțarea prepozițiunilor.

Nota II. Afară de prepozițiunile numite, mai avem și expresiuni prepoziționale, adică nisce adverbe, cari, unindu-se cu articolul,

primesc natura unui substantiv; ast-felū substantivulū, ce le urmază, trebuie să se pună în cazul genitiv; d. e. Eū stă înaintea pălatului. Pământul se învîrtesce împrejurul sōrelui. Aceste expresiuni prepoziționale sînt: *înaintea, împotriva, deasupra, în urmă, împrejurul* ș. a. Ele cer genitivul, pe cātū timpū tōte cele-l'alte cer acusativul.

b) Cele compuse sînt: *de la, pînă la, de lîngă, prin, printre, asupra, fără de, dincolo, despre, pe sub, ș. a.*

Deprinderea 85. Să se copieze, în două colōne, tōte prepozițiunile simple și compuse din bucata de citire X.

Deprinderea 86. Să se analizeze, după modelul din capitulul trecut, tōte prepozițiunile din deprinderea 84.

DUPLICAREA CONSUNANTELORŪ

Consunantele se pot duplica numai în cuvintele compuse din două vorbe, dintre cari una se isprăvesce, iar alta începe cu o consunantă de acelaș organ. Acēstă îndouire de consunante se vede mai cu sēmă la vorbele formate din prepozițiunea *în* și un cūvētū începētōrū cu *n*. Așa dară avem: *înnotare, innodare, innoire*, etc.

Înainte de *m*, litera *n* de la *în, din*, pōte să rămāe totū astfel și pōte să se și asimileze; prin urmare vom scrie: *înmulțire și immulțire, inmormîntare și immormîntare*. Însă înainte de *b, p* totū-d'auna *n* trebuie să se prefacă în *m*; vom scrie dară: *împreună, îmbulzēlă* etc. iar nici odată *împreună, îmbulzēlă* etc.

Tōte cele-l'alte consunante nu se duplică, afară de *s*, pe care îl duplicăm numai în câte-va cuvinte, ce au câte două înțelesuri deosebite; vom scrie prin urmare: *casă* (de locuit) cu un *s*, pentru a-l deosebi de *cassă* (de bani) care se scrie cu *ss*; totū astfel: *rasă* (de la ras) — *rassă* (haină călugărescă) ca și *rassă* de animale; *masă* (de scris) — *massă* (de materie).

S se aude uneori ca jumătate sau ca un sfert de *z*, și acésta, când *s*, este urmată de *b, g, d, n, m, v* la începutul cuvintelor, totuși noi îl scriem cu *s*; d. ex.: *sboru, sgăria, sdruncină, snopu, smulgă, svântu*, etc.; iar nu: *zboru, zgăria*.

S între două vocale se aude ca *z* numai în câte-va cuvinte noi priimate (neologisme); noi îl vom scrie însă totuși cu *s*; d. e.: *măserie, causă, francesă, poezie* etc.

Deprinderea 87. Să se spună ce schimbări a suferit *n* în următoarele vorbe: înmulțire, înmormântare, înnodare, înnotare, înnoire, îmbuibare, împilare, dimpreună, împăcare, îmblândire, imputare, îmboldire, innecare, imbulzielă, îmbrâncire, împrejurare, împreună, îmbetare, imbelșugare; și în urmă să se spună vre-o câte-va vorbe în cari *n* să fie duplicat, vre-o câte-va în cari *n* să fie asimilat în *m*, vre-o câte-va în cari *n* să fie schimbat în *m*.

Deprinderea 88. Să se spună cum se citește *s* în următoarele vorbe și pentru-ce: sbârnae, sboră, sgărcit, sgudu, sdravan, sdruncinare, snovă, snop. Snagovul, smarand, smărcu, svânturat, cast, rosă, pozițiune, prepozițiune, propozițiune, dispozițiune; și în urmă să se caute vre-o câte-va vorbe, în cari *s* să se audă ca jumătate *z* și vre-o câte-va neologisme, în cari *s* să se pronunțe ca *z*.

PREGĂTIRI PENTRU COMPOZIȚIUNI

(Narațiuni după întrebări)

CELE DOUĂ CAPRE (1)

Cine se întâlnește pe o punte? (Două capre). Peste ce riu era pusă această punte? (Peste un riu repede și adânc). Ce nu voia să facă nici una dintre ele? (Să se dea la o parte). Ce discuta și ce cea-l-altă? (Vorbirea dintre dânsese). Unde ajunse lucrul? (Lucrul ajunse de la sfadă la certă și de aci la bătae). Ce făcură în cele diu urmă? (Se loviră în capete și cădură în apă). Cum scăpară din apă? (Numai cu multă ostenelă); d. e.

(1) Vezi cartea de citire partea I.

Două capre se întâlniră pe o punte. Acésta punte era pusă peste ună riú răpede și adâncú ș.a.m.

VULPEA SI RATA.

Cine înnota pe baltă? (O rață grasă). Unde era acésta baltă? (La marginea unei păduri). Cine a eșitú din pădure? (O vulpe). Ce voia vulpea să facă, când a vedútu rața? (Să o mănânce). Pentru ce nu putea vulpea să mănânce rața? (Fiind-că rața era pe baltă). Prin ce vorbe se încercă vulpea să atragă pe rață la malú? (Prin vorbe frumoșe.) Ascultat'á rața de vorbele vulpii? (N'a ascultatú). Ce a făcutú dará? (A înnotatú spre mijloculú báltei). Ce a făcutú vulpea atunci? (S'a supăratú). Unde s'a întorsú din noú? (In pădure); d. e.

O rață grasă înnota pe o baltă. Acésta baltă se afla la marginile unei păduri mari, ș.a.m.

CAP. X.

CONJUNȚIUNEA

A. EPLICARE

(Vedú edițiunea VIII)

B. DEFINIȚIUNI ȘI DEPRINDERI

Vorbele, cari unescú două propozițiuni sau două părți omogene (1) ale propozițiuni, se numescú conjunțiuni; d. e. Eú scriú și tu citești. Eú amú călătoritú prin Germania și prin Italia.

(1) Părțile omogene sau de acelașú felú suntú remășițe de propozițiuni întregi, cari se potú leane regási; d. e. *Eú amú călătoritú prin Germania și prin Francia.* in locú de: *Eú amú călătoritú prin Germania. Eú amú călătoritú prin Francia.*

O mare parte din conjuncțiuni, născându-se din adverbe, sunt, după întrebuințare, când adverbe, când conjuncțiuni.

Conjuncțiunile se deosebesc în conjuncțiuni proprii, ca: și, dar, însă, etc., și în conjuncțiuni improprii, adică vorbe luate numai ca conjuncțiuni, d. e. care, unde, ș.a.

Conjuncțiunile se mai subîmpartă în simple și compuse. — Simple se numesc cele, cari nu sunt compuse cu alte conjuncțiuni, d. e. și, iar ș.a. Compuse se numesc cele, cari sunt unite cu alte conjuncțiuni sau cu alte părți de cuvânt, d. e. de și, de vreme ce, ș.a.

Deprinderea 94. Să se sublinieze toate conjuncțiunile din următoarele propozițiuni: *Eă mă ducă la școlă, iar tu te întorc. Cesar și Napoleon I au fostă mari generali. Dorescă, să te vedă. Amă o mămă care mă iubescă. Pe când ploa, eă mă oflamă în casă. Suntă atătă de ostenită, în cătă nu mă potă mișca. Not mergemă la școlă, ca să învățămă. Voiă pleca în străinătate, îndată ce va sosi primăvara.*

Să se copieze din bucată de citire X toate conjuncțiunile.

Deprinderea 95. Să se analizeze, după modelul obișnuit, toate părțile de cuvânt, din deprinderea de mai nainte.

ACCENTULŪ

Pentru a citi sau a vorbi frumos și bine, se află în limbă nisece legi, după cari se cere ca în fie-care vorbă să apăsămă vocea pe o silabă mai multă decâtă pe cele-alte. Această apăsare, numită și întonarea silabei, se numescă *accentă*.

Accentulă cade de obicei, în limba românescă, pe una din cele trei silabe din urmă (1).

Mai adesea ori accentulă cade pe penultima și chiară pe antepenultima; d. e. mamă, carte, cărțile, puscile etc. Ultima

(1) Gramaticii le au numit, după grecesce *ultima*, *penultima* și *antepenultima*. *Ultima* se numescă cea din urmă silabă a unei vorbe, *penultima*, a doua după cea din urmă; *antepenultima*, a treia după cea din urmă.

se întonează numai în vre o câte-va casuri; d. e. făcù, a vorbi, sacà, etc.

Pe a patra silabă, cade foarte rarù acentulù; d. e. óme-
nilorù.

Unele vorbe mai alesù cele de o silaba își perdù accen-
tulù din cauza legăturii lorù cu alte vorbe; d. e. du-te.

În scrisù accentulù nu se însemnază.

Deprinderea 96. Să se copieze din bucățile de citire de
mai înainte cinci vorbe a cărorù ultimă silabă să fie accen-
tuată, 15 a cărorù penultimă să fie accentuată, 10 a cărorù
antepenultimă să fie accentuată.

Interjecțiunea. — Interjecțiunile arată nisce sentimente
ale inimii nòstre, exprimate într'unù modù repede. Cele mai
multe nu suntu vorbe, ci numai sunete, ca: a! ó! of! ș.a.

Interjecțiunile potù exprima: a) Sentimente de bucurie,
ca: iu! bravo! — b) Sentimente de durere ca: au, ah,
vai, aoleo. — c) Sentimente de mirare ca: a! ó! —
d) Sentimente de strigare ca: ó, u, — e) Sentimente de o-
prire, ca: ho — f) Sentimente de tăcere. st! ș! și, pst! —
g) Sentimente de risù, ca: ha, ha, ha.

De mai multe ori se iaù vorbe întregi, ca interjecțiuni,
d. e. Ó! Dómne! *Pentru Dumneșe!* Vai-de-mine!

Interjecțiunea nu face parte din propozițiune. Adesea-ori
ea ține loculù unei propozițiuni eliptice d. e. — Cum mă dóre!

Nota. Dintre tóte părțile cuvintulù, cele mai însemnate în pro-
pozițiune suntu: Substantivulù și verbulù. Tóte cele-l-alte suntu părți
secundare.

I. Părți principale de cuvintù suntu:

- a) Substantivulù
- b) Verbulù.

Părți secundare suntu:

1. Ca determinări ale *Substantivulù*:

- c. Articulul,
 - d. Adjectivul,
 - e. Pronumele,
 - f. Numeralul.
2. Ca determinări ale *Verbului*.
- g. Adverbul,
 - h. Prepozițiunea
3. Ca determinări ale *Prepozițiunii*:
- i. Conjucțiunea

RECAPITULAȚIUNEA II.

(A. Pentru gramatică).

Cum se poate exprima cugetarea? — Din câte vorbe se poate forma o propozițiune? — Ce parte de propozițiune este subiectul și ce predicatul? — Când se numește propozițiunea simplă și când dezvoltată? — Cări sunt părțile secundare ale propozițiunii? — Care parte a propozițiunii se numește atribut și care complement? — Spuneți câte un exemplu! Ce deosebire este între complement și atribut?

Câte părți de cuvânt am deosebit noi în limba română? — Ce vorbă se numește substantiv? — Câte feluri de substantive cunoșteți? — Cări substantive se numesc concrete? — Când se numește substantivul propriu? — Când comun? — Când colectiv? — Ce sunt articlii? — Cări articlii se numesc proprii și cari improprii? — Ce însușiri arată adjectivul?

Ce vorbă se numește verb? — Cum se împart verbele? — Când se numește verbul predicativ? — Când ajutător? — Care verb se numește tranzitiv? — Care intransitiv? — Când se numește verbul activ? — Când neactiv sau neutru? — Când se numește verbul nepersonal? — Câte persoane și câte numere se deosebesc la verb? — În câte timpuri se poate întâmpla o lucrare?

Cări vorbe se numesc pronume? — Cări se întrebunțază numai ca substantive? — Cări ca substantive și cari ca adjective? — Câte feluri de pronume deosebim după înțeles? — Ce pronume se numește personal? — Care pronume arată persoana I, a II și cari a III? — Ce pronume se numește posesiv? — Spune-mi mai multe posesiv și un singur posesor? — Ce pronume se numește demonstrativ? — Cări sunt demonstrativele? — Care pronume se nu-

mesce relativă și care interogativă? — Ce pronume se numesc hotărâtoră? — Dați exemplu cu fie-care pronume.

Ce vorbe se numesc numerale? — Câte feluri de numerale deosebim? — Care numerală se numesc hotărâtoră și care nehotărâtoră? — Când se numesc numărul cardinală? — Când ordinală? și când distributivă? — Cum se formează ordinalele? — și cum distribuțiile? — Cum se întrebuințează numeralul în propoziție? — Dați câte un exemplu!

Ce vorbe se numesc adverbe? — Ce numim adverbială? — Câte feluri de adverbe deosebim? — Cari adverbe se numesc de loc? cari de timp? și cari de mod? — Ce feluri de adverbe cunoașteți afară de acestea? — Spune-mi un adverb de negare, unul de afirmare, unul de îndoială! ș.c.l.

Cari vorbe se numesc prepoziții? — Ce pot arăta prepozițiile mai cu osebire? — Dați exemple!

Cari vorbe se numesc conjuncții? — Câte feluri de conjuncții cunoașteți? — Ce vorbe se numesc interjecții?

Când despărțim silabele, la care silabă se adăogă cele trei consoanante dintre două vocale? — Unde se pune trăsura de unire? — Unde se întrebuințează apostroful? — Când se duplică consoanantele? — Din ce litere e formată x? Ce numim accentă?

B. Pentru Compoziții

Spre a descri un lucru, cu ce întrebări ne putem ajuta? — Descrie lucrul, «*masa*», după cele șase întrebări! — D-ta, «*soaba*» ș.a.m. — Să se scrie în plurală bucată de citire «*Cuibul*». — Să se spună ce s'a scris despre corpul omenesc la pag. 34! — Să se spună din gând «*Furtuna*» și epistola de la articol! — Cum pot fi lucrurile, după formă, coloră și gust? — Să se spună din gând bucată de citire «*Vânătoarea*» — Pe care silabă de regulă cade accentul în limba românească. M. numesc-mi 5 animale, 5 plante și 5 minerale. — R. repetă întrebările, prin ajutorul cărora am putea descrie un animal! — Descrie-mi acum calul. — Spune-mi acum descripțiunea «*Sera*» în forma viitorului, și în urmă a prezentului! (Totu ast-fel și cele-lalte bucăți). — Treci acum bucată «*Cotețul meu de porumb*» prin diferite persoane. — După ce întrebări putem noi descrie plantele? — Descrie d-ta, prunul. — D-ta nucul, ș.a.m. — Să se spună schimbările făcute la bucată de citire «*Cuibul*». — Repetă epistola descriptivă de la pag. 38. — R. spune ceva despre «*școlă*», «*rață*» — Spuneți-mi acum acele două narațiuni după întrebări.

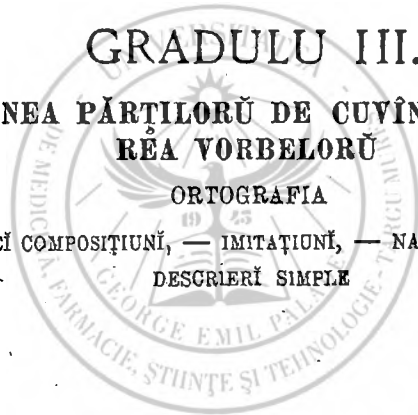
GRADULU III.

SELECȚIUNEA PĂRȚILORŪ DE CUVÎNTŪ. FORMAREA VORBELORŪ

ORTOGRAFIA

SMICŪ COMPOZIȚIUNI, — IMITAȚIUNI, — NARAȚIUNI ȘI

DESCRERĪ SIMPLE

GRADULŢ III.

FLESIUNEA PĂRŢILORŢ CUVŢNTULUI

A. EŞPLICARE

(Veđi ediŢiunea VIII)

B. DEFINIŢIUNI ŞI DEPRINDERI

I. In limba romănescă se deosibescŢ, după insemnare, dece părti de cuvŢntŢ.

Prea puŢine dintre ele păstrează aceeaşi formă in propoziŢiune. Cele mai multe suferŢ unele schimbări, după cum cere inŢelesulŢ propoziŢiunii.

II. Părtile cuvŢntului, cari suferŢ vre-o schimbare, se numescŢ schimbătore (flexibile); iar acelea, ce nu suferŢ nici o schimbare, se numescŢ neschimbătore (neflexibile).

Cele schimbătore suntŢ :

1. SubstantivulŢ,
2. ArticolulŢ,
3. AdjectivulŢ,
4. Pronumale,
5. NumeralulŢ,
6. VerbulŢ,

Cele neschimbătore suntŢ :

7. AdverbulŢ.
8. PrepoziŢiunea,
9. ConjuncŢiunea,
10. InterjecŢiunea.

III. Schimbarea de formă a unei vorbe se poate face în două feluri.

1. Său se schimbă forma vorbei și înțelesul primitiv rămâne același d. e. *facū, face, amū făcutū, ș.a.*

2. Său, schimbându-se forma vorbei, se schimbă și înțelesul; d. e. *facū, faptă, desfacū, prefacū, ș.a.*

IV. Schimbarea ce suferă forma vorbelor în propozițiune, dar care nu schimbă și înțelesul primitiv al vorbei (de *óre-ce*, n'arată de câtă o relațiune de genă, de casă, de timpă, de modă, de persoană sau de numere), se numește **flexiunea** vorbelor; d. e. *pomulū* este înaltă. — Frunđa *pomulū* este uscată, etc.

V. Schimbarea, ce suferă forma vorbelor în propozițiune, schimbându-le totă-de-odată și înțelesul primitiv, se numește formarea vorbelor; d. e. *facū, făptură, făptuitorū; omū, omenescū, omenire, ș.c.l.*

A. FLEXIUNEA VORBELORŪ.

Flexiunea celor d'întăi 5 părți de cuvîntă, se numește *declinare*, iar flexiunea verbului se numește *conjugare*.

DECLINAȚIUNEA SUBSTANTIVELORŪ

Declinațiunea substantivelor atîrnă de *genă, numărū, și casă*.

a) Genulū

Genulū este o formă gramaticală, ce se dă substantivelor (sau adjectivelor) după însemnare sau după terminațiune, spre a le arăta sexulū.

La substantive deosebimū, după însemnare, două genuri: a) genulū masculinū (bărbătescū) și, b) genulū femininū (femeiescū), la cari se mai adaogă și genulū eterogenū (amestecatū).

Substantivele sunt, după însemnare, de genul masculin, când arată:

- a) nume de ființe bărbătești, d. ex.: bărbat, scriitor, boi, etc.
- b) nume de popoare, d. ex.: Italiani, Spanioli, Români, etc.
- c) nume lunilor, d. ex.: iunie, iulie, august, etc.
- d) nume de arbori, d. ex.: măr, pâr, etc.

Substantivele sunt de genul feminin, când arată:

- a) nume de ființe femeiești, d. ex.: soră, spălătoră, vacă, etc.
- b) nume ano-timpurilor, d. ex.: vară, toamnă, etc.
- c) numele de fructe, afară de măr, d. ex.: persică, prună, etc.
- d) nume de țări, afară de Egipt, Ardeal și vre-o câte-va alte țări, d. ex.: România, Turcia, etc.

Lucrurile, neavând genul lor propriu, au împrumutat prin asemănare, unele genul masculin, d. ex.: pom, prună, etc.; iar altele pe cel feminin, d. ex.: roșă, mușcată, etc. O mare parte dintr'insule însă primesc la singular genul masculin, iar la plural pe cel feminin, d. e. scaun (m) scaune (f). Ast-fel de substantive se numesc eterogene (de gen amestecat).

După terminare, genul se va învăța de o dată mai mult din us.

Afară de acestea mai sunt unele substantive, cari au același gen gramatical pentru amândouă sexurile, d. ex.: vultur (m și f), cuc (m și f), fluture, verme, etc. Acestea se numesc substantive *epicene*.

Deprinderea 97. Să se scrie 10 substantive, cari, după însemnare, să fie de genul masculin, 10 de genul feminin, 10 de genul eterogen și 5 substantive epicene; în urmă să se caute și să se scrie din diferite bucăți de citire 15 substantive masculine, 15 feminine, 10 eterogene și vre-o câte-va epicene.

Schimbarea genului.

Flexiunea substantivelor (și a adjectivelor), prin care se poate arăta genul feminin, se numește *moșune*.

Moșunea se face de la substantivele masculine terminate în *u* și de la adjectivele cu două terminări, schimbându pe *u* în *ă*, d. ex.

socru = sócră, copilū = copilă etc., cu tóte acestea unele substantive terminate în *u* forméză femininulū în *iă* ; d. e. Călugărū face călugărița, păstorū, păstorița etc.

De la substantivele masculine terminate în *anū, ânū, esū*, schimbândū aceste terminațiuni în *ancă, încă, esă* (óică), d. ex : țeranū = țărăncă, Românū = Româncă, Francesū = Francesă, Némțu face Némțóică, Turcū Turcóică, Sirbū Sirbóică, etc.

Substantivele, cari arată funcțiuni saū demnități bărbătesci și se termină în *e, otă, ată*, schimbă aceste terminațiuni în *ésă*, d. ex. duce = ducésă, preotū = preotésă, mire = mirésă, împératū = împărătésă, băcanū face băcănésă ; brutarū brutărésă.

Substantivele (și adjectivele) terminate în *elū*, schimbă acéstă terminațiune în *ea*, d. ex. : vițelū = vițea, mișelū mișea etc.

Afară de acestea se mai află unū numărū însemnatū de substantive, cari forméză femininulū cu totul neregulatū, d. e. băiatū face fată, cocoșū găină, țapū capră, fată mamă, bade lele ; unchiū mătușă etc.

Deprinderea 98. Să se formeze femininulū de la următoarele substantive, spunându-se totū-de-odată după ce regulă s'a formatū : domnū, bărbatū, servitorū, cismarū, croitorū, lucrătorū, profesorū, directorū, Englesū, Italianū, Uugurū, Turcū, Sêrbū, Grecū, calū, juncū, ginere, rege, omū, cotoiū, câine.

b). Numêrulū

Numêrulū este o formă gramaticală ce se dă vorbelorū spre a arêta cantitatea ființelorū saū a lucrurilorū.

La substantive deosebimū douē numere :

a) singularū (singuritū) .

b) pluralū (îmmulțitū)

a). Substantivulū e de numărulū singularū, când arată o singură ființă saū unū singurū lucru ; d. ex. : câine, casă, scaunū.

b). Substantivulū e de numărulū pluralū, când arată mai multe ființe saū mai multe lucruri, d. ex ; câini, case, scaune

Terminațiunile (1) substantivelor pentru singulară suntă : *ă, u, e, ă* (*ea* și *a* intonată); d. ex. : pomă, socru, verme, casă, stea saca, etc.

Observare. Numele zilelor săptămânei, precum și vorba *ăi* se termină la singulară în *i*, d. ex. : luni, marți, ăi, etc.; afară de Sămbătă și Duminică.

Terminațiunile substantivelor pentru plurală suntă : *i, e* și *ură*, d. ex. : pomi, vermi, sócri, case, drumuri.

Formarea pluralului.

Pluralul se formăză de la singulară prin schimbarea terminațiunei singularului în aceea a pluralului.

Î scurtă ă la plurală :

a) Tóte substantivele masculine și feminine terminate la singulară în *e*; d. ex. : cruce — cruci, cetate — cetăți, câine — câini, vulpe — vulpi; frate — frați, părete — păreți, carte — cărți, etc.

b) Tóte substantivele masculine terminate la singulară în *ă*; d. ex. : pomă — pomi, boă — boi, sacă — saci, bradă — brađi, etc.

c) Substantivele feminine terminate în *că, gă, și* o mare parte din cele terminate în *bă, dă, nă, ră, și tă*; d. ex. : nucă — nuci, rugă — rugi, limbă — limbi, grindă — grinđi, cunună — cununii, scară — scări, pórta — porți, etc.

Totă *i* primescă la plurală și masculinele terminate în *ă*; d. ex. : popă — popi, etc.

I întregă primescă la plurală tóte substantivele terminate în *u* întregă, d. ex. : socru — sócri, cuscu — cuscri, etc.

e ă la plurală :

a) Substantivele feminine, terminate la singulară în *ă*, (afară de cele în *că, gă, etc.*); d. ex. : mamă — mame, tablă — table, cismă — cisme și

(1) Litera saă literele finale de la o vorbă cari suferă schimbări, spre a arăta genul, numărul, cazul etc., se numesc: *terminațiune*; partea vorbeii însă care nu suferă schimbări (însemnate), se numesc rădăcina saă trunchiul vorbeii; d. e. drumă — drumuri; aici *u* și *ură* suntă terminațiuni, iar *drum* este rădăcina vorbeii.

multe din cele terminate în *bă, dă, nă, ră*; d. ex. : sobă—sobe, strună—strune, viperă—vipere, etc.

b) Unele substantive eterogene terminate în *nă, ță, ră, că, dă, ară, oră, întă, ogă*, d. ex. : lemnă—lemne, glonță—glonțe, flueră—fluere, acă—ace, rodă—rôde, sată—sate, amnară—amnare, picioră—picioare, cuvintă—cuvinte, pârlögă—pârlöge, etc. Grăă, frăă, brăă, facă grăne, frêne, brâne.

Ură aă la plurală :

Maă tôte substantivele neutre, cari suntă de o singulară silabă, d. ex. : globă—globuri, cercă—cercuri, jocă—jocuri, smeă—smeuri, tocă—tocuri, nodă—noduri, podă—poduri, drumă—drumuri, etc.

Unoră substantive le lipsescă pluralulă, iar altora singularulă.

A) *Fără plurală* suntă :

a) Cele maă multe din substantivele abstracte; d. ex. : fôme, sete, etc.

b) Substantivele proprii; d. ex. : Iônă, Dunăre, etc.

c) Unele substantive concrete și o mare parte din cele colective; d. ex. : linte, pâclă, cêță, amurgă (sere), fasole, mazăre, etc.

B) *Fără singulară* suntă :

a) Multe substantive proprii, cari numescă cetăți, comune, sêrbători și munți; d. ex. : Bucureci, Găesci, Florii, Carpați, etc.

b) Maă multe substantive comune, d. ex. : fôrfecă, mucări, etc.

Observațiuni la formarea pluralulă.

1. Cele maă multe dintre regulile generale despre formarea pluralulă aă și excepțiuni cari se voră învăța de-o-cam-dată numaă din uză.

2. Multe substantive terminate în *le* saă în *lu*, perdă pe *le* la plurală din cauza lui *l*; d. e. : vale—văi, cale—căi, calu—cai, etc.

Substantivele terminate în *ea* saă a întonată, schimbă aceste terminațiuni la plurală în *le*; d. e. stea—stele, saca—sacale, grea—grele. mișea—mișele, etc.

3. Unele substantive aă la singulară două terminațiuni; d. e. purecă—purece; vultură—vulture; șorecă—șorece, etc.; iar altele aă la plurală două, saă trei terminațiuni cu acelașă înțelesă saă cu ună înțelesă deosebită; d. e. verdéța—verdeți—verdețuri; timpă—timpuri,—timp; mormintă—te,—uri, țermă,—țermi—țermuri, capă—capete—capă (de armată) capuri (promontorii); cornă—côrne (de animale, și ună felă de fructe), cornuri de cocă. Ochiă—ochii,—ochiuri, etc.

Unele substantive au un înțeles în singular și altul la plural, d. ex : feră (material în genere) — fere (instrumente—cătuși), argintă (materie)—arginți (ban), frigă (contrariul căldurii)—friguri (bătă).

c) Casurile

1. Deosebitele forme, ce primesc cele d'întâi cinci părți de cuvânt în vorbire, spre a arăta o relațiune între dinsele și chiar alte părți, se numesc casuri.

În limba românească se deosebesc cinci casuri, atât în singular cât și în plural. Acestea sunt :

1. Nominativul,
2. Genetivul,
3. Dativul,
4. Acusativul,
5. Vocativul,

1. Nominativul este cazul în care stă totdeauna substantivul său pro numele ca subiect sau ca predicat, și răspunde la întrebările : Cine ? Ce ? d. e. *Ionu* vorbesc. *Ionu* este *școlaru*.

2. Genetivul este cazul în care stă totdeauna un substantiv ca atribut (pus pe lângă alt substantiv) și răspunde la întrebarea : a (al, ai, ale) cui ? d. e. *Cartea școlarului* este nouă.

3. Dativul este cazul în care stă un substantiv ca compliment nedrept, îndeplinind înțelesul unui verb sau adjectiv, și răspunde la întrebarea : cui ? d. e. *Dă cerșetorului* această pâine. Copiii sunt supuși *părinților*.

4. Acusativul este cazul în care stă totdeauna un substantiv ca complement drept spre a complini înțelesul unui verb transitiv și răspunde la întrebările pe cine ? Ce ? d. e. *Tăietorul* tăie *lemn*.

5. Vocativul este cazul în care stă totdeauna un substantiv, când arată o chemare sau o mirare, d. e. *Petre*, vino încoace. *O! omule, omule*.

Afară de aceste cinci casuri mai deosebim un cas prepozițional.

Substantivul este în cas prepozițional, când este precedat de o prepozițiune.

A trece un substantiv prin toate aceste casuri, însemnează-l declina.

După gen, deosebim două declinațiuni : declinațiunea.

substantivelor masculine și declinațiunea substantivelor feminine.

După cele trei terminații ale substantivelor însă, s'arū putea deosebi trei declinațiuni. Declinațiunea întâia coprinde toate substantivele terminate la singularū în *ă*; d. ex.: mamă, casă, etc. Declinațiunea a doua, coprinde toate substantivele terminate la singularū în *ă*, (*u*); d. ex.: pomă, etc. Declinațiunea a treia, coprinde toate substantivele terminate la singularū în *e*; d. ex.: verme, părete, etc.

Declinațiunea se face în două moduri: a) nedeterminată (nearticulată), și b) determinată (articulată).

Declinațiunea nedeterminată se face numai prin schimbarea terminărilor; d. ex.: vacă, vaci, pomi, etc.

Modelū de declinațiunea nearticulată

Sing. N. A. V. Vacă — pomū — părete — stea.
G. și D. Vacī — pomū — părete — stele.

Plur. N. A. V. Vacī — pomī — păreți — stele.
G. și D. Vacī — pomī — păreți — stele.

Observare. După cum se vede, substantivele nearticulate de genulū femininū aū numai două terminări deosebite și anume: una este pentru N. A. și Voc. singularū; d. ex.: vacă, mama; iar alta este pentru G. și Dat. singularū și pentru întregulū pluralū; d. ex.: vaci, mama etc. Cele de genulū masculinū aū o terminațiune pentru întregulū singularū, d. ex.: N. G. D. A și Voc. pomū, și una pentru întregulū pluralū; d. ex.: N. G. D. A și Voc. pomī.

Declinarea determinată se face prin ajutorulū articlului propriū, care are diferite forme. Aceste forme, adăogându-se la terminațiunea substantivelor (adjectivelorū), formază declinațiunea determinată sau articulată.

Declinațiunea articolului

SINGULARŪ

PLURALŪ

Masculinŭ	Femininŭ	Masculinŭ	Femininŭ
N. lŭ — le	a	N. ȳ — ȳ	le
G. lui — lui	ei (ȳ)	G. lorŭ — lorŭ	lorŭ
D. lui — lui	ei (ȳ)	D. lorŭ — lorŭ	lorŭ
A. lŭ — le	a	A. ȳ — ȳ	le
V. le		V. lorŭ — lorŭ	lorŭ.

Observare. Articolii improprii: *celŭ, cea, alŭ, a*, se potŭ asemenea declina; d. ex.: sing. Nom. și Ac. *celŭ, cea, alŭ, a*; Gen. și Dat. *celui, celei (alŭi, alei)* foarte rarŭ întrebuințate); pluralŭ Nom. și Ac.: *cei, cele, ai, ale*, Gen. și Dat. *celorŭ, alorŭ*.

Modele de declinațiunea artikulată

SINGULARŪ

	D. I		D. II		D. III
Nom.	mam-a	—	stea-u-a	—	pomu-lŭ — frate-le
Gen.	mam-ei	—	stel-ei	—	pomu-lui — frate-lui
Dat.	mam-ei	—	stel-ei	—	pomu-lui — frate-lui
Ac.	mam-a	—	stea-u-a	—	pomu-lŭ — frate-le
Voc. (o!)	mamă	—	stea	—	pomu-le — frate.

PLURALŪ

Nom.	mame-le	—	stele-le	—	pomi-ȳ — fraȳi-ȳ
Gen.	mame-lorŭ	—	stele-lorŭ	—	pomi-lorŭ — fraȳi-lorŭ
Dat.	mame-lorŭ	—	stele-lorŭ	—	pomi-lorŭ — fraȳi-lorŭ
Ac.	mame-le	—	stele-le	—	pomi-ȳ — fraȳi-ȳ
Voc. (o!)	mame-lorŭ	—	stele lorŭ	—	pomi-lorŭ — fraȳi-lorŭ.

După acestŭ modelŭ se potŭ declina tŭte substantivele, afară de cele proprii.

Observări asupra declinațiunilorŭ substantivelorŭ.

1. Deosebirea între declinațiunea substantivelorŭ masculine și a celorŭ feminine este, că substantivele feminine primescŭ de cele

mai multe ori înaintea articolului în genitiv și dativ singular formă nearticulată a pluralului, pe câtă timpă cele masculine rămân ne-schimbate, d. ex. : mama, Gen. mamei ; cartea, Gen. cărței ; stea-u-a, Gen. stele-ei ; pomu-lă Gen. pomu-lui.

2. Substantivele *apocopate*, (scurtate), primesc în *genitiv*, *dativ* și în întregul plural un *le*, d. ex. : stea, pl. stele, oca, pl. ocale; Gen. și Dat. ocalei; mărgea, pl. mărgele; Gen. și Dat. mărgelei.

3. Substantivele masculine terminate în *ă*, se declină ca și cele feminine ; d. ex. : sluga, Gen. Dat. slugii; popă Gen. și Dat. popii, etc.

Tată se poate declina în două moduri, d. ex. : tata, Gen. și Dat. tatii și tatălui.

Pentru genitivul și dativul substantivelor feminine, avem două forme: ei și i.

Se pune de cele mai multe ori ei la substantivele, cari formează pluralul lor nearticulat în *e*, ca mamă, mame, Gen. mamei, etc.

Tot ei primesc substantivele feminine terminate în *ie*, precum cutie, Gen. cutiei, etc.

Acusativul este asemenea nominativului.

Vocativul. Mai multe substantive terminate în *ă* primesc în vocativ articolul *le*, d. ex. : domnule, pomule, boule, socrile, vițelule etc.

Altele substantive masculine terminate în *ă* sau *u* precesu de *r, g, c, t, m, n*, nu primesc art. *le* în vocativ, ei schimbă pe *u* în *e* ; d. e. : cumătru, Voc. cumetre ; cuconă, Voc. cucóne ; Vecină, Voc. vecine.

4. Substantivele terminate în *e* păstrează acest *e* la vocativ, lepădând articolul, d. ex. : frate, Voc. frate, iar nu fratele.

5. Substantivele feminine înlocuiesc adesea articolul prin interjecțiunea *o* ; d. ex. : soro ! Mario ! etc. De regulă ele, lepădă numai articolul în Voc. ; d. ex. : ușă etc.

Deprinderea 99. Să se copieze și în urmă să se declină: 5 substantive, cari schimbă în Gen. și Dat. și în plural pe *a* în *le* (stea) ; 5, cari fac în Gen. și Dat. în *ei* ; 5, cari îl fac în *i* ; 5, cari fac vocativul în *e* și 5, cari îl fac în *le*.

Declinarea substantivelor proprii.

	Singular	Plural		Singular	Plural
N.	Iónu	—	Carpații	—	România — Floriile
G. lui	Iónu	—	Carpaților	—	României — Floriilor.

D. lui Iónü — Carpaților — României — Floriilorü
 A. (pe) Iónü — Carpații — România — Floriile
 V. (o!) Ióne — Carpațilorü — Românie — Floriilorü

Observări asupra declinațiunei substantivilorü proprii.

1. Substantivele proprii de genulü femininü se declină ca și substantivele comune, priiindü artículü in urma substantivului; iar substantivele proprii de genulü masculinü se declină, punendü in gen. și dativü artículü înainte, după cum s'a arătatü in modelele de mai susü.

2. Substantivele proprii, cari se potü lua și ca substantive comune, priimescü artículü la pluralü in urmă, d. ex.: Constantinescilorü, Buzescilorü, etc.

Cuvintulü Dumneđeü se declină și cu artículü înainte și in urmă; d. ex.: G. și dativü Dumneđeuluiü său lui Dumneđeü.

3. Unele substantive proprii de genulü masculinü terminate in ü, schimbä, ca și cele comune, in voc. pe ü in e; d. ex.: Iónü, voc. Ióne, Constantinü, voc. Constantine; iar altele priimescü artículü le; d. ex.: voc. Iancule. Radule, Ionescule, etc.

4. Substantivele proprii, cari numescü munți, rfuri, cetăți, priimescü artículü in urmă; d. ex.: Carpații, Bucurescii, Argeșulü, Oltulü, etc.

Deprinderea 100. Să se declinė in scrisü 5 subst. proprii feminine, 5 masculine, 5 cari se potü lua și ca comune, 5 cari să numescä rfuri, munți, cetăți etc.

IMITAȚIUNI (1)

PREGĂȚIRI PENTPU COMPOZIȚIUNI.

15. CINE NU ASCULTA TREBUE SA SUFERE. (*Narațiune*).

(Ionelü) eșise într'o ți (pre uliță). Aci se afla (o trăsură cu unü calü). (Ionelü) alérgä numai de cătü la (trăsură) și

(1) Notă. — Imitațiunea este una din cele mai folositöre deprinderi pentru compozițiuni. Copilulü a învățatü, prin imitațiune, de pe buzele mamei sale, limba ce vorbesce (limba maternü). In urmă elü se încercä a se folosi ou incetulü, in spunerea gândirilerü sale, de formele învățate ale limbei.

începu să (mângâie calul cu mâna). (Vizitiul) îi dise de mai multe ori, să se astâmpere; dar (Ionel) nu-lă ascultă. De odată (calul lovi pe Ionel cu piciorul peste șold) atât de tare, în cătu bietul (băiat) cădu leșinat la pământ. (El) fu silit să stea în pat șese săptămâni și să sufere cele mai mari dureri.

a) Să se învețe această narațiune pe din afară, pe urmă să se scrie din gând.

b) Vorbele din paranteze să se înlocuiască prin următoarele, formându-se cu modul acesta o nouă narațiune: Maria—prin curte—coteț, în care sta un câine.—Maria—coteț—întărită câinele cu un baston. Muma sa.—Maria—Câinele se repezi la dânsă și o mușcă de mână,—fată.—Ea etc. D. E. *Maria eșise într'o di în curte. Aci se afla unu coteț în care sta unu câine legat. Maria alergă ș. a. m.*

16. VULPEA ȘI LUPULU (Fabulă.)

Lupul a (cădu) odată într'o (gropă), ce o (făcuse) un (vânător). El (urlă) din tôte puterile. (Vulpea), auđindu-lă alergă iute la (lup) și vedu nenorocirea lui. Ea se bucură foarte mult pentru această nenorocire. Incepu să-și ridă de dînsul și să-lă batjocorească, numindu-lă (dobitoc) fără de minte. Într'aceste ea sărea în drepta și în stînga împrejurul (gropii). Dară nebăgându de semă, se apropie prea tare de (gropă) și cădu fără de veste în lăuntru. Acum și ea era prinsă.

Să se scrie din gând fabula de mai sus.

Invățământul primar e dator să țină socotela de această urmare naturală. Să se folosască atât de forme cât și de noțiunile, ce copilul a câștigat din lumea din afară, spre a-lă introduce, într'un mod natural și lesnicios, în învățătura limbei scrise.

Două lucruri presupune imitațiunea, a) Un model; b) O materie ce trebuie să se formuleze, după acest model. Modelul este de obicei o bucată de citire. Imitațiunea trebuie să o formuleze școlarul după modelul dat. Modelul ne arată direcțiunea, pe care producțiunea trebuie să o urmeze și să o țină. (După mai multe deprinderi de felul acesta, școlarii trebuie să devină din ce în ce mai liberi în lucrările lor).

Imitațiunea a) VRABIA ȘI STICLETELE.

Vorbele din parentese să se înlocuiască cu următoarele, formându cu modulă acesta o altă fabulă. *Sticlete a dată — prințetorea — pusese copilă — ciripi — vrabie — sticlete — pasere — sbură — prințetorea — dete, d. e.*

Sticletele a dată odată într'o prințetore. ce o pusese ună copilă. Elă ciripi din tôte puterile. Vrabia, auzin-du-lă, alérgă iute la sticlete și vèdu nenorocirea lă. Ea se bucură fôrte multă de acéstă nenorocire. Incepu să-și riță de dènsulă, numindu-lă pasere fără minte. Intr'a-ceste ea sbură în drépta și în stânga împrejurulă prințetoriă. Dar nebăgându de sémă, se apropiă prea multă de prințetore și fără de veste dete în lăuntru. Acum și ea era prinsă.

Imitațiunea b) ȘTIUCA ȘI CRAPOLU.

Vorbele din parentese să se înlocuiască prin următoarele, formându-se cu modnlă acesta o nouă fabulă.

Crapă — Virșie, — pusese — pescarū — se bătea — știucă — pesce — înnótă — virșie, — alunecă, d. e.

Crapulă căduse odată într'o virșie, ce o pusese ună pescarū.

17. VULPEA ȘI STRUGURII (Fabulă).

O vulpe eșindă o dată după pradă, dete peste o viță de struguri. Acéstă era încărcată cu struguri copți. Vulpea dar fi avutū mare poftă să mănânce ună strugure. Se învîrti dar în drépta și în stânga, sări câtū putu, dar nu-î ajunse, fiind-că erau prea susū. Nisce paseri, ce stăteaū pe crăcile unū pomū, privind-o, începură să riță cu hohotū de dènsa.

Atuncī vulpea rușinată, spre a nu fi batjocorită de paseri, se uită cu disprețū la struguri și dișe : «Struguriiăștia suntū acri. Nu'mi trebuescū».

Imitațiunea a) TAURELU ȘI GRADINA CU OTAVA.

Inchipesceți în loculū vulpă unū taurū, în loculū viței cu struguri o grădină cu otavă grasă, ce era închisă cu unū

gardă înaltă, pe care taurul voia să-l sară sau să-l dea jos. În locul paserilor închipuiești niște vaci; d. e. *Ună taură, eșindă odată la pășune, dete peste o grădină etc.*

Imitațiunea b) PISICA ȘI OALA CU SMÂNTÂNĂ.

Închipuiești în locul vulpei, o pisică, în locul viței cu struguri, o oală cu smântână, ce era închisă într'un dulap cu gémuri, pe cari pisica voia să le spargă. În locul paserilor închipuiești două cățeluși; d. e. *O pisică, eșindă odată după pradă, dete peste un dulap cu gémuri. În dulap se afla, etc.*

Imitațiunea c) COPILUL ȘI CUIBUL.

Închipuiești în locul vulpii, viței, strugurilor și paserilor, următoarele ființe și lucruri: Copil, cuib, alți copii, cari se joacă într'o poănă; d. e. *Un copil, ducându-se în pădure după pu de paseri, ajunse la un pom înalt și a. m.*

DECLINAREA ADJECTIVELOR

A. ESPLICARE

(Vezi edițiunea VIII),

B. DEFINIȚIUNI, ȘI DEPRINDERI.

I. După terminare, adjectivele se împart în două clase:

a) Clasa întâia coprinde adjective terminate în *u* sau *n*, pentru masculin și în *ă*, pentru feminin; d. e. *bun, bună, aspru, aspră, ș. a.*

b) Clasa doua coprinde adjective, ce se termină în *e*, pentru amândouă genurile; d. e. *verde, mare.*

Declinarea adjectivului este asemenea cu a substantivului și atiră tot-deauna de numărul, genul și cazul acestuia; d. e. *Cartea cea mare este a mea. — Pomul înalt are umbră mare.* (Aci adjectivalul *mare* e de numărul singular, genul feminin, cazul nominativ, ca și substantivul său.)

Acéastă unire a adjectivului cu substantivul sãu, se numește *concordanță*.

Declinarea adjectivelorã însoțite de substantive

S I N G U L A R Ū.

Masculinã	Femininã
N. bunu-lũ domnũ	bun-a dõmnã
G. bunn-luĩ domnũ	bun-eĩ dõmne
D. bunu-luĩ domnũ	bun-eĩ dõmne
A. bunu-lũ domnũ	bun-a dõmnã
V. (o!) bunu-le domnũ!	bun-ã dõmnã!

P L U R A L Ū.

N. buni-ĩ domni	bune-le dõmne
G. buni-lorũ domni	bune-lorũ dõmne
D. buni-lorũ domni	bune-lorũ dõmne
A. buni-ĩ domni	bune-le dõmne
V. (o!) buni-lorũ domni!	bune-lorũ dõmne!

Declinarea substantivului însoțitũ de adjective

S I N G U L A R Ū

Eterogenã	Masculinã
N. Isvoru-lũ curatũ	pomu-lũ înaltũ
G. Isvoru-luĩ curatũ	pomu-luĩ înaltũ
D. isvoru-luĩ curatũ	pomu-luĩ înaltũ
A. isvoru-lũ curatũ	pomu-lũ înaltũ
V. (o!) isvoru-le curatũ!	pomu-le înaltũ!

P L U R A L Ū.

N. isvõre-le curate	pomi-ĩ înalți
G. isvõre-lorũ curate	pomi-lorũ înalți
D. isvõre-lorũ curate	pomi-lorũ înalți
A. isvõre-le curate	pomi-ĩ înalți
V. (o!) isvõre-lorũ curate!	pomi-lorũ înalți!

Observarea I.—Adjectivalul se articulează, când este înaintea substantivului, și rămâne nearticulat, când este în urma substantivului; d. e. Pomul *înalt* și *înaltul* pom.

Observarea II. Articolul impropriu «*celui, cea,*» aflându-se între substantive și adjective, se declină asemenea; d. e. Izvorul *celui* limpede, — gen. Izvorului *celui* limpede etc.

FORMAREA PLURALULUI.

I. Adjectivele masculine, terminate la singular în *u* sau *n*, sau în *e*, schimbă la plural aceste terminări în *i*; d. e. *bun*, *bun*; *negru*, *negri*, *verde*, *verzi*.

II. Adjectivele; terminate la singular în *ă*, schimbă la plural pe *ă* în *e*, d. e. *bună*, pl. *bune*.

Observare. Adjectivele *grea*, *rea*, *fața grele*, *rele*, iar *mole*, *moi*; *sătulă*, *sățu*; *frumusele*, *frumusei*, *golă*, *goi*, ș. a.

COMPARAȚIUNEA ADJECTIVELOR

Prin adjectiv se atribuie unei ființe sau lucru o însușire într'un mod *absolut*, (adică fără nici o comparare cu altă ființă sau lucru); d. e. Școala este *înaltă*; sau într'un mod *relativ*, (adică comparând-o cu alte ființe sau lucruri); d. e. Biserica este *mai înaltă* de cât școala, (sau) Biserica este *cea mai înaltă* dintre toate zidirile.

De aci deosebim trei grade de comparare (asemănare) numite :

1. *gradul pozitiv*,
2. > *comparativ*,
3. > *superlativ*.

1. Adjectivul este în *gradul pozitiv*, când arată o însușire fără nici o comparare; d. e. Școlarul este *silitor*.

2. Adjectivul este în *gradul comparativ*, când se atribuie unei ființe sau lucru o însușire într'un *grad* mai înalt, în comparație cu alte ființe sau lucruri; d. e. Școlarul acesta este *mai silitor*, de cât acela etc.

3. Adjectivul este în *gradul superlativ*, când se a-

tribue unei ființe sau lucru o însușire în gradul cel mai înalt, în comparație cu celelalte ființe sau lucruri; d. e. Școlarul acesta este *cel mai silitor* dintre toți.

Comparativul se formează punându înaintea pozitivului «*mai*» (și în urmă «*de câtă*»), d. e. Iouă este *mai silitor de câtă* Petru.

Superlativul se formează, punându înaintea comparativului: *cel, cea* (și în urmă: *din, dintre*), d. e. Pomul acesta este *cel mai frumos dintre* toți pomii grădini.

Observarea I. Comparându două sau mai multe ființe (sau lucruri) relativ la aceeași însușire, aflăm mai întâiu, că sau sunt asemenea, adică egale, d. e. Alexandru este *atât de silitor*, cât și Petru; — sau nu sunt asemenea (neegale); d. e. Alexandru este *mai silitor*, de câtă Petru.

Cea d'întâiu se numește comparație de egalitate; cea de a doua de inegalitate (diferențială).—Comparația de inegalitate poate fi superioară, d. e. Alexandru este *mai silitor*, de câtă Petru, sau inferioară, d. e. Alexandru este *mai puțin silitor*, de câtă Petru, etc.

Observarea II. În privința superlativului este de observat că gradul de comparație, în care se află adjectivul, când arată însușirea în gradul cel mai înalt, în comparație cu alte însușiri, se numește superlativ relativ; iar când adjectivul arată însușirea în gradul cel mai înalt, fără de a mai compara această însușire cu însușirile altor ființe, se numește superlativ absolut.—Superlativul absolut se formează prin ajutorul adverbilor și adverbialelor: *forte, prea, de tot, peste măsură, ș. a.* (vezi adv. gradul II); d. e. Acest școlar este *forte silitor*.—Acei struguri sunt *peste măsură* copți.

Model de comparație

	I. Positiv	II. Comparat.	III. a) Super. rel.
Scolarul acesta	e silitor	mai silitor	cel mai silitor
Trandafirul acesta	e frumos	mai frumos	cel mai frumos
Acești struguri	sunt copți	mai copți	cei mai copți
Dunărea	este adâncă	mai adâncă	cea mai adâncă

(de câtă) (dintre)

IV. b) Super. absolut
(forte silitor)
(forte frumos)
(peste măsură copți)
(forte adâncă)

Observarea 1. Din cauza însemnării, unele adjective n'au aceste grade de comparație, ca : *mortu, viu ș. a.*; d. e. Acestu animalu e *mortu* (nu însu mai mortu, celu mai mortu, forte mortu).

Observarea 2. Unele din adverbe se potu asemenea compara prin perifrased; d. e. Elu scrie *frumosu, mai frumosu, forte frumosu.*

Deprinderea 101. Sa se formeze cate o propozitie cu urmatoarele adjective, trecendu pre fie-care adjectivul prin cele trei grade : *frumosu roșu, albu, curatu, silatoru, dreptu*; d. e. : 1. Trandafirulu este *frumosu*, 2. Trandafirulu e *mai frumosu*, de catu roseta. 3, Trandafirulu este *celu mai frumosu*, dintre tote florile. Superlativulu absolutu : *forte frumosu.*

PREGĂTIRI PENTRU COMPOZIȚIUNI.

Comparări

18. CĂINELE ȘI CALULU

Asemnări. Căinele și calul sunt animale cu patru picioare. Amândou sunt animale de casă. Amândou potu fi de deosebite colorii. Amândou aduc folosul omului. Amândou au o voce tare.

Neasemnări. Căinele este mai micu de catu calulu. Capulu câinelui este mai multu rotundu, pe catu timpu alu calului e mai multu lungărețu. Căinele are unghii (ghiare), iar calulu copite. Căinile n'are comă, precum are calulu. Coda câinelui nu este împodobită cu pėru așa de lungu și de frumosu ca a calului. Calulu mănăncă fėnu, orzū și alte plante, iar căinele mănăncă carne și păine. Căinele păzesc casa, turma ș. a. Calulu trage la hamu și duce pe călărețu peste câmpii întinse. Căinele latră, iar calulu necheză.

Totu ast-felū se voru compara :

- a) Pălăria cu căciula.
- b) Curtea cu grădina.
- c) Sticla cu paharul.
- d) Condeiulu cu creta.
- e) Dimbovița cu Argeșulu, d. e.

GASCA ȘI RATA

Asemnări. Paseri înnotătoare. Paseri de casă, Printre de-

gete aŭ o peliță de înotatŭ. Nu potŭ sbura prea susŭ. Trăescŭ pe lingă apă.

Neasemănări. Gâsca mai mare — gâtŭ mai lungŭ — mersulŭ mai dreptŭ. — ouăle mai mari — penele mai folosite. — Rața înotă mai bine (de câtŭ) — pene mai frumoase; d. e. Gâsca și rața suntŭ paseri înotătoare. Amândouă suntŭ paseri de casă etc.

EPISTOLE,

a) Să se schimbe, în formă epistolară, bucata de citire «Pălăria» (pag. 9). Incepe: Iubite M., Iată ce mi s'a întâmplatŭ eri. Eŭ aveamŭ o pălărie, etc. — Incheie: Scrie-mi, dacă ai pățitŭ și tu vre-o dată ca mine.

b) Asemenea se va urma cu bucata de citire «Cuibulŭ» (și alte bucăți). Incepe: Iubite C., La marginea satului nostru se zărește o casă, etc. — Inchie: Când vei veni la mine, după cum mi-ai scrisŭ, îți voi arăta acea casă.

Observare. Intemeiatŭ pe cele învățate până acum, învățatorul va putea explica copiilorŭ, într'un modŭ foarte înlesniciosŭ, forma epistolară. Elŭ le va arăta: 1, că într'o epistolă bine întocmită se deosebescŭ următoarele părți: a) *Loculŭ și data.* — b) *Titlulŭ sau adresa* (1) c) *Introducerea,* d) *Expunerea* (dezvoltarea ideii fundamentale); e) *Incheierea,* f) *Subscrierea.*

Mai departe se va arăta prin exemple că, aprópe ori-ce bucată de citire, fie narațiune, fie descriere, se póte transforma în formă epistolară, adăogându-se numai nisce schimbări. De unde epistole narrative, descriptive etc.

(1) Acésta se deosebesc de adresa din afară a epistolei, care oibcînitŭ este următoarea:

Domniei, Sale
Domnului Ștefan Cămpinescu
Proprietari
la București.
Ștrada X—No. 10.

Deprinderea 102. Să se răspundă la fie-care din întrebările următoare, cu câte o propozițiune (sau frasă) :

Unde și în timpul cărui împăratu romanu s'a născutu Isusu ? — Cine domnia atunci peste Iudea ? — De la cine a aflatu Irodü despre nascerea lui Isusu ? — Ce a făcutu Irodü aflându de nascerea lui Isusu ? — Cum a scăpatu Isusu de morțe ? — Când s'a întorsu Isusu din Egiptü ? — De cine s'a botezatü Isusu, și unde ? — La ce virstă a începutu elü, să propoveduiască poporulu cuvintulu lui Dumneđu ? — Câți Apostoli și-a alesu Isusu și cari au fostu aceștia ? — Care a fostu cea d'intăiu minune, ce a făcutu Isusu ? — Ce minune a mai făcutu Isusu, afară de cea de la Cana Galilei ? — Cum a fostu elü primitu în Ierusalimu în Dumineca Floriilorü ? — Ce a disu Isusu despre Iuda la cina cea de taină ? — Unde a prinsu soldații pe Isusu ? — Unde l'au dusu de aci ? — Ce a făcutu Iuda după acesta ? — Când s'a răstignitu Isusu pe cruce ? — Ce s'a întâmplatü la răstignirea lui ? — La a cătea și a iniatü din morți ? — s. a.

(D. e. Isusu s'a născutu în Vitleemulu Iudei, pe când domnia peste imperiulu romanu Cesarü Augustü etc.)

DECLINAREA PRONUMELORÜ

I. Declinarea pronumelorü personale.

a) SIMPLE

S I N G U L A R Ü

Pers. I.	Pers. II.	Pers. III.	Pr. reflexive.
N. Eü	tu,	elü, (m). ea (f),	—
G. —	—	lui, ei.	—
D. mie, mi	ție, ți.	lui, îi.	ei, îi., sine, și.
A. (pe) mine,	me, tine, te	elü lü	ea o. sine, se.
V. —	O tu!	—	—

P L U R A L U

N. Noi	voi,	ei, (m)	ele (f).	— —
G. —	—	lorü,	lorü,	—
D. nouë, ne, ni	vouë, ve, vi,	lorü, le	lorü, le	sine, și.
A. (pe) noi, ne	voi, ve	ei, îi	ele, le	sine, se.
V. —	O voi!	—	—	—

b) COMPONERE

M A S C U L I N Ū

SINGULARŪ

Persóna I.	Persóna II.	Persóna III.
N. eũ însu-mĩ	tu însu-ŧĩ,	elũ însu-ŧĩ.
G. —	—	lui însu-ŧĩ.
D. mie însu-mĩ.	ŧie însu-ŧĩ,	lui însu-ŧĩ.
A. (pr), mine însu-mĩ	tine însu-ŧĩ,	lui însu-ŧĩ.

P L U R A L Ū

N. noi înŧi-ne,	voi înŧi-vẽ.	eĩ înŧi-ŧĩ.
G. —	—	lorũ înŧi-ŧĩ.
D. nouẽ înŧi-ne,	vouẽ înŧi-ve,	lorũ înŧi-ŧĩ.
A. (pre), noi înŧi-ne	voi înŧi-ve,	eĩ înŧi-ŧĩ.

F E M I N I N U

SINGULARŪ

Persóna I.	Persóna II.	Persóna III.
N. eũ însă-mĩ,	tu însă-ŧĩ,	ea însă-ŧĩ.
G. —	—	ea însă-ŧĩ.
D. mie însă-mĩ ;	ŧie însă-ŧĩ,	eĩ însă-ŧĩ.
A. (pre) mine însă-mĩ,	ŧie însă-ŧĩ,	ea însă-ŧĩ.

P L U R A L Ū

N. noi însă-ne,	voi înse-ve,	ele înse-le.
G. —	—	lorũ înse-le.
D. nouẽ însă-ne,	vouẽ înse-ve,	lorũ înse-le.
D. nouẽ însă-ne,	vouẽ înse-ve,	lorũ înse-le.
A. noi însă-ne	vouẽ înse-ve,	ele înse-le.

2. Declinarea pronumelor posesive.

Declinarea posesivelorũ este asemenea cu a unui adjectivũ pusũ în urma substantivului; adecã se schimbã dupã numãrũ și genũ; (cele feminine se schimbã și dupã casũ la singularũ); d. e. Nomin. Cuŧitulũ *meũ, tẽũ, sẽũ*, cartea *mea, ta, sa*. etc. G. Cãrŧii *mele*.

M A S C U L I N Ū

S I N G U L A R Ū

N. Câinele	meū,	těū,	sěū
G. Câinelui	meū,	těū,	sěū
D. Câinelui	meū,	těū,	sěū
A. Câinele	meū,	těū,	sěū.

P L U R A L Ū

N. Câinii	mei,	těi,	sěi
G. Câinilorū	mei,	těi,	sěi
D. Câinilorū	mei,	těi,	sěi
A. Câinii	mei,	těi,	sěi.

F E M I N I N Ū

S I N G U L A R Ū

N. Cartea	mea,	ta,	sa,
G. Cărtii	mele,	tale,	sale,
D. Cărtii	mele,	tale,	sale,
A. Cartea	mea,	ta,	sa.

P L U R A L Ū

N. Cărțile	mele,	tale,	sale
G. Cărțilorū	mele,	tale,	sale
D. Cărțilorū	mele,	tale,	sale
A. Cărțile	mele,	tale,	sale

Totū ast-feļū: cāinii noștri, cărțile nōstre,

3. Declinarea pronumelor demonstrative

S I N G U L A R Ū

Masculinū

Femininū

<i>întreb. ca adj.</i>	<i>întreb. ca subst.</i>	<i>întreb. ca adj.</i>	<i>întreb. ca sub</i>
N. Acestū (omū)	Acest-a	Acěstā femeie	Acěst-a
G. acestui	▶ acestui-a	acestei femeii	acestei-a
D. acestui	▶ acestui-a	acestei femeii	acestei-a
A. (pe) acestū	acest-a	acěstā femeie	acěst-a

P L U R A L Ū

N. acești ómenī,	acești-a	aceste	femeī	aceste-a
G. acestorŭ >	acestor-a	acestorŭ	>	acestor-a
D. acestorŭ >	acestor-a	acestorŭ	>	acestor-a
A. (pe) acești >	acești-a	aceste	>	aceste-a

S I N G U L A R Ū

N. Acelŭ (omŭ)	acel-a	acea	femeie	acee-a
G. aceluī >	aceluī-a	acelei	femeī	acelei-a
D. aceluī >	aceluī-a	acelei	femeī	acelei-a
A. (pe) acelŭ >	acel-a	acea	femeie	acee-a

NB. Se abate de la regulă în : *omulŭ acesta* declinându-se ca pron. substantivŭ.

P L U R A L Ū

N. acei (ómenī)	acei-a	acele (femeī)	acele-a	
G. acelorŭ >	acelor-a	acelorŭ	>	acelor-a
D. acelorŭ >	acelor-a	acelorŭ	>	acelor-a
A. (pe) acei >	acei-a	acele	>	acele-a

Totŭ asemenea se declină *celŭ, cea, ăstŭ, asta, acelașŭ, acelașŭ etc.*; d. e. *Acel-așŭ (omŭ), G. aceluī-așŭ etc. Aceașŭ (femeie) G. acelei-așŭ acelor-așŭ, etc. (așŭ rămâne neshimbatŭ).*

4. Declinarea pronomelorŭ relative și interogative

S I N G U L A R Ū

<i>întrebunțatŭ ca adj.</i>	<i>întrebunțatŭ ca substan.</i>
N. Care și ce (omŭ)	care (le)
G. cărui —	cărui-a
D. cărui —	cărui-a
A. care, ce	care (le)

P L U R A L Ū

<i>întreb. ca adj.</i>	<i>întreb. ca subst.</i>
N. cari (ómenī)	cari-ī
G. cărorŭ >	căror-a
D. cărorŭ >	căror-a
A. cari >	cari-ī

Interogativul *Cine?* se întrebuințează numai ca pronume substantiv, d. e.

- N. *Cine?* (a fost, aici)
 G. (a) *Cui?* (este pălăria)
 D. *Cui?* (să dau pălăr.)
 A. pe *cine?* (să ved)u

5. Declinarea pronumelor nehotărâte.

întrebuințată ca adj.

întrebuințată ca subst.

N. Fie-care	(om)u	Fie-care
G. Fie-căru	>	Fie-cărui-a
D. Fie-cărui	>	Fie-cărui-a
A. (pre) Fie-care	>	(pre) Fie-care, etc.

N. Nimeni. G. Nimenui. D. Nimenui. Ac. Nimene.

Asemenea se pot declina și cele-l-alte; d. e. N. Ori-cine, G. Ori-căruia etc. — N. Veri-care. G. Veri-căruia, etc. — N. Fie-cine, G. Fie-cui, etc.

Imitațiuni după bucata de citire : CELE DOUĂ CAPRE

Imitațiunea a) CEI DOUĂ CĂRĂUȘI

Doi cărăuși se întâlnesc pe o punte. Nici unul și nici altul nu voia să țină la o parte. În cele din urmă carele lor se isbesc unul de altul și cad sub pod.

Imitațiunea b) CEI DOI COPII

Doi copii găsesc pe drum un leu nou. Fie-care voia să-l ridice mai întâi. Se apucară la certă și în urmă la luptă. În cele din urmă, cad amândoi în noroi și își umple hainele de pe dênșii.

Imitațiuni după bucata de citire : COCORUL (1)

Imitațiunea a) COPILUL ȘI PĂRĂUL

Un copil voia să trecă un pirău, ce se mărise din cauza

(1) Vezi Cartea de citire, part. II, pag. 69.

ploi. Elu voia să-l sară; dar era prea latu. In urmă fi vine în mînte să arunce mai mulți bolovani de pîtră și, călcîndu peste aceștia, trecu dincolo.

(Imitațiunile de mai susu trebuie să se desvolte după modelele date)

DECLINAREA NUMERALULUI

Dintre numeralu numai unele se declină, d. e.

S I N G U L A R Ū

Masculinū

Femininū

Intreb. ca adj. Intreb. ca sub. Intreb. ca adj. Intreb. ca sub.

N.	Unū	(omū)	Unulū	O	(femie)	U-na
G.	unui	>	unui-a	unei	>	unei-a
D.	unui	>	unui-a	unei	>	unei-a
A.	unū	>	unulū	O	>	un-a

P L U R A L U

N.	nisce	(omeni)	unii	nisce	(femei)	une-le
G.	unorū	>	unor-a	>	>	unor-a
D.	unorū	>	unor-a	>	>	unor-a
A.	nisce	>	unii	>	>	une-le

S I N G U L A R U

CA ADJECTIVU

	Masc.	Fem.	Masc.	Fem.
N.	cătăi	cătă	atătū	atâta
G.	(cătui)	(câtei)	(atătui)	(atâtei)
D.	(cătui)	(câtei)	(atătui)	(atâtei)
A.	cătū	cătă	atătū	atâta

P L U R A L U

N.	cătîi	(omeni)	câte	(femei)	atătîi	(omeni)	atâte	(femei)
G.	cătorū	>	cătorū	>	atătorū	>	atătorū	>
D.	cătorū	>	cătorū	>	atătorū	>	atătorū	>
A.	cătîi	>	câte	>	atătîi	>	atâte	>

Deprinderea 103. Să se spună în ce număr, de ce gen și în ce casă sunt pronumele și numeralele din bucata de citire X, cum sunt întrebuințate și în urmă să se decline în scris după modelele date.

Observare. Cele-lalte neregularități ale numeralelor le va arăta învățătorul după trebuință, adică numeralele corelative etc.

PREGĂTIRI PENTRU COMPOZIȚIUNI

19. CASA PĂRINTĂSCĂ

Aprópe de orașul Giurgiu se află locul nașterii mele. Acesta este un sat frumos, în care sunt 300 de case, o școală și o biserică. Una dintr'aceste case este casa noastră. Ea se află pe ulița X și are No. 48. Este o zidire veche, acoperită cu șindrilă. Din cauza vântului și a ploii acoperișul e pe unele locuri cam stricat. Chiar și cele-lalte părți ale casei nu sunt tocmai în stare bună. Mai toate ferestrele care sunt foarte mici dau spre curte. Una singură dă spre uliță. La această ferestă stau eu adesea și privesc cum trec oamenii pe aici. Dinaintea acestei ferestre se mai află un salcâm stufos, care, prin umbra sa cea desă, recoresce, în timpul verii, camera de lângă dânsul. În dosul casei este o grădiniță împodobită cu tot felul de flori. Nici într'un loc nu mi place așa de mult ca în casa părinților mei.

a) Să se învețe pe dinafară; pe urmă să se scrie din gând bucata de mai sus.

b) Să-și descrie fie-care casa părintăscă, după modelul de mai sus; d. e. *Aprópe de* (orașul; târgul, piață, biserică) *se află.... Acesta este un orașel, (sat, mahala) etc...*

CONJUGAREA VERBULUI.

Schimbarea verbului, după timp, după număr, după persoană și după mod, se numește conjugare.

I. *Timpulă*

Lucrarea saŭ starea unei ființe saŭ a unui lucru se pŃte întâmpla în trei timpuri, adică: a) saŭ în timpul de față; d. e. Césorniculă bate; b) saŭ în timpul trecută; d. e. Césorniculă a bătută; c) saŭ în timpul fiitoră, d. e. Césorniculă va bate.

Aceste trei timpuri se numescă timpuri absolute saŭ principale, fiind-că arată o lucrare fără nici ună raportă la altă lucrare. TŃte cele-l-alte timpuri se numescă timpuri relative saŭ secundare, fiind-că arată o lucrare în raportă cu altă lucrare.

Cele două timpuri din urmă se subîmpartă în modulă următoră:

Trecutulă se subîmparte:

- a) în Imperfectă (netrecută) d. e. *juramă*.
- b) în Perfectă simplu (trecutulă simplu) d. e. *juraiă*.
- c) în Perfectă compusă (trecutulă compusă) d. e. *amă jurată*.
- d) în Mai multă ca perfectă (prea trecutulă) d. e. *jurasemă*.

Fiitorulă se subîmparte:

- a) în Fiitorulă I, d. e. *voiă jura*.
- b) în Fiitorulă II saŭ exactă (adică trecută) d. e. *voiă fi jurată* (1).

1. Verbulă este în presinte, când arată lucrarea, starea saŭ firea, ce se întâmplă totă-d'auna cu vorbirea persoanei vorbitoare (saŭ se cugetă ca întâmplându-se totă-de-otată); d. e. *Eă mergă, strigă, tremură*.

2. Verbulă este în imperfectă, când arată o lucrare,

(1) Mai-multă-ca-perfectulă compusă și fiitorulă III, introduse în unele gramatici, suntă mai rară întrebuințate în vorbire.

ce nu s'a isprăvită încă, față cu altă lucrare trecută; d. e. Sclariî scriaî, când intră profesorul în clasă.

3. Verbulă este în perfectul simplu, când arată o lucrare ca trecută într'ună timpă hotărîtă de curêndu, față cu altă lucrare; d. e. Eă scriseiă.

4. Verbulă este în perfectul compus, când arată o lucrare trecută într'ună timpă nehotărîtă; d. e. Eă amă scrisă tema.

5. Verbulă este în mai-multă-ca-perfectulă, când arată o lucrare trecută (isprăvită), înaintea altei lucrări trecute; d. e. Eă m'amă sculată, după ce răsărise sôrele.

6. Verbulă este în fitorulă I, când arată o lucrare ce urmêză după vorbirea persônei vorbitore, fără a se raporta la altă lucrare; d. e. Indată ce vomă eși din clasă, voiă pleca de-a dreptulă a casă. Eă voiă pleca a casă.

7. Verbulă este în fitorulă II, când arată o lucrare fitoare, ce s'a întâmplată înaintea altei lucrări, totă fitoare; d. e. Indată-ce va fi sunată șese ore, eă voiă pleca de a casă.

II. Numêrulă și persôna.

La verbe deosebimă două numere și trei persône.

1. Verbulă este de numêrulă singulară, când arată (starea saă firea) unei singure ființe saă lucru; d. e. Sclarulă scrie. Elă este silitoră.

2. Verbulă este de numêrulă plurală, când arată lucrarea (starea saă firea) mai multoră ființe; d. e. Sclariă scriă. Florile suntă frumoșe.

a. Verbulă este de persôna întâla, când arată lucrarea (starea saă firea) persônei care vorbește; d. e. Eă amă scrisă o epistolă.

b. Verbulă este de persôna a doua, când arată lucrarea persônei cu care vorbește vorbitorulă; d. e. Tu ai scrisă acêsta.

c. Verbulă este de persôna a treia, când arată lucrarea persôna despre care se vorbește; d. e. Privighetorea cântă frumosă.

III. *M o d u l ă.*

Lucrarea (starea saŭ firea) unei ființe saŭ a unui lucru se pŭte aręta în patru feluri :

a) Ca pozitivă, ca sigură ; d. e. Iónŭ *scrie* tema. Iónŭ *dŭorme*. Iónŭ *este* școlariŭ.

b) Ca posibilă ; d. e. Iónŭ *pŭte sã scrie* tema.

c) Ca condiționată saŭ ca doritoare ; d. e. Iónŭ arŭ *scrie* tema, *daca arŭ avea* condeiŭ. O ! *daca arŭ scrie* tema.

d) Ca poruncitoare, (imperativă), Ióne ! *scrie* tema.

Felulŭ cum se spune lucrarea unei ființe saŭ lucru, se numește modulŭ verbului, prin urmare **Moduri principale**, în limba românească, suntŭ patru.

a) Modulŭ indicativŭ, b) Modulŭ subjunctivŭ, c) Modulŭ condiționalŭ, și d) Modulŭ imperativŭ.

a. Verbulŭ este dar în modulŭ indicativŭ, când arată că lucrarea (starea saŭ firea) se întâmplă într'unŭ modŭ pozitivŭ, hotărîtŭ ; d. e. Iónŭ *scrie* tema etc.

b) Verbulŭ este în modulŭ subjunctivŭ când arată lucrarea (starea saŭ firea) subiectului ca posibilă, ca atârnatore de altă lucrare ; d. e. Este trebuinciosŭ ca copiii *sã învețe*. Copilulŭ vrea *sã dŭormă*. Pavelŭ vrea *sã mergică* la țară.

c. Verbulŭ este în modulŭ condiționalŭ saŭ optativŭ, când arată lucrarea subiectului, saŭ ca supusă unei condițiuni, saŭ ca dorită ; d. e. Iónŭ *arŭ scrie* tema, *dacă arŭ avea* condeiŭ. O ! *daca arŭ înveța* acestŭ copilŭ.

d. Verbulŭ este în modulŭ imperativŭ, când arată lucrarea subiectului ca o poruncă, ca o sfătuire saŭ ca o rugăciune ; d. e. *învață* Ióne ! *Fiți* cu minte copii !

Aceste patru moduri se numescŭ **moduri personale**, fiind-că verbulŭ se pŭte uni cu subiectulŭ și după persoană.

Afară de aceste patru moduri. Verbulŭ mai are și alte forme, prin cari represintă lucrarea (starea saŭ firea), când sub formă de substantivŭ, când de adjectivŭ, și când de ad-

verbü; d. e. *A înnota* sau *înnotarea*, este trebuincioasă. *Dunărea* era *agitată* de vântu. Elu vine *riđendü*.

Aceste **trei moduri** se numescü **nepersonale**, fiind-că verbulü nu se unesce cu subiectulü seü și după persónă. Modurile nepersonale suntü **infinitivulü**, **participialulü** și **gerundiulü** la cari se mai póte adăoga și *Supinulü*.

1. Verbulü se află în modulü **infinitivü**, când arată lucrarea (starea sau firea) într'unü modü nehotăritü, sub forma de substantivü. Acestü modü are două forme, una lungă și alta scurtată; d. e. *Innotarea* este sănătósă. Și, a *înnota* este sănătósü.

2. Verbulü este în **participiü**, când arată lucrarea (starea sau firea) într'unü modü generalü, ca o însușire (calitate) ce se póte atribui subiectulü; d. e. *Dunărea* este *agitată* de vântu.

3. Verbulü este în **gerundiü** când arată lucrarea (starea sau firea) într'unü modü generalü, în formă de adverbü; d. e. Elü lucreză *cântândü*. Când se întrebuințeză ca verbü, cere după sine casulü verbulü din care se formeză.

4. Verbulü este în **supinü**, când determină pe unü substantivü sau complinesce unü adjectivü sau adverbü. Elü se întrebuințeză: ca verbü în formarea timpurilorü trecute compuse, ca substantivü cu prepozițiunea *la*, ca adjectivü cu *de*, ca adverbü cu *d*, sau *pentru*. Supinulü are două forme: în *ü* și în *e*; d. e. (de) *lădatü*, (pe) *lădate*. Forma în *e* se ia ca adverbialü.

Impărțirea verbelorü după conjugări.

În limba românească fie-care verbü trebuie să se termine la infinitivü sau în *are* (a), sau în *ere* (é), sau în *ere* (e), sau în *ire* (i).

După terminarea infinitivulü, vorbele se împartü în patru clase sau conjugări.

Conjugarea I, coprinde toate verbele terminate la Infinitiv în are sau a lungă; d. e. Jur-*are* și a jur-*a*.

Conjugarea II, coprinde toate verbele terminate la Infinitiv în ere lungă, sau é; d. e. Tăc-*ere*, și a tăc-*é*.

Conjugarea III, coprinde toate verbele terminate la Infinitiv în ere sau e scurtă; d. e. Culeg-*ere* și a culeg-*e*.

Conjugarea IV, coprinde toate verbele terminate la Infinitiv în ire sau i lungă; d. e. Fug-*ire* și a fug-*i*.

I. CONJUGAREA VERBELORU ACTIVE.

INDICATIVUL Ū.

PRESENTELE.

Conj. I.	Conj. II.	Conj. III.	Conj. IV
S. 1 jur-ŭ	tac-ŭ	duc-ŭ	fug-ŭ
2 — i	— i	— i	— i
3 — ă	— e	— e	— e
P. 1 — ămŭ	— emŭ	— emŭ	— imŭ
2 — ați	— eți	— eți	— iți
3 — ă	— ŭ	— ŭ	— ŭ

IMPERFECTULŪ

S. 1 jur-amŭ	tăc-eamŭ	duc-eamŭ	fug-iamŭ
2 — ai	— eai	— eai	— iaī
3 — a	— ea	— ea	— ia
P. 1 — amŭ	— eamŭ	— amŭ	— iamŭ
2 — ați	— eți	— eți	— iați
3 — aŭ	— eaŭ	— eaŭ	— iaŭ

PERFECTULŪ SIMPLU

S. 1. jur-ai	tăc-ui	dus-ei	fugi-i
2. — ași	— uși	— eși	— iși
3. — ă	— u	— se	— i
P. 1. — arăm	— urămŭ	— serămŭ	— irămŭ
2. — arăți	— urăți	— serăți	— irăți
3. — ară	— ură	— seră	— iră

PERFECTUŢUL COMPUSŢ

amŭ juratŭ	amŭ tŭcutŭ	amŭ dusŭ	amŭ fugitŭ
ai —	ai —	ai —	ai —
a —	a —	a —	a —
amŭ —	amŭ —	amŭ —	amŭ —
aŭi —	aŭi —	aŭi —	aŭi —
aŭ —	aŭ —	aŭ —	aŭ —

MAI MULTŢ CA PERFECTULŢ

jur-asemŭ	tŭc-usemŭ	dus-esemŭ	fug-isemŭ
— aseŭi	— useŭi	— eseŭi	— iseŭi
— ase	— use	— ese	— ise
— asemŭ	— usemŭ	— esemŭ	— isemŭ
— aseŭi	— useŭi	— eseŭi	— iseŭi
— aserŭ	— userŭ	— eserŭ	— iserŭ

FIITORULŢ I.

jura-voiŭ	tŭcea-voiŭ	duce-voiŭ	fugi-voiŭ
— veŭi	— vi	— veŭi	— veŭi
— va	— va	— va	— va
— vomŭ	— vomŭ	— vomŭ	— vomŭ
— veŭi	— veŭi	— veŭi	— veŭi
— vorŭ	— vorŭ	— vorŭ	— vorŭ
saŭ	saŭ	saŭ	saŭ

voiŭ jura etc. | voiŭ tŭcea etc. | voiŭ duce etc. | voiŭ fugi etc.

FIITORULU II.

fi-voiŭ-juratŭ	fi-voiŭ-tŭcutŭ	fi-voiŭ-dusŭ	fi-voiŭ-fugitŭ
fi-veŭi —	fi-veŭi —	fi-veŭi —	fi-veŭi —
fi-va —	fi-va —	fi-va —	fi-va —
fi-vomŭ —	fi-vomŭ —	fi-vomŭ —	fi-vomŭ —
fi-veŭi —	fi-veŭi —	fi-veŭi —	fi-veŭi —
fi-vorŭ —	fi-vorŭ —	fi-vorŭ —	fi-vorŭ —
saŭ	saŭ	saŭ	saŭ

voiŭ fi juratŭ. | voiŭ fi tŭcutŭ. | voiŭ fi dusŭ. | voiŭ fi fugitŭ.

SUBJUNCTIVULŪ.

PRESINTELE

să jur-ŭ	să tac-ŭ	să duc-ŭ	să fug-ŭ
să jur-î	să tac-î	să duc-î	să fug-î
să jur-e	să tac-ă	să duc-ă	să fug-ă
să jur-ămŭ	să tăc-emŭ	să duc-emŭ	să fug-imŭ
să jur-ați	să tăc-eți	să duc-eți	să fug-iți
să jur-e	să tac-ă	să duc-ă	să fug-ă

P E R F E C T U L Ū

să fiŭ juratŭ	să fiŭ tăcutŭ	să fiŭ dusŭ	să fiŭ fugitŭ
să fi —	să fi —	să fi —	să fi —
să fie —	să fie —	să fie —	să fie —
să fimŭ —	să fimŭ —	să fimŭ —	să fimŭ —
să fiți —	să fiți —	să fiți —	să fiți —
să fie —	să fie —	să fie —	să fie —

MĂI-MULTŪ-CA-PERFECTULU

să fiŭ	să fiŭ	să fiŭ	să fiŭ
să fiŭ	să fiŭ	să fiŭ	să fiŭ
să fie	să fie	să fie	să fie
să fimŭ	să fimŭ	să fimŭ	să fimŭ
să fiți	să fiți	să fiți	să fiți
să fie	să fie	să fie	să fie
(fostŭ juratŭ)	(fostŭ tăcutŭ)	(fostŭ dusŭ)	(fostŭ fugitŭ)

I M P E R A T I V U L U

PRESINTELE

S. 2. jur-ă	tac-î	du	fug-î
3. jur-e	tac-ă	duc-ă	fug-ă
P. 2. jur-ați	tăc-eți	duc-eți	fug-iți
3. jur-e	tac-ă	duc-ă	fug-ă

OPTATIVUL Ț

jurare-așu	tăcere-așu	ducere-așu	fugire-așu
— ai	— ai	— ai	— ai
— arū	— arū	— arū	— arū
— amū	— amū	— amū	— amū
— ați	— ați	— ați	— ați
— arū	— arū	— arū	— arū
saū	saū	saū	saū
ași jura	așu tăcé	așu duce	așu fugi.

PERFECTUL Ț

fire-așu juratū	fire-așu tăcutū	fire-așu dusū	fire-așu fugitū
— ai	— ai	— ai	— ai
— arū	— arū	— arū	— arū
— amū	— amū	— amū	— amū
— ați	— ați	— ați	— ați
— arū	— arū	— arū	— arū

INFINITIVUL Ț

Presinte

jur-aře	tăc-ere	duc-ere	fug-ire
(a) jura	(a) tăcé	(a) duce	(a) fugi

Perfectū : a fi juratū, tăcutū, dusū, fugitū. Mai multū ca perfectulū : a fi fostū juratū, tăcutū, dusū, fugitū.

GERUNZIUL Ț

jur-ândū	tăc-ëndū	duc-ëndū	fug-indū
----------	----------	----------	----------

PARTICIPIUL Ț

m. juratū	tăcutū	dusū	fugitū
f. juratā	tăcutā	dusā	fugitā

SUPINUL Ț

juratū (e)	tăcutū (e)	dusū (e)	fugitū (e)
------------	------------	----------	------------

II. CONJUGAREA VERBELORU AJUTĂTORE

După cum s'a observat în tabela conjugărilor, unele dintre timpuri s'a arătat numai prin schimbarea terminațiunii verbului; iar altele prin ajutorul unora din timpurile verbelor ajutătoare: *a fi*, *a avea*, și *a voi*. Când *a fi* unesce predicatul cu subiectul, atunci se numesce ajutător.

Conjugarea verbelor ajutătoare este neregulată, d. e.

I. A fi, fire.

INDICATIVŪ	Perf. compusŭ	Fiitorŭ. II	IMPERATIVŪ
Presinte	fost-amŭ	fi voiŭ fostŭ	Presinte
S. I. suntŭ	> ai	> vei >	S. 2. fi
2. ești	> a	> va >	3. fie
3. este (e)	> amŭ	> vomŭ >	P. 2. fiți
P. I. suntemŭ	> ați	> veți >	3. fie
2. sunteți	> au	> vorŭ >	OPTATIVŪ
3. suntŭ (f-s)	amŭ fostŭ	voiŭ fi fostŭ	Presinte
	Maŭ-m-ca-p.	SUBJUNCTIVŪ	fire-așŭ
Imperfectulŭ	fa-sesemŭ	Presinte	> ai
S. 1. eramŭ	> seseși	să fiŭ	> arŭ
2. > ai	> sese	> fi	> amŭ
3. > a	> seserămŭ	> fie	> ați
P. 1. > amŭ	> seserăți	> fimŭ	> arŭ
2. > ați	> seseră	> fiți	saŭ
3. > au	Fiitorulŭ I.	> fie	așŭ fi, etc.
Perf simpla	fi-voiŭ	Perfectŭ.	Perfectŭ
S. 1. fui (și) fusei	fi-vei	să fiŭ fostŭ	fire-așŭ fi fostŭ
2. fuși	fi-va	> fi >	> ai >
3 fu	> vomŭ	> fie >	> arŭ >
P. 1. > rămŭ	> veți	> fimŭ >	> amŭ >
2. > răți	saŭ	> fiți >	> ați >
3. > ră	voiŭ, fi, etc. (oiŭ)	> fie >	> arŭ >
			saŭ
			așŭ fi fostŭ etc
GERUNZIU	PARTICIPIULŪ	INFINITIVŪ	
findŭ	fostŭ	fire, a fi.	

2. A AVEA

Indicativü presinte

S. 1. amü
2. ai
3. a
P. 1. amü
2. ați
3. aü

Optativü Presinte

S. 1. așü
2. ai
3. arü
P. 1. amü
2. ați
3. arü

3. A VOI...

Indicativü presinte

S. 1. voiü
2. veți
3. va
P. 1. vomü
2. veți
3. voiü

Obs. Cu verbulü ajutătorü *a fi* se forméză în limba românescă o conjugare cu totul deosibită, numită *conjugare perifrastică*. Acesta se forméză punëndü formele verbulü «a fi» înaintea geaundiuului alü verbulü de conjugatü în töte timpurile și modurile, afară de imperativü și de presintele indicativului; d. e. eramü läudändü, voiü fi läudändü, se fi läudändü, așü fi läudändü, arü fi läudändü etc.

Deprinderea 104. Să se conjuge în scrisü următóarele verbe: *mutare, gustare, plecare, vărsare, apărare, vedere, sădare, ținare, strângere, punere, ducere, ardere, coprin-dere, culegere, auzire, ascuțire, mințire, simțire, perire, suferire, coperire, răsărire, adormire, încetare, rupere, ș.a.*

Deprinderea 105. Să se spună în ce timpü, de ce numărü, de ce persónă și în ce modü stau verbele din propo-sitiunile următóre: *Sórele răsare. Rătăciamü pe câmpüle cele întinse ale Bărăganului. Căldura era förte mare. Mă grăbiamü să găsecü vre-unü adăpcstü. Du-te, fiulü meü, fi binc-cuvintatü!*

Modelü de analiză.

Sórele e substantivü, etc.

răsare e verbü, fiind-că, etc. în *timpulü presinte*, fiind-că arată o lu-crare, ce se întâmplă tot deodată față cu vorbitorulü, de *per-sóna a treia*, fiind-că arată lucrarea persónei, despre care se vorbesce; *numărulü singularü*, fiind-că arată lucrarea unui singurü lucru; *modulü indicativü*, fiind-că arată lu-crarea ca pozitivă și neatârnată de altă lucrare, subjun-ctivulü arü fi: *să răsarä*, (ast-felü se va trece prin töta modurile).

FORMAREA TIMPURILORŪ

Timpurile, în privința formei lor, se împart în primitive și derivate.

Timpurile primitive sânt patru: *presintele*, *perfectul simplu*, *supinul* și *infinitivul*. Tote celelalte sânt derivate.

I. De la *presintele indicativului* se formeză: *presintele conjunctivului*, schimbându la conjugarea I pre *ă* de la persóna a 3 singular: în *e*, iar la celelalte conjugări pe *e* în *ă*; d. e. (*laudă*) *să laude*, (*duce*) *să ducă*, (*culege*) *să culégă*, (*dórmé*) *să dórmă*, etc.

Observare. În subjunctiv verbul este precedatú totú'd'anna de conjunțiunea *să*; d. e. *să jură* etc.

II. De la *perfectul simplu al indicativului* se formeză:

a) *Mai-multú-ca-perfectul* schimbându terminațiunea perfectului în semú pentru tote conjugările, d. e. (*lăuda-i*), *lăuda-semú*.

III. De la *supinul* se formeză tote timpurile compuse:

a) *Perfectul compus* prin ajutorul verbului *a avea*; d. e. *amú lădatú* ș. a.

b) *Fútorul II*, prin ajutorul verbului *a fi* și *voiú*; d. e. *voiú fi lădatú* ș. a.

c) *Perfectul și mai-multú-ca-perfectul conjunctivului*, punéndú înaintea supinului pentru perfectú *să fiú*, și pentru mai-multú-ca perfectulú *să fiú fostú*; d. e. *să fiú tăcutú* și *să fiú fostú tăcutú*.

d) *Perfectul optativului* prin ajutorul lui *fireașú*: d. e. *fireașú juratú*.

IV. De la *infinitivul* se formează:

a) *Imperfectul*, schimbându terminațiunile *are*, *ere*, și *ire*, pentru conjugarea întâia în *amú*, pentru a doua și a treia în *eamú*, și pentru a patra în *iamú*; d. e. *Lădamú*, *tăceamú*, *culegeamú*, *dormiamú*.

b) *Fútorul I*, prin ajutorul verbului *a voi*, pusú în urmă saú înaintea infinitivului; d. e. *voiú lănda* saú *lănda-voiú*.

c) *Presintele optativului*, punéndú verbulú ajutorú *așú* saú înaintea infinitivului scurtatú, saú în urma infinitivului lungitú; d. e. *așú lănda* saú *lăndare-așú*.

d) *Gerunziul*, schimbându terminațiunile infinitivului în: *ândú*, *éndú*; d. e. *lănd-ândú* ș. a.

e) *Persóna II-a a imperativului*, schimbându terminațiunile infinitivului pentru conjugarea întâia în *ă*; pentru a doua și a treia în *e*, pentru a patra în *i*; d. e. *laudă*, *tăci*, *culége*, *dórmé*.

Observare. Verbele terminate în *cere*, facă imperativul mai multă în *î*; d. e. *taci*, etc. Verbele *facere*, *dicere*, *ducere*, facă imperativul *fă, du, și*. *Venire* face *vino*. Această persoană se poate înlocui și cu infinitivul scurtat precedat de negațiunea *nu*: d. e. *nu cânta; nu culege ș. a. m.*

(*Tote acestea pot fi rezervate pentru cursul secundar*).

III. CONJUGAREA VERBELORU PASIVE

Conjugarea verbelor pasive se formează din participiul (trecut) al unui verb transittiv și din formele verbului ajutător «a fi».

Spre a conjuga verbul pasiv n'avem de cât să adăugăm participiul la formele verbului «a fi»; d. e.

Modul indicativ

<i>Presentele :</i>	sunt	lădat ă, etc.	suntem	lădați-te, etc.
<i>Imperfect :</i>	eram	lădat-ă,	eram	lădați-te, "
<i>Perfect simplu :</i>	fui	lădat-ă,	furam	lădați-te, "
<i>Perfect compus :</i>	am fost	lădat-ă,	am fost	lădați-te, "
<i>Mai m. ca pr. :</i>	fusesem	lădat-ă, etc.	fusesem	lădați-te, etc.
<i>Fiitor I :</i>	voi fi	lădat-ă,	vom fi	lădați-te, "
	sa	fi-voi	fi-vom	lădați-te, "

Tot ast-fel se urmăze și cu celelalte moduri.

Observare. În unele cazuri această idee se poate arăta prin forma activă, punând pronumele «se» înaintea verbului; d. e. *Școlarul se lădă* (de cine-va,) în loc de *școlarul este lădat*.

IV. CONJUGAREA VERBELOR REFLEXIVE

Conjugarea verbelor reflexive este asemenea celor active, cu deosebire de punerea înainte saii în urmă a pronumelor reflexive (Dativului saii acusativilui scurtat); d. e. Mă spăl pe ochi; îmi tai unghiile, etc.

1. Verbă reflexivă cu pronumele în acuzativ.

INDICATIVULU

	<i>Singulară</i>		<i>Plurală</i>	
Presinte :	Eū mă spālū	ș. c. l.;	noi ne spālamū	etc.
Imperfectū :	" mă spālamū	" "	ne spālamū	"
Perfectū simplu :	" mă spālai	" "	ne spālarāmū	"
Perfectū compusū	" m'amū spālatū	" "	ne-amū spālatū	"
— sau	" spālatu-m'amū	" "	spālatu-ne-amū	"
M. m. ca perfectū	" mă spālasemū	" "	ne spālasemū	"
Fiitorū I	" mă voiū spāla	" "	ne vomū spāla	"
— sau	" spāla-mē-voiū	" "	spāla-ne-vomū	"
Fiitorulū II :	" mă voiū fi spālat	" "	ne vomū fi spālat	"

Totū ast-felū se nrméză și cu cele-l'alte modur'.

2. Verbă reflexivă cu pronumele în dativ.

INDICATIVU.

	<i>Singulară</i>		<i>Plurală</i>
Presinte :	Eū imī taiū (unghiele)	noi ne tăiem (unghiele)	
Imperfectū :	" imī tăiamū	" "	ne tăiamū
Perfectū simplu :	" imī tăiai	" "	ne tăiarāmū
Perfectū compusū :	" mi-am tăiatū	" "	ne-amū tăiatū
— sau	" tăiatu mi-am	" "	tăiatu-ne-amū
M. m. ca perfectū :	" imī tăiasemū	" "	ne tăiasemū
Fiitorulū I	" imī voiū tăia	" "	ne vomū tăia
— sau	" tăia-mi-voiū	" "	tăia-ne-vomū
Fiitorulū II :	" imī voiū fi tăiatū	" "	ne vomū fi tăiatū

Deprinderea 106. Să se conjuge, după modelul de mai sus, verbele următoare : *a se îmbrăca, a se curăți, a se bate, a se lăuda, a se înveseli, a se duce, a'și unge, a'și scote.*

OBSERVARI ASUPRA CONJUGARILORU

1. Conjugarea verbelor se arată, după cum s'a vădută, parte prin flexiune, parte prin ajutorul altor verbe, nemite pentru acestă cuvintă, ajutore de conjugări

2. Verbele, a căroră conjugare se arată numai prin ajutorul flexiunei, forméză timpurile simple ; iar acelea, cari se conjugă cu ajutorul verbelor ajutătoare, forméză timpurile compuse.

3. In privința presintelui e de observatū că suntū unele verbe, cari

primesc între terminațiune și rădăcina verbului pe <ez> pentru conjugarea I-a, pe <esc> pentru a IV-a. Acesta se întâmplă numai la singular și în a treia persoană a pluralului de la prezentele indicativului, subjunctivului și imperativului, d. e. :

Conjugarea I.

PREZINTE

	Indicativ	Subjunctiv	Imperativ
1. Lucr	ez- <i>u</i> (în loc de lucru)	să lucr- <i>ez-<u>u</u></i>	— —
2. —	ez- <i>i</i>	— — ez- <i>i</i>	lucr- <i>éz-ă</i>
3. —	éz- <i>ă</i>	— — ez- <i>e</i>	— ez- <i>e</i>
1. —	ăm- <i>u</i>	— — ăm- <i>u</i>	— —
2. —	aț- <i>i</i>	— — aț- <i>i</i>	— aț- <i>i</i>
3. —	éz- <i>ă</i>	— — ez- <i>e</i>	— ez- <i>e</i>

Conjugarea IV.

1. Inflor	esc- <i>u</i> (în loc de înflor)	să inflor- <i>esc-<u>u</u></i>	— —
2. —	esc- <i>i</i>	— — esc- <i>i</i>	înflor- <i>esc-e</i>
3. —	esc- <i>e</i>	— — esc- <i>ă</i>	— esc- <i>ă</i>
1. —	im- <i>u</i>	— — im- <i>u</i>	— —
2. —	iț- <i>i</i>	— — iț- <i>i</i>	— iț- <i>i</i>
3. —	esc- <i>u</i>	— — esc- <i>ă</i>	— esc- <i>ă</i>

Cele-lalte timpuri sunt regulate.

Observare. Să nu se confunde însă cu acele verbe, cari au *ze* la rădăcină; d. ex. botez*u*, cutez*u*, rătez*u*, nechez*u*, etc.

4. Afară de aceste neregularități se mai află un număr de ore-care de verbe de conjugarea III, terminate la infinitiv scurtat în : de, te, ne, re, cari fac prezentele în două moduri; de exemplu : arđ^u și arđ^u scot^u, și scoț^u, cer^u și cei^u, pun^u și pui^u, per^u și pei^u, cad^u, și cađ^u. rad^u și rađ^u, pot^u și poci^u, rămân^u și rămâi^u, uci^u și uci^u, măn^u și măn^u etc.

Deprinderea 107. Să se conjuge următoarele verbe : domnⁱ, întrist^a, albⁱ, nălucⁱ, împ^{ena}, înfățiș^a, amorțⁱ, îmbărbăt^a, vîn^a, glumⁱ, țin^e, vind^e, venⁱ, vorbⁱ, și în urmă să se caute în bucățile de mai nainte cincⁱ verbe, la cari să se p^otă pune între rădăcină și terminare *ez*; cincⁱ la cari să

se p^otă pune *esc*; cinci, la cari *ez* se află în rădăcină și cinci cari au două terminări la prezente.

5. În privința perfectului simplu și a supinului e de observată că verbele de conjugarea a doua și a treia suferă nise schimbări în rădăcină; ast-felū unele schimbă pe *e* din rădăcina în naintea lui *i* (1) alū perfectului în *u*; d. ex: *tăcere* — *tăcuiū* — *tăcui*, *gemere* — *gemui* — *gemutiū*, etc.; iar alte verbe de conjugarea a treia (și de acestea suntū f^orte multe) forméză perfectulū prin ajutorulū terminațiunei *sei* și supinulū prin alū lui *su*; d. ex: *culegere* — *culesei* — *culesū*, etc.

Când perfectulū și supinulū suntū formate ast-felū, atunci consunantele *g*, *c*, *d* și *n* din rădăcină se lepădă înaintea lui *s*; d. ex.: *culegere* — *cule(g)-sei* — *cule(g)-sū*, *ducere* — *du(c)-sei* — *du(c)sū*, *r^odere* — *ro(d)-sei*, — *ro(d)-sū*, *spunere* — *spu(n)-sei* — *spu(n)-sū*.

6. Conjugarea verbelorū pasive se potū face în două moduri: a) saū adăogămū la formele verbului ajutător *a fi*, participialū verbului de conjugatū, care apoi concordă cu subiectulū sēū în numărū, genū, și casū; d. ex: *lăudatū* — *lăudatā*, sau că punemū înaintea verbului de conjugatū din forma *activă pronumele me, te, se, ne, ve, se, ca* și la conjugarea verbelorū reflexive; d. ex: *mē laudū*, *te laudū* (de către cineva). Din aceste forme mai multū se întrebuintéză pers^ona a treia.

7. Conjugarea verbelorū pasive cu ajutorulū pronumelorū și conjugarea verbelorū reflexive, de și au acoasă formă, totuși se observă că în conjugarea reflexivelorū subiectulū face și primesce lucrarea; d. ex.: copilulū se spală; iar în a celorū pasive subiectulū suferă lucrarea făcută de altū cine-va; d. ex: Grăulū *se seceră* de către altū cine-va și nu de elū însu-și.

ȘT.

Sunetele împreunate *șt* se vorū scrie când cu *sc* când cu *st*. Se vorū scrie cu *sc* acolo, unde vre o formă flexionară saū derivațiunea română o arată că au provenitū din *sc*, d. ex.: *cunoscū*, *cun^osce* (de la *cunoscū*). Asemenea întâlnindū pe *sc* în terminațiunile presintelui la t^ote verbele în *i*, cari facū prezentulū cu *escū*, *escū*, *esce*: *iubescū*, *iubescū*, *iube-*

(1) Notă unii gramatici mai adăogă unū ū scurtū după *i* alū perfectului, de ôre-cē acestū *u* se aude în gura poporului, d. ex: *juraiū*, *tăcuiū*, etc.

sce (a iubi), *doresc* (a dori) etc.; precum și la toate adjectivele în *escă*, atât în declinațiune, cât și în formele lor adverbiale *sce*; d. ex: *omenesc*, *omenesce* (omenesc), *părintesc*, *părintesce* (părintesc). *Negoesc*, *Bucuresc*, *Ploesc*. Se mai scrie cu *sc* și verbul a *sci* cu derivatele lui *sciință*, *conștiință*, *nesciință*, etc.

Să se scrie însă totdeauna cu *șt* acolo, unde nu se va putea dovedi că vine din *sc*; d. ex.: Ștefan, ștergar, Târgoviște, branște, etc.

Deprinderea 108. Să se spună care din următoarele vorbe sunt bine scrise cu *sc* și care cu *șt*: *cresc*, *vorbesc*, *înștiințez*, *Târgoviște*, *doresc*, *iubesc*, *miriște*, *deștept*, *grecesc*, *nemțesc*, *copilăresc*, *prostesc*, *fimeesc*.

V. CONJUGAREA VERBELORU NEPERSONALE

Verbele se numesc nepersonale sau unipersonale, când nu se pot uni cu un anumit subiect de cât în a treie persoană, d. e. *tună*, *fulgeră*, etc. (nu se poate dice: eu tună, tu tună)

Verbele nepersonale se împart în proprii și improprii.

a) **Nepersonalele proprii** se numesc acelea, cari se iau în conjugare totdeauna ca unipersonale; d. e. *tună*, *fulgeră*; — imperfect: *tuna*, *fulgera*; etc.

b) **Nepersonalele improprii** se numesc acelea, cari se pot întrebuința și ca personale; d. e. *ședere*, (nu *șade* bine), *facere* (nu face să pleci), *venire*, *se dice*, *se vede*, *se aude*, *se cade*, *trebuie*, *să simte*, *se pare*, verbul a *fi* însoțit de un nume, d. e. *e cald*, *e frig*, *e rușine*, *e bine*, *mi-e cald*, *mi-e fome* etc.

Verbul nepersonal se conjugă numai în a treia persoană singulară d. e.

I n d i c a t i v ũ.

Presinte :	fulgeră	se cuvine	mă-e sete
Imperfectŭ :	fulgera	se cuvenia	mă-era sete
Perfectulŭ simplu :	fulgeră	se cuveni	imi fa sete
Perfectŭ compusŭ	a fulgeratŭ	s'a cuvenitŭ	mă-a fostŭ sete
sau	fulgerat'a?	cuvenu-s'a?	postu-mă-a sete?
M. m. ca perfectŭ	fulgerase	se cuvenise	imi fuse sete
Fiitorŭ I.	va fulgera	se va cuveni	imi va fi sete
sau	fulgera-va?	cuveni-se-va?	fi-mă-va sete?
Fiitorŭ II.	va fi fulgeratŭ	se va fi cuvenitŭ	imi va fi fost sete.

Notă. Totŭ ast-felŭ se va urma și cu cele-l'alte moduri,

Deprinderea 109. Să se conjuge în scrisŭ, următóarele verbe nepersonale : *se cuvine, plouă, ninge, e frigŭ, e caldŭ, mi e fómé, se înnoptéză se vorbesce, mi-e rușine, mi se urasce, se înnozeză, imă place, mă dóre, mi se aplécă, imă vine la socotélă.*

VI. CONJUGAREA VERBELORŬ NEREGULATE.

VI. Verbele, cari se depártéză în conjugarea lorŭ de formele conjugării de care se ținŭ, se numescŭ *verbe neregulate*. Cele mai însemnate verbe neregulate suntŭ : a da, a sta, a lua, a avé, a voi, a fi. Ele se conjugă neregulatŭ numai în unele timpuri, d. e.

1. DARE

P r e s i n t e

Indicativŭ	Subjunctivŭ	Imperativŭ
d-aŭ	să d-aŭ	—
d-ai	> da-î	d-ă
d-ă	> d-ee	(să) d-ea
d-ămŭ	> d-ămŭ	—
d-ați	> d-ați	d-ați
d-aŭ	> d-ea	(să) d-ea

Perfectulŭ indicativulŭ *dedeș, dedeș, dede (dete) dede-rămŭ, (deterămŭ), dederăș, dederă, supinulŭ, datŭ, etc.* În cele-l'alte timpuri se conjugă regulatŭ.

2. STARE

P r e s i n t e

<i>Indicativ</i>	<i>Subjunctiv</i>	<i>Imperativ</i>
st-aŭ	să st-aŭ	—
st-aî	> st-aî	st-ăi
st-ă	> st-ee	(să) st-ea
st-ămă	> st-ămă	—
st-ați	> st-ați	st-ați
st-aŭ	> st-ea	(să) st-ea

(Perfectul simplu : *stetei* etc. supinul *statu*, în celelalte timpuri să conjugă regulat.)

3. LUARE

P r e s i n t e

<i>Indicativ</i>	<i>Subjunctiv</i>	<i>Imperativ</i>
ie-aŭ	să ie-aŭ	—
ie-î	> ie-ai	ie-a
ie-a	> ie-e	(să) ie-a
lu-ămă	> lu-ămă	—
lu-ați	> lu-ați	lu-ați
ie-aŭ	> ie-a	(să) ie-a

4. AVERE

P r e s i n t e.

<i>Indicativ</i>	<i>Subjunctiv</i>	<i>Imperativ</i>
amă (ași)	să amă	—
ai	> ai	aibă
are (ară, a)	> ai-bă	să aibă
avemă (amă)	> avemă	—
aveți (ați)	> aveți	aveți
au (ară).	> ai-bă	să aibă.

5. VERBELE, a vrea, a voi, voire.

<i>Indicativ</i>	(ca <i>ajut.</i>)	<i>Subjunctiv</i>	<i>Imperativ</i>
vre-aŭ	voiă (oiă)	să vreaŭ	
vre-aî	vei (ei)	> vre-î	voiesce
vre-a	va (a)	> vre-a	voiască
vre-mă	vomă (omă)	> vre-mă	
vre-ți	veți (eți)	> vre-ți	voiți
vre-aŭ	voră (oră)	> vre-a	voiască

Observare. Verbul *voi* are două forme; *vre* și *voire*. Celălalt din întâiu e neregulat după cum se vede din conjugare; iar celălalt din urmă este verb regulat de conjugare IV. Forma *voiu*, *vei*, ș. c. l. servește ca ajutor la conjugarea timpurilor compuse. A fi s'a conjugat la verbele ajutătoare.

Sunt vre-o câte-va verbe cărora le lipsesc aproape toate formele de timp, de mod, de persoană, etc. Pentru acest cuvânt ele se și numesc *verbe defectiv*; d. e. aida, aidemă, aidați, blămu, blăți, etc.

Observare generală. Adunarea tuturilor regulilor ce trebuiesc puzite în vorbire sau în scriere, se numește gramatică. În gramatică se deosebesc două părți principale:

- a) Etimologia.
- b) Sintaxa.

Etimologia se ocupă cu natura și forma vorbelor.

Sintaxa se ocupă cu unirea vorbelor în propoziții și a propozițiilor în fraze sau perioade.

RECAPITULAȚIUNEA III.

(A. Pentru gramatică).

În câte feluri se poate schimba forma unei vorbe?

Care schimbare se numește *flexiune* și care *schimbarea vorbelor*? Ce deosebire este între flexiune și schimbarea vorbelor?

Cari părți de cuvânt sunt schimbătoare și care neschimbatore?

Spuneți mi anume cari sunt părțile schimbătoare și care neschimbatore? — La care părți de cuvânt schimbarea se numește declinare și la care conjugare? — De ce atîrnă schimbarea substantivului? — Câte numere deosebim la substantive? — Când este un substantiv de numărul singular? — și când e de numărul plural? — Ce scim despre formarea pluralului? — Câte genuri deosebim? — Când este un substantiv de genul masculin? — Spuneți ceva despre schimbarea genului. Când e de genul feminin? — și când e de genul eterogen? — Ce numim cas? — Cari sunt și cum se numesc casurile? — Câte declinări deosebim după înțeles? — Câte după terminații? — Cari substantive sunt de declinația întâia? — Cari de a doua? etc. — Cari substantive au în genotiv *ei* și care *î*? În câte feluri se poate forma vocativul? — Cum se declină substantivele proprii?

Cum se unesc adjectivul cu substantivul său? — Când se articulează adjectivul și când nu? — Câte grade de comparare deosebim la adjective? — Când este adjectivul în gradul pozitiv? — Când în comparativ? — Când în superlativ relativ și când în superlativ absolut? — Cum se formează fie-care grad? — Ce deosebire este între superlativ relativ și superlativ absolut? — Declinați pronumele personale. — Declinați pronumele demonstrative. — Cum se declină pronumele substantive și cum cele adjective? — Care numere se pot declina?

Cum se numește schimbarea verbului? — De ce atîrnă conjugarea verbului? — Cari sunt timpurile principale sau absolute? — Cari sunt

timpurile secundare sau relative? — Pentru ce? — Când este verbul în timpul prezente? — Când în perfect? — Când în perfectul simplu? etc. Când este verbul în numărul singular? — Când în plural? — Când este verbul de persoană întâia? — Când de a doua? — Când de a treia? — Câte moduri se deosebesc în limba română? — Cari se numesc moduri personale? — Cari se numesc moduri nepersonale? — Când este verbul în modulul indicativ? — Când în subjunctiv? — Când în imperativ? — Când în optativ? etc. — Câte conjugări se deosebesc în limba română? — Care este conjugarea întâia? ș. c. l. — Cum se conjugă verbele active? — Cum se conjugă verbele pasive? — Cum cele reflexive? — Cum cele impersonale? — Cari verbe se numesc neregulate? — Spuneți ce neregularități s'a observat la conjugarea verbului?

(B. Pentru compozițiuni).

Spune-mi pe din afară narațiunea: «Cine nu ascultă trebuie să sufere». Formează prin imitațiune o nouă narațiune! — Spune-mi fabulele, cari urmeză după această narațiune și imitațiunile. Ce presupune imitațiunea? (ună model și o materie ce trebuie formulată). Spune-mi comparațiunea între câne și cal! — Mai formeză o comparațiune! — Cari sunt părțile unei epistole? — Cum este adresa din afară a unei epistole? — Mai multe exemple. — Cum se schimbă o bucată de citire în formă epistolară? — Spune-mi o epistolă narativă, una descriptivă. — Să se spună cele scrise despee Isus. — Să spună pe din afară fie-care «descrierea casei părintești».

Imitațiunii după bucată de citire «In grădina» GRADULU I, PAG. 23.

SUB TEIULU CELU MARE.

Lângă porțița grădiniî noastre este unu teiū foarte mare. Trunchiulū acestui teiū este învilitū în o cōjă grosă și brăsdată. Printre crăcile lui, cari se întindū în depărtare prin aerū sbōră, cântă și ciripescū o mulțime de păsēri. Vre-o câte-va vițe de struguri ce suntū sădite în apropiere de dēnsulū, își întindū, în timpulū verei, lăstari pe o parte din crăcile teiului. Sub acestū teiū a făcutū unchiulū meū o masă de bradū și douē scaune. Aci ședū eū adesea mai multe cēsuri și 'mi învēțū lecțiunile sau ascultū cum cântă și ciripescū paserile printre crăcile pomului.

Totū ast-felū se va-urma a) cu loculi, unde ne jucămū în recreație, b) cu chiosculū din grădina, c) cu riuletulū, gârla sau pîrăulū din-satū etc.

JUDEȚIULU ILFOVU (1)

Orașul, în care se află școla noastră, se chiamă București. Elu este în județul Ilfov. Acestu județ se începe de la cursul de mijloc al Ialomiței și se întinde până la Dunăre. Se mărginește spre răsăritu cu județul Ialomița, spre apus cu județul Vlașca, spre mătă-și cu Dunărea; iar spre mătă-nópte cu județele : Prahova și Dâmbovița. Riurile : Argeșu, Sabarú, Dâmbovița și Colintina udă întinsele sale câmpii, cari suntú fôrte roditóre. Elu se subimparte în 6 plăși, peste care este câte unú subperfectu : a) Plasa *Snagovú* cu reședința subprefecturei în *Buciumenú*. b) Plasa *Mostiștea* cu reședița subp. în *Ferbinți*. c) Plasa *Dâmbovița* cu reședința subp. în *Domnescú*. d) Plasa *Negoescú*, cu reședința subp. în *Budescú*. e) Plasa *Oltenița*, cu reședința subp. în comuna urbană *Oltenița*. Capitala acestui județu este București, care este totú odatá capitala României întregi. Ca marcá a județului este o bisericá cu sfinții împárați Constantinú și Elena. Locuri însemnate suntú spre răsăritu de București mánăstirile : *Pasărea*, *Cernica*, *Mărcuța*; spre mătă-nópte *Căldărușani*, *Țigănesci* și *Snagovú* zidită pe insula din lacul *Snagovú*.

a) Să se învețe pe din afará descrierea de mai susú, pe urmă să se descrie, după acestu modelú, județul Vlașca; d. e.: Satulú, în care se aflá școla noastră, se chiamá Călugăreni. Călugărenii suntú etc.

b) Să-și descrie fie-care județul, în care se aflá.

Să se răsponđá cu câte o propozițiune (sau frasă) la fiecare din întrebările următóre :

Din ce familie era Mircea celú Mare, domnulú României?

Cátu timpú a domnitú elú peste țara românescă? — Ce a făcutú pentru dinsa în timpulú domniei sale? (A împărțitú țara în județe, a reorganisatú armata etc). — Cari au fostú cele mai însemnate resbele ale lui Mircea? — Ce cetăți a coprinsú elú, după ce a învinsú pe Sișmanú, regele Bulgarilor, care se unise cu Sultanulú Moratú? — Cu cine era aliatú Mircea în contra Turcilorú în bătălia din câmpulú Mirlei? — Ce s'a hotărătú în pacea încheiatá între Mircea

(1) Lipsindú harta, să se facá conturulú județului cu cretá pe tablá.

și Baiazetü? — Ținut'a Mircea multü acéstă pace, saü a luatü și elü parte cu armatele creștine în lupta de la Nicopole? — Ce a făcutü Baiazetü cu Mircea după bătălia de la Nicopole? — Unde a învinsü Mircea pe Baiazetü? — Care din fiii lui Baiazetü a cerutü ajutorü de la Mircea, după mörtea părintelui lorü? — Ce resböe a avutü elü cu Ungurii?

D. e. Mircea celü Mare, domnulü României, era din familia Basarabilorü ș. a m.

(Totü ast-felü se pöte urma și cu alți Domni saü cu alte subiecte luate din învățământulü primariü. Întrebările se vorü forma de institutorü. Școlarii vorü responde la fie-care întrebare cu câte o propozițiune saü chiarü și cu câte o frasă completă. Și apoi töte propozițiunile trebuescü unite între sine ast-felü, în catü să formeze împreună unü totü. Să se interdică școlarilorü a reproduce ceva întocmai după cum este în carte).

MODIFICAREA SUNETELORU ORIGINALE

Modificarea sunetelorü originale se arată la unele din litere prin vocala următoare saü prin *h*; d. ex.: *ciupercă, chemă*, etc.; iar la altele prin nisce semne, puse pe d'asupra saü pe de desubtulü literei, care înfățișeză sunetulü modificatü; d. ex.: *toți, cărți*, etc.

1. MODIFICAREA VOCALELORU

Modificarea sunetelorü însemnate în scrierea cirilică cu *х* și *ж* se arată prin semnele *◡* și *◢* puse d'asupra vocalei din care s'a derivatü aceste sunete.

Sunetulü *х* se însemnéză cü semnulü *◡* pe care îl puenemü d'asupra vocalei originale, din care se arată că provine acestü sunetü; când însă nu se arată de unde vine, atuncî îl însemnämü cu *ă*; ex.: *mări* (mare), *cărți* (carte), *rëü* (rele); *supëriü*, (superi), *că, să, rămasü*, etc.

Sunetulü *ж* se însemnéză cü semnulü *◢* pe care îl puenemü d'asupra vocalei originale, din care se arată că provine acestü sunetü; când însă nu se arată de unde provine,

atunci îl însemnăm cu *ă*, afară de *ж* inițial, pe care îl însemnăm totdeauna cu *î*.

Vom scrie dar cu *ă* toate gerunziile verbelor în *a*; d. ex. *lăudându*, *jucându*, *dându*; — vom scrie cu *é* toate gerunziile verbelor în *é* și *e*; d. ex.: *vădându*, *mergându*, *făcându*; apoi: *când*, *cătu*, *atătu*; *vîndu* (vinde), *mormîntu*, *cuvîntu*; *întăiu*, *învîțu*, *încuiu*. etc.

Observare. Spre a afla cu înlesnire sunetele primitive în vorbele românești, e bine să le trecem de la singular la plural și de la plural la singular; d. ex.: *veru pl. veri*, prin urmare litera primitivă care reprezintă pe *ă* este *e*. Totu așa *parte-părți*, *carte cărți*, *mormormi*, etc. La verbe cântăm prezentele infinitivului sau persoana întâia și a doua a prezentului; d. ex.: *eu văd-vedere*, *vîndu-vindere*, etc. totu ast-felul *reclă* de la *rece*.

Deprinderea 110. Să se spună, dacă derivația sunetelor *ă* și *î* sunt bine arătate în vorbele următoare: *veru*, *păru*, *părți*, *păstoru*, *adeveru*, *cântându*, *jurându*, *făcendu*, *pă-mîntu*, *cuvîntu*, *lănd*, *căine*, *prîndendu*, *căldendu*, *bărbu*, *măru*, *în*, *întîndu*, *rându*.

OA și EA

Sunetele *ea* și *oa* se vor însemna cu *é* și *ó* (*e* și *o* cu accentu ascuțit): d. ex.: *céru* (ceri), *péru* (peri), *móru* (mori), *sóre*, *óre*, *cióru*, etc.

Nu se scrie cu *é* ci cu *ea* terminațiunea imperfectului verbelor în *é* și *e*; de ore ce această terminațiune e formată de la infinitiv prin adăogarea unui *a*. Se va scrie dar: *vedea*, *tăcea*, *făcea*, *bătea*.

Totu cu *ea* se vor scrie și cuvintele terminate în *ea*, cari la plural facu *ele*; d. ex.: *stea*, *vișea*, *surcea*, *curea*, *măsea*, *nuea*, etc.

Deprinderea 111. Să se spună dacă sunetele compuse *ea* și *oa* din vorbele următoare sunt bine arătate: *légă*, *póru*, *móru*, *nóstră*, *tóru*, *nepóru*, *să culégă*, *acésta*, *pétră*, *céșcă*, *vióru*, *cósă*, *córdă*, *sóru*, *alegea*, *vedea*, *culegea*, *purcea*, *mărgea*, *sea*, *cea*, *perdea*, *scordolea*, *a tăcé*, *a vedé*.

ADAOSU

FORMAREA VORBELORU

1. Schimbarea, ce suferă unele vorbe în forma lor, ast-fel în cât prin această schimbare formeză, vorbe nouă, se numește *formarea vorbelor*, d. e. din vorba *legare* se pot forma: *leg-ătorii*, *leg-ătură*, *des-legu* etc.

2. Vorba, din care se formeză alte vorbe, se numește vorbă **primitivă** iar vorbele formate, se numesc vorbe **derivate**.

3. Tote vorbele, cari se nascu din aceeași primitivă, se dicu vorbe înrudite sau vorbe de aceeași familie, d. e. Vorbele *facu*, *faptă*, *făptură*, *factoru*, etc. suntu de aceeași familie, fiind-că tote s'au nascutu din vorba *fac-ere* (tulpina *facu*).

4. De la vorba primitivă se potu forma vorbe nouă, prin derivație sau prin compunere.

5. Derivația se face prin adăogarea unor sufipte la tulpina (1) vorbeii primitive, d. e. *Făcătoru*, *facu*, *făptură*, *faptă* etc.

6. Compunerea se face prin unirea a două vorbe simple într'o singură vorbă, d. e. *Mărinimie* (mare inimă).

Părțile de cuvintu, din cari se potu forma alte vorbe nouă suntu mai cu sémă: **Substantivul**, **adjectivul** și **verbulu**.

(Vorbele se potu forma și din alte părți de cuvintu).

(1) Partea unei vorbe flexibile, ce remâne neschimbată și pe lângă care se adaugă unele litere sau silabe, se numește tulpina vorbeii. Tulpina coprinde în sine însemnarea vorbeii. Partea adaoasă tulpinei se numește sufiptu (adică pus în urmă). Partea, ce se pune înainte tulpinei, se numește prefiptu (adică pus înainte). Cele mai multe prefipte sunt prepozițiuni.

I, SUBSTANTIVULŪ

1. Formarea substantivelorū prin derivație.

Substantivulū se derivă.

- a) de la verbe,
- b) de la substantive,
- c) de la adjective,

a). De la verbe

Prin mijlocirea sufiptelorū: (adaoselorū) **ură, une, orū, óre, ală, etū, ință, işū, mîntū** adaose saū la rădăcina infinitivului saū la supinulū verbulū, se formeză substantive verbale concrete și abstracte, ce arată saū lucrarea, saū instrumentulū, saū pe făptuitorulū lucrărei, d. e.

- 1) in **ură** ca arăt-ură de la *aratū*, friptură de la *friptū*,
- 2) > **óre** > scris-óre de la *scrisū*, răzimăt-óre etc.
- 3) > **ală** > amorti-ală, de la *amortī*, răci-ală, amețială.
- 4) > **etū** > țip-etū de la *țipū*, tunetū, sunetū etc.
- 5) > **ință** > înțā de la *ā*, cred-ință sci-ință, etc.
- 6) > **ișū** > cobor-ișū de la *coborū*, su-iși de la *suire* etc.
- 7) > **mînt** > acopere-mîntū de la *acoperire*, crede-mîntū etc.
- 8) > **orū** > lucrăt-orū de la *lucratū*, spălăt-orū *spălatū* etc.

In limba Românăscă cele mai multe vorbe devinū substantive, când se afiā la infinitivulū lungitū saū in supinū, pentru care cuvîntū le articulămū prin articolulū a saū lū, d. e. Răsăvirea (1) și răsăritulū (sórelū).

Deprinderea 112. Să se formeze câte 2 substantive verbale cu fie-care din sufiptele mai susū arătate, d. e. *Invechitură*.

Deprinderea 113. Să se copieze din bucata de citire X, tóte substantivele, cari să aibă unulū din sufiptele de mai susū.

b). De la substantive

I.

Prin mijloculū sufiptelorū : **arū, erū, anū, esū, așū, işū, etū, itū, irū, arie, ime**, adaose la tulpina substantivului saū se

(1) Infinitivulū substantivizatū arată o lucrare incepută, iar supinulū substantivizatū arată lucrarea indeplinită.

formeză substantive, cari arată saŭ profesiunea, saŭ naŭionali-
tatea saŭ loculŭ unde se află ceva, d. e.

1) în arŭ,	ca dog-arŭ	de la <i>dógă</i> ,	etc.
2) > erŭ,	> corăbi-erŭ	> > <i>corabie</i>	etc.
3) > anŭ,	> itali-anŭ	> > <i>Italia</i>	etc.
4) > esŭ,	> franc-esŭ	> > <i>Francia</i>	etc.
5) > etŭ,	> sălc-etŭ	> > <i>salcie</i> ,	pomŭ. etc.
6) > ișŭ,	> tuf-ișŭ	> > <i>tufă</i> ,	alunișŭ etc.
7) > itŭ,	> văcăr-itŭ	> > <i>văcarŭ</i> ,	oeritŭ etc.
8) > ie,	> ferăr-ie	> > <i>ferarŭ</i> ,	argintărie etc.
9) > ărie,	> copilă-rie	> > <i>copilŭ</i> ,	jucărie etc.
10) > așŭ,	> luntr-așŭ	> > <i>luntre</i> ,	arendașŭ etc.

Deprinderea 114. Să se formeze câte două substantive
eu fie-care din sufiptele de mai susŭ.

Deprinderea 115. Să se copieze din bucata de citire X
tôte substantivele cari vorŭ avea unulŭ din sufiptele, mai
susŭ arătate.

II.

Prin mijlocirea sufiptelorŭ: *elŭ, ică, cea, ue, icŭ, așŭ, ușe, iorŭ, óră, șorŭ, șóră, cióră, utŭ, ută, ita, eșŭ*, etc. se
formeză substantive, cari arată că ființa saŭ lucrulŭ este
mai micŭ de câtŭ în deobște, de unde și numirea de sub-
stantive diminutive (1) (de la a deminua) d. e.

1) în elŭ,	ca purc-elŭ	de la <i>porcŭ</i>	etc.
2) > ică,	> nepoț-ică	> > <i>nepótă</i>	etc.
3) > cea,	> văl-cea	> > <i>vale</i>	etc.
4) > ue,	> ferestr-ue	> > <i>feréstră</i>	etc.
5) > ice,	> pădur-ice	> > <i>pădure</i>	etc.
6) > așŭ,	> copil-așŭ	> > <i>copilŭ</i>	etc.
7) > ușŭ,	> picior-ușŭ	> > <i>piciorŭ</i>	etc.
8) > iorŭ,	> frăt-iorŭ	> > <i>frate</i>	etc.
9) > óră,	> vrăbi-óra	> > <i>vrabie</i>	etc.
10) > șorŭ,	> ac-șorŭ	> > <i>acŭ</i>	etc.
11) > șóră,	> nuc-șóră	> > <i>nucă</i>	etc.

(1) *Notă.* Diminutivele arată adese-orŭ o mângăere, d. e. Ochișorŭ,
florică, etc.

12) în <i>cióră</i> ,	ca <i>căs-cióră</i>	de la <i>casă</i> etc.
13) » <i>uțü</i> ,	» <i>del-uțü</i>	» » <i>délü</i> etc.
14) » <i>uță</i> ,	» <i>biseri-cuță</i>	» » <i>biserică</i> .
15) » <i>ită</i> ,	» <i>domn-ită</i>	» » <i>dómnă</i> etc.
16) » <i>liță</i> ,	» <i>muscu-liță</i>	» » <i>muscă</i> etc.
17) » <i>ulețü</i> ,	» <i>stegu-lețü</i>	» » <i>stégü</i> etc.

Observare. Este de observatü, că limba Românăscă, în privința diminutivelorü, este una dintre cele mai avute limbi.

III.

Prin sufiptele *andru*, *oiü*, se forméză substantive cari înseamnă că ființele sau lucrurile suntü mai mari de câtü în deobște, de unde și numirea de substantive augmentative (a augmenta, a mări); d. e. Copilandru de la *copilü*, petroiü de la *pétrü* etc.

Deprinderea 116. Să se formeze câte trei substantive diminutive cu fie-care din sufiptele de mai susü.

Deprinderea 117. Să se caute în bucata de citire X toate substantivele diminutive.

c) De la adjectivü.

Prin sufiptele *ie*, *ețe*, *ate*, *ime*, *entă*, *étă*, *élă*, se forméză substantive abstracte, d. e.

1) în <i>ie</i> ,	ca <i>lăcom-ie</i>	de la <i>lacomü</i> etc.
2) » <i>ețe</i> ,	» <i>frumus-ețe</i>	» » <i>frumosü</i> etc.
3) » <i>ime</i> ,	» <i>măr-ime</i>	» » <i>mare</i> etc.
4) » <i>étă</i> ,	» <i>alb-étă</i>	» » <i>albü</i> etc.
5) » <i>élă</i> ,	» <i>rec-élă</i>	» » <i>rece</i> etc.

ș. a.

2. Formarea substantivelorü prin compunere

În limba Românăscă suntü foarte puține vorbe compuse, prin urmare și substantive; d. e. *Primă-vară*, *bună-voință*, *măr-de-lege*, *măr-inimie*, *stră-nepotü*, *codo-batură*, *bot-grosü*, *strămbă-lemne*, etc.

II. ADJECTIVULU.

1. Formarea adjectivelor prin derivație.

Adjectivile se pot deriva :

- a) de la substantive,
- b) de la adjective,
- c) de la verbe.

a) De la substantive.

Prin mijlocirea sufixelor : **așu, icu, aticu, nicu, escu, osu, iu**, se pot deriva adjective de la substantive, etc.

- 1) în **așu** ca pătașu de la parte . . . etc.
- 2) » **icu**, » poeticu — *poetu* . . . etc.
- 3) » **aticu**, » tomnaticu — *tomna* . . . etc.
- 4) » **nicu**, » obraznicu — *obrazu* . . . etc.
- 5) » **escu**, » părintescu — *părinte* . . . etc.
- 6) » **osu**, » lăptosu — *lapte* . . . etc.
- 7) » **iu**, » auriu — *auru* . . . etc.

b) De la adjective.

De la adjective putem deriva alte adjective prin mijlocirea sufixelor : **icelu, elu, șoru, lețu, uțu**, d. e.

1. în **icelu** ca bunicelu de la *bunu* . . . etc.
2. » **elu**, » subțirelu — *subțire* . . . etc.
3. » **șoru** » acrișoru — *acru* . . . etc.
4. » **ulețu**, » lungulețu — *lungu* . . . etc.
5. » **uțu**, » micuțu — *micu* . . . etc.

c) De la Verbe.

Mai toate participiile se pot lua și ca adjective, d. e. *Scrisu, scrisu*.

Prin sufixele : **etu, și oru**, adăose la infinitivul verbului, se pot forma asemenea adjective ; d. e. *Indrășnețu, muritorii* ș. a.

2. Formarea adjectivelor prin compunere.

Prin compunere sunt formate foarte puține adjective în limba Românească; d. e. *A totu-sciitoru, bine-cuventatu, necinstitu, ne-vinovatü, ne-armatü, etc.*

Deprinderea 118. Să se caute câte 2 adjective cu fie-care din sufixele de sub litera *a* și *b*.

Deprinderea 119. Să se copieze din bucata de citire X toate adjectivele cari vorü avea sufixele de mai susü.

III. VERBUL Ü.

1. Formarea verbulü prin derivație.

Verbele se potü deriva :

- a) De la substantive,
- b) De la adjective,
- c) De la verbe,
- d) De la adverbe și alte vorbe.

Observarea 1. Cu unele din verbe se unesc prepozițiunea «in» spre a le întări înțelesul. Töte verbele derivate se conjugă dnpă conjugarea I și IV.

a) De la substantive

1) Se derivă verbe de conjugarea I și IV, cu presintele în ezü, sau escü. Înțelesul unora se întăresce prin prepozițiunea în (1) d. e.

a) Verbe de conjugarea I; d. e. Lucra de la *lucru*, lumina de la *lumină*, roua de la *rouă*, forma de la *formă*, cina de la *cină*, lacrima de la *lacrimă*, etc.

Prin unirea prepoziții *in*; d. e. Inoda de la *nodü*, îndopa de la *dopü*, înzestra de la *zestre*, întrupa de la *trupü*, însărcina de la *sarcină* etc.

b) Verbele de conjugarea IV, d. e. Cruci de la *cruce*,

(1) Verbele întărite prin *in* le putemü numera și între cele compuse.

mijlocire de la *mijloc*, dogi de la *dogă*, margini de la *margin*, cumpeni de la *cumpenă*, răni de la *rană*, călugări de la *călugăr*, zidi de la *zid*, cosi de la *cósă* etc.

Prin urmare cu prepozițiunea *in*; d. e. îmboldi de la *băldă*, înlemni de la *lemn*, înflori de la *flóre*, înfrunzi de la *frunză*, îngriji de la *grijă*, îmblăni de la *blană*, împărți de la *parte*, etc.

2) Prin mijlocirea sufixelor: *eca*, *ega*, *ura*, *ișa*, *ni*, adause la vorba primitivă, ce formeză verbe d. e.

- 1) în *eca*, fereca de la *feră* etc.
- 2) » *ega*, fumega » » *fumă* etc.
- 3) » *ura*, înfășură » » *fașă* etc.
- 4) » *ișa*, înfățișa » » *față* etc.
- 5) » *ni*, plumbui » » *plumb* etc.

b) De la adjective

Se formeză verbe totu ca de la substantive cu saū fără prepozițiunea *in*, d. e. albi de la *alb*, pustii de la *pusti*, îngălbeni de la *galben*, înstrăina de la *străin*, săraci de la *sărac*, înverzi de la *verde*, înegri de la *negru*, înnoi de la *noi*, întineri de la *tiner*, orbi de la *orb*, etc.

c) De la verbe.

În limba Românească suntă prea puține verbe, cari se derivă de la alte verbe; așa d. e. dormita de la *dormi*, scăpata de la *scăpa*, și vre-o câte-va altele.

De la adverbe și alte părți de cuvintă

Verbele se derivă din adverbe și alte vorbe în modulă următor; d. e. înainta de la *înainte*, înapoia de la *înapoi*, însuși de la *însuși*, înmulți de la *mult*, îndoi de la *doi*, întrei de la *trei*, uni de la *una*, etc.

Deprinderea 120. Să se caute în bucata de citire X toate verbele formate de la substantive, de la adjective saū de la alte părți de cuvintă.

2) Formarea verbului prin compunere. (1)

Cu ajutorul prepozițiilor sau al unor prefapte se reformează o mulțime de verbe compuse; d. e.

- 1) cu în ca în-văli, în-rădăcina, în-mulți (immulți) în-locui etc.
- 2) » de de-osebi, de-scrie, de-pune, de-ochia, de-tuna, de-juca, etc.
- 3) » re re-suci, re-suna, re-încălzi, re-vedea, re-pune, re-cere, re-aminti, etc.
- 4) » pre ca pre-face, pre-ședea, pre-simți, pre-vedea pre-numera, etc.
- 5) » stră ca stră-muta, stră-punge stră-luci etc.,
- 6) » pro ca pro-pune, pro-duce, etc.
- 7) » sub ca sub-juge, sub-serie, sub-semna, etc.
- 8) » des ca des-noda, des-face, des-vinovăți des-văța, des-miți, etc.

Așa dar toate vorbele, cari se derivă de la aceeași rădăcină, formază o singură familie, d. e. familiile rădăcinii **punū** și **capū** sunt:

1. **Pun** a) *Punere* (pusū, poziție, puitorū) — b) *A-punere* (a-pusū), — c) *De-punere*, (de-pusū, depositū, depositarū), — d) *Dis-punere* (dis-pune, dis-pozitie). — e) *Com-punere* (com-pusū, com-pozitie, com-puitorū (*Ne-compunere Des-compunere*) etc. f) *Ex-punere* (ex-pusū, ex-pozitie, ex-puitorū; — (*Ne-expunere*) etc. — g) *Im-punere*, (impusū, impuitorū), — h), *O-punere* (o-pusū, o-pozitie), — i) *Pre-punere* (pre-pusū, pre-puitorū, pre-pozitie), — j) *Pro-punere* (pro-puitorū, pro-pozitie), — l) *R-punere* (re-pusū, re-puitorū), — m) *Su-punere* (supusū, supozitie) n) *Stră-punere* (străpunsū etc.
2. **Cap.** Cap-ētū, căp-etenie, căp-ēfînă, căp-ētuescū, căp-ētâiū, că-pitanū, cap-abilū, cap-ace etc.

(1) Se observă, că afară de substantive, adjective și verbe compuse, se mai află numerele compuse, ca *unū-spre-șecce, opt-spre-șecce, două-șeci* etc.; pronume compuse, ca *eū însu-mi, ori-cine* etc., adverbe compuse ca *de acolo, pe aici*, etc., prepozițiunile compuse ca *de lângă*, etc. și conjuncțiunile, ca *fiind-că* etc.

Deprinderea 121. Să se copieze din bucata de citire X toate verbele compuse.

Observarea. Afară de cele expuse aci despre formarea vorbelor prin derivație sau compunere mai găsim în limba noastră și alte vorbe împrumutate mai ales din limba latină.

Multe din aceste vorbe și păstrează derivările și compunerile și în limba noastră, d. e. din vorba primitivă *facū* s'a derivat: *factorū, factură, prefectū, sub-prefectū, prefectură, sub-prefectură*: din *duc* se face *ducū, inducū, inducție, deducū, deducție, conducū, conductorū* etc. Mai pe larg într'un curs mai dezvoltat.

2. MODIFICAREA CONSUNANTELORŪ

C și G.

Literele *c* și *g* ne înfățișează fie care câte două sunete.

C urmat de *a, o, u* sau de vre-o consunantă, ne înfățișează sunetul *c* însemnat în alfabetul cirilic cu litera *к*, d. ex.: *cocoșū, capū*; când însă este urmat de *e* sau de *i*, atunci ne înfățișează sunetul *ce*, însemnat în alfabetul cirilic prin litera *ч*; d. ex.: *cine, ciocărlie, ciută, ciună, cerū, cerere*, etc.

G urmat de *a, o, u* sau de vre-o consunantă, ne înfățișează sunetul *g*, însemnat în alfabetul cirilic prin litera *г*; d. ex.: *găind*, când însă este urmat de *e* sau de *i*, atunci ne înfățișează sunetul *ge*, însemnat în alfabetul cirilic prin *гъ*; d. ex. *ginere, gencă*. Când însă literile *c* și *g* au să înfățișeze sunetele guturale *г* și *к* înaintea vocalelor *e* și *i*, atunci se vor scrie cu *ch* și *gh*; d. ex.: *chee, ghemū, chemū*, etc.

Deprinderea 122. Să se spună cum se citesc guturalele *c* și *g* în următoarele vorbe și pentru-ce se citesc ast-felū; *genuche, ghindă, cuptorū, carte, cocostărcū, grumazū, credință, credincioasă, potignire*; în urmă să se copieze din bucațile de citire de mai nainte câte 5 vorbe: pentru fie-care din sunetele numite.

Z.

Pentru sunetul *z* avem în limba noastră două litere *Ț* și *z*. Cu *Ț* se scrie acest sunet care prin flexiunea sa derivatiunea vorbelor românești, se dovedește că provine din *d*; d. ex.: *verȚi* (de la verde), *braȚi* (brad), *neteȚi* (neted) etc. Se mai scriu cu *Ț* și în vorbele noue (neologismele) când se dovedește că *Ț* provine din *d*; d. e.: *Țiar* etc.; în toate celelalte cazuri însă se scriu cu *z*; d. ex.: *zăbavă*, *botez*, *zîmbesc*.

Asemenea se mai scriu cu *z* terminațiunile vorbelor în *a*, cari fac presentul cu *ez*, *ez*, *eză*; d. ex.: *lucrez* (a lucra), *desfătez* (a desfăta) etc.

Deprinderea 123. Să se spună pentru ce în vorbele următoare sunetul *z* este scris cu *d*; d. e.: *liveȚi*, *audi*, *intinȚi*, *prinȚi*, *rânceȚi*, *Ței*, *raȚă*; iar în următoarele cu *z*: *zémă*, *zugravă*, *lucrez*, *urmez*, *dormitez*; în urmă să se scrie din gând pentru fie care din literile acestui sunet câte 5 vorbe. D. e. În vorba *liveȚi* sunetul *z* este scris cu *Ț*; fiind-că vine de la *live*.

Ș și Ț

Sunetele *ș* și *ț* înfățișate în alfabetul cirilic prin *ш* și *ц*, se scriu totudeauna cu *ș* și *ț* însemnate dedesubt cu o cedilă; d. ex.: *șerpe*, *șapte*, *moșie*, *țel*, *iuț*, *lăț* etc.

Deprinderea 124. Să se copieze din bucățile de citire de mai nainte 10 vorbe cari să aibă un *ș* și 10 cari să aibă un *ț*.

Literele *y*, *ph*, *th*, *qu* și *k*, ne mai avându în limba noastră sunetele corespunzătoare, nu le mai întrebuițăm de loc. Vom scrie dar: *tipografie*, *filosofie*, *ipotesă*, *căț*, *calitate*.

Nu intră în această regulă cuvintele străine neasimilate; d. ex.: *Kalium*, *Kilometru*, *aquarella*; precum și numele proprii străine: *Quintilian*, *Quintu*, *Kant*, etc.

Deprinderi pentru compoziții

Epistole

L. și d.

Marine,

În rândul trecut ți-am scris, că învățătorul nostru ne aședă în bănci la finitul fie-cărei luni, după cum am învățat și ne-am purtat în acea lună. — În luna trecută, fiind-că ajunsesem cam în urmă, (fie distu între noi) m'am hotărit să învăț și să mă portu câtu se va putea de bine. Și iată-mă acum că astă-ți am ocupat alu trei-lea locu în clasă. Când am spusu tatei acésta, s'a bucuratú fôrte multú și mi-a dăruitú o carte de povești. De aci înainte nu voiú să mai perđu loculú acesta, și de aceea voiú fi în tot-déuna silitorú și cu minte. Scrie-mi și tu alu câtelea ești în clasă.

Alu téeu amicú

Voicu.

L. și d.

Alexandre,

Ce rău este că suntemú despărțiți așa de multú unul de altulú. Acum nu mai putemú să petrecemú și să ne jucămú împreună ca altă dată. De aceea în săptămâna trecută, amú fostú silitú sa serbezú chiar ziua născerii mele fără de tine. Mi-a părutú fôrte rău pentru acésta, fiind-că la ast-felú de zile noi eramú tot-déuna împreună. De astă-dată mi-a dăruitú tata o carte prea frumósă, în care se află felú de felú de chipuri. Suntú paseri și fluturi de tóte colorile, asemenea urși, lupi, lei, și alte animale. Când vei veni pe aici o să-ți-o arétú și ție. După amiađi au venitú la mine mai

mulți prietenî, cu cari m'amă jucatū prin curte și prin grădină. Dacă erai și tu, amă fi petrecutū mai bine.

Alū tēu amicū

I. A postolū.

a) Să se scrie din gândū acéstă epistolă, pe urmă să se formeze alta, închipuindu-se că Iónū scrie lui Teodorū ce darū a priimitū la anulū nou și cum suntă acestea.

L. și d.

Dragă Sofio,

Cu câtă plăcere mă gândescū la petrecerea, ce amū avutū în dumineca trecută la voi. — 'Ți mulțumescū din nou, pentru acésta atātū ție câtū și părinților tēi. Cu jocurile nōstre timpulū trecea așa de iute. Eū adusesemū o carte cu mine din care voiamū să citescū ce-va. Dar după cum scii n'amū deschis'o de locū. Ce e mai multū, la plecare amū uitat-o la voi. De bună sēmă tu trebue să o fi găsitū. Astăđi avēndū trebuioțā să copiezu din ea o narațiune pentru scolă, te rogū trimite-mi-o prin aducētōrea acéstei epistole. 'Ți mulțumescū mai dinainte pentru ostenelă.

A ta amicā

M.

Să se scrie acéstă epistolă din gândū, în urmă să se formeze alte epistole. a) Marin și-a uitatū ghiosdanulū la unchiulū sēu, unde a fostū în vacanța crăciunulū. Elū i'lū cere printr'o epistolă. b) Elena și-a uitatū lucrul de mână la mătuse-sa etc.

ALTE EXEMPLE

1. Voicu naréză amiculū sēu Marinū, ce a învățatū elū până acum din Istoria națională, din sciințele naturale, din aritmetică și alū cătelea este în clasă. Speră că la examenū va fi premiatū.

2. Nicolae răspunde amiculū sēu D. că n'a vedutū până

acuma o ferărie; dar că a fostă săptămâna acésta cu tată-său într'o tâmplărie. Descrie cum era acésta și ce a vëdută acolo.

ANUNCIŪ

In ziua de 14 Septembrie a. c. pe la 10 ore înainte de amiazi se voră licita în strada Carolă I No. 27, următóarele obiecte.

1. Ună dulapă de nucă,
2. O masă mare rotundă și două mai mici.
3. Două oglinzi cu rame poleite,
4. Două patură de feră,
5. Șese scaune și o canapea îmbrăcată cu ripsă,
6. Trei covóre mari de părete,
7. Șese părechă de perdele și șese transparente,
8. Mai multe obiecte de bucătărie.

a) Să se formeze o altă listă de licitație, schimbându-se timpul, locul și obiectele de licitată; d. e. In ziua de 30 Augustă etc.

b) Formeză după modelul de mai susă, 1) o listă de tóte obiectele din școlă, 2) din tóte obiectele tale de școlă, 3) de tóte obiectele din camera vóstră, etc. — d. e. In școlă nóstră suntă 12 bănci. etc.

CHITANȚĂ

100 lei noui (adică una sută) amă primită de la d-lă I. N., pentru osebite lucrări, ce i-amă făcută. Spre dovadă i-amă dată acéstă chitanță.

Ploesci, 10 Augustă, 1876

B. P.

Croitoră.

Să se formeze, după modelul de mai susă, exemple de chitanțe.
a) Despre chiria primită; b) despre lăfă; c) Despre primirea diferitelor obiecte (hârtii, lemne, pietri, etc.)